

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

Tudománytörténet	(3)
Fórum	(14)
Néprajzi muzeológia	(23)
Köszöntések	(39)
In memoriam	(59)
Hagyományápolás, hagyományteremtés	(69)
Mindenféle	(73)

NEGYVENHARMADIK ÉVFOLYAM

2014/4.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)

Máté György

A kiadást támogatta a

Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Felelős kiadó: Bodó Sándor

Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:

Robinco Digitális Nyomda

Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

Tartalom

TUDOMÁNYTÖRTÉNET	3
Gráfik Imre: Balassa Iván és a Magyar Néprajzi Társaság	3
FÓRUM	14
Szabad Boglárka: Böjt egykor és ma. A böjtölés vallási, gazdasági, társadalmi, táplálkozási és egészségügyi szempontjai (Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 2013. november 20–21.)	14
Csoma Zsigmond: Adalékok a magyarországi vidéki zsidók anyagi kultúrájából. Történeti néprajzi konferencia egykori falusi–mezővárosi zsidó közösségekről (Néprajzi Múzeum, Budapest, 2014. június 10.)	18
Mészáros Csaba: Határok, határmentiség a Kárpát-medencében (MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest, 2014. szeptember 18.) ...	20
NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA	23
Bicikliváros. Szabadka–Budapest (Néprajzi Múzeum, 2014. április 14.– szeptember 28.)	23
Máté György: Kerék/párhuzamos történet	23
Perényi Roland: Megnyitóbeszéd a Bicikliváros – Szabadka–Budapest című kiállításon	25
Lengyel Ágnes: A Magyar Nemzeti Múzeum Palóc Múzeumának fejlesztése. A palóc etnokultúra kincsestára: tanulmányi raktár, látványtár	29
Vargyas Gábor: Üzenet a távoli szigetvilágból. Polinéz fotók és tárgyak (Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd, 2014. március 18.–július 15.)	33
KÖSZÖNTÉSEK	39
A szerk.: A 85 éves Eperjessy Ernő köszöntése	39
Bodó Sándor: Eperjessy Ernő – 85	40
Székely András Bertalan: Köszöntő szavak Eperjessy Ernő születésnapjára ...	41
Horváth Sándor: A nemzetiségi néprajz élesztője. Eperjessy Ernő 85 éves	43
Knézy Judit: Köszöntjük a 85 éves Eperjessy Ernőt	46
Eperjessy Ernő: Krupa András nyolcvanéves	48
Balázs György: Vajkai Zsófia köszöntése születésének 70 évfordulóján	50
Bárth János 70	53
Kriston Vízi József: A 70 éves Bárth János köszöntése	53
Mód László–Simon András: Személyes születésnapi szavak Szegedről	54

IN MEMORIAM	59
A szerk.: Búcsú Für Lajostól	59
Pintér János: In memoriam Für Lajos	60
Bárth János: Für Lajos történelmi esszéjéről	62
Sári Zsolt: Für Lajos és Bíró Friderika búcsúja a parasztságtól	63
Várkonyi Gábor: Torokszorító „Búcsú a parasztságtól”. Szubjektív gondolatok egy kiállítás margójára	65
HAGYOMÁNYÁPOLÁS, HAGYOMÁNYTEREMTÉS	69
Illés Vanda: A hevesi országos szőttepályázatról	69
MINDENFÉLE	73
A szerk.: Voigt Vilmos kitüntetése	73
Indoklás Voigt Vilmos jelöléséhez Eötvös József-koszorúra	73
Nagy Janka Teodóra: A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport	74
Hála József–Máté György (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások	76

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

Balassa Iván és a Magyar Néprajzi Társaság

Aki Balassa Iván életútját, szakmai munkásságát, közéleti tevékenységét át akarja tekinteni, annak mindenképpen ki kell térnie a Magyar Néprajzi Társasággal való több évtizedes közvetlen kapcsolatára.

Kicsit hasonlóan érzem magam, mint Ujváry Zoltán, aki a Balassa Ivánt nyolcvanadik születésnapja alkalmával köszöntő kötet első lapján a következőket írta: *„A méltató nehéz helyzetben van, amikor egy nagy ívű életpályára tekint vissza, mit mondjon, hogy ne ismétljen, amit még előtte nem mondtak. Szívnonalasan, hozzá méltó módon ünnepeltük 60. születésnapja alkalmából, majd a 70 éves jubileumán. Nem felejtkeztünk el a 75. születésnapjáról sem. Bizonyára számára is ez a legkedvesebb alkalmak közé tartozott. A szülőfalu, a bihari Báránd kezdeményezésére, több tudományos szervezet, intézmény bevonásával a Györffy István Néprajzi Egyesület Bárádon tudományos ülést szervezett. Ez alkalommal a szülőfalu nem kis büszkeséggel, elismeréssel és tisztelettel adózott a rendkívül gazdag életpálya, a nagy teherbírású, sokoldalú, hihetetlen termékeny tudós kivételes egyénisége előtt!”* (UJVÁRY 1997: 5. – A szerző a díszpolgári cím adományozására utal.)

Jelen előadás/tanulmány szerzője mégis felvállal bizonyos ismétléseket, egyrészt azért, hogy Balassa Iván munkásságát és egyéniségét saját – több vonatkozásban személyes munkakapcsolaton alapuló megítélése – mellett mások véleményével is szembesítse és kiegészítse, másrészt azért, hogy saját gondolatait és mondanivalóját felerősítse, illetve esetlegesen szubjektívnek tűnő meglátásait ily módon objektíválja.

Balassa Iván 27 éves korában lépett be a Magyar Néprajzi Társaságba, tehát 1944 óta a tagja. A Társaság több módon, illetve formában fejezte ki a hosszú, évtizedeken keresztül – különböző tisztségekben – végzett egyesületi tevékenységének megbecsülését. Az 1993. évi közgyűlés 50 éves társasági tagságának mementójaként az egyesület díszes *Emléklapjával* köszöntötte Balassa Ivánt.

A társasági elismerések legjelesebbikét, a *Györffy István-émlékérmét* 1977-ben adományozta a választmány neki. Az indoklás szerint: *„Balassa Iván, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum főigazgatóhelyettese, a történettudományok (néprajz) doktora. A debreceni Tudományegyetemen Csűry Bálint tanítványaként szerzett tanári és doktori oklevelet. Egyetemi gyakornoki éveit után múzeumi területen folytatta tevékenységét. Múzeumi munkásságában kiemelkedő időszak, melyet a budapesti Néprajzi Múzeumban töltött, ahol 1950–1955 között mint főigazgató megszervezte a gyűjtemények kialakítását, a gyűjtő és tudományos feldolgozó munkát. Később a sárospataki Rákóczi*

Múzeum igazgatójaként, majd a Művelődésügyi Minisztérium osztályvezetőjeként dolgozott, s 1966-tól a Mezőgazdasági Múzeum főigazgatóhelyettese. Balassa Iván a magyar földművelés néprajzi és nyelvészeti kérdéseivel foglalkozik elsősorban, s e téren nagyobb témák kidolgozását adta: A debreceni civis földművelés munkamenete és műszókincse című egyetemi doktori értekezése 1940-ben, A magyar kukorica 1960-ban (mellyel kandidátusi fokozatot szerzett), Az eke és a szántás története Magyarországon 1973-ban (mellyel a tudományok doktora fokozatot érdemelte ki) jelentek meg. Balassa Iván 1945–1959 között a Társaság titkára, 1949–1956 között az Ethnographia szerkesztője, 1967-től ügyvezető alelnök, aki ebben a minőségében a Társaság rendezvényeinek, kiadványainak egyik fő szervezője, irányítója. Megszervezője a TIT Országos Néprajzi Választmányának és jelentős tudományos népszerűsítő tevékenységet is végez.” (Néprajzi Hírek 1977/3. 70–71.)

A társasági kitüntetéseknel maradván – a később részletesebben kifejtendő okok következtében –, mi sem volt természetesebb, minthogy az 1996-ban alapított Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérem egyik első díjazottja is Balassa Iván. Az 1997. május 21-én megtartott közgyűlésen ismertetett indoklás az alábbiakban foglalta össze érdemeit: „Balassa Iván az 1970-es évek elején Ortutay Gyulával együtt kezdeményezte a Nemzetiségi Szakosztály létrehozását a Néprajzi Társaságon belül. Szorgalmazta és újjukra indította a hazai nemzetiségek anyanyelvén megjelenő kiadványsorozatokat. Az első ízben 1975-ben megjelent köteteknek tíz éven keresztül volt főszerkesztője. Ugyancsak Balassa Iván kezdeményezte a békéscsabai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciák megrendezését, amelyre először 1975-ben került sor. Az ötévenként megtartott konferenciáknak 1990-ig ő volt az elnöke. Nagy érdeme volt a nemzetiségi bázismúzeumok létrehozásában, illetve számos nemzetiségi tájház és tájmúzeum megszületésében. Lelkes támogatója volt az 1970-es évek elején beindult nemzetiségi múzeumi gyűjtőtáboroknak. Sokat tett a hazai nemzetiségi kutatók és anyanemzeteik néprajzi intézményei közötti együttműködés érdekében. Támogatta a nemzetiségi néprajzi kutatások elméleti és módszertani kérdéseinek vizsgálatát. Balassa Iván nevéhez fűződik a határon túli magyar néprajzkutatók első konferenciáinak megszervezése is.” (Néprajzi Hírek 1997/1–4. 6–8.)

Amennyiben csak ezekre a tényekre szorítkozunk, akkor is megállapíthatjuk, hogy a Magyar Néprajzi Társaság keretében végzett tevékenysége egyik valóban fontos területe volt sokoldalú munkásságának. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a társasági élet kapcsán még inkább kiteljesedett Balassa Iván szigorú értelemben vett tudományos munkássága, de főként a tudományszervező, valamint közéleti tevékenysége bontakozhatott ki igazán.

Abban a helyzetben vagyok, hogy elmondhatom: több cikluson, azaz több éven át voltam, illetve lehettem közvetlen beosztott munkatársa a társasági hierarchia – mindkettőnk szempontjából nézve – különböző szintjein. Ezek az évek Balassa Ivánnak már – úgymond – a befutott, itthon és külföldön egyaránt

elismert tudós néprajzkutató pályaszakaszára estek. Visszatekintve azonban az sem hagyható figyelmen kívül, hogy ez az időszak (már és még) a magyar társadalom mind politikai, mind közéleti szempontból a kevésbé frusztrált, illetve más – mondhatnánk – érlelő-építkező típusú feszültségekkel teli időszakába tartozott.

Amennyiben időrendben követjük a Magyar Néprajzi Társaságban végzett tevékenységét, akkor elsőként arra kell utalnunk, hogy 1946 és 1950 között ő látta el a titkári teendőket.

Ezt követően a társaság nagy múltra visszatekintő szakmai folyóiratának, az *Ethnographia* szerkesztői megbízatását kell említenünk. Mai szemmel (is) nézve kifejezetten fiatalon kapta a felkérést, melynek eredményeként Ortutay Gyula főszerkesztő mellett 1949-től 1956-ig volt a folyóirat szerkesztője (1951-ben Katona Imrével együtt).

Visszatekintve, s egyre több információval rendelkezve állíthatjuk, hogy nem volt könnyű időszak. Kétségtelen tény, hogy a magyar néprajztudomány szempontjából a korszak, a második világháború utáni évek, valamint az 1956-os forradalmat követő közelmúlt meghatározó alakja Ortutay Gyula volt, aki Balassa Iván *Ethnographia* szerkesztői megbízatása idején elnökségi periódusának első szakaszát töltötte be. Egyetértően idézzük a társaság történetét feldolgozó Kósa László megállapításait, aki úgy fogalmaz, hogy: „*Ortutay utódai, Tálasi István (1979–1982) és Balassa Iván (1982–), mindketten több cikluson keresztül ügyvezető alelnökök is voltak, azaz korábban az elnökkel szorosan együttműködve határozták meg a Társaság vezetési stílusát és munkájának tartalmát. Az egyesületi élet kiegyensúlyozottsága azon is alapul, hogy egyéni szint természetesen hordozó elnökségük alapvetően nem módosította sem a vezetés irányát, sem a tartalmát.*” (KÓSA 1989: 82.)

Az adott korszakban a Magyar Néprajzi Társaságnak, csakúgy, mint folyóiratának, az *Ethnographiá*nak sok vonatkozásban kettős arculata volt. Ami a vezető szakmai folyóirat tartalmát illeti: „*A néhány oroszról fordított tanulmány nem lendítette föl az elméleti munkát, viszont a folyóirat példásan felkarolta a néprajzi muzeológia ügyét. (Az Értesítő ekkor még szünetelt, Ortutay Gyula viszont a múzeumi központ vezetője lett.) A születésnapok alkalmából az Ethnographiában is megjelent Sztálin és Rákosi képe, visszaesett a nyugat-európai és az amerikai szakirodalom ismertetése...*” (KÓSA 1989: 85.)

Erre az időszakra Balassa Iván is kritikusan emlékezik vissza 1989-ben a Társaság centenáriumi ünnepségén: „*Nagy könnyebbséget jelentett, hogy a kiadásról az állam gondoskodott, és azt három évig különböző kiadók, majd az Akadémiai Kiadó vette át. Ezzel a megjelentetéssel járó anyagi gondoktól a Társaság megszabadult, de ugyanakkor még a látszatfüggetlenség is elenyészett. Előírászerűen meg kellett jelentetni 1949-ben Sztálin, 1952-ben Rákosi portréját, és néhány olyan tanulmányt, amely ma már aligha ilyen tartalommal látna napvilágot.*” (BALASSA 1989: 10.)

Nincs abban semmi túlzás, hogy: „Balassa Iván kiélezett helyzetben kapta a megbízást és olyan időszakban dolgozott, amikor bizonyos témákkal foglalkozó tanulmányokat mindenképpen közölni kellett a folyóiratnak (például politikai vezetőket köszöntő írások, termelőszövetkezeti falut, munkásfolkloort vizsgáló tanulmányok, szovjet szerzőktől fordított dolgozatok stb.). Nem volt tanácsos nyugat-európai szerzők munkáit ismertetni, ugyanakkor a folyóirat nemcsak a már említett néprajzi-muzeológiai profilt vállalta, hanem rendszeresen beszámolókat közölt a legkülönbözőbb tudományos munkákról, tanácskozásokról, vitákról, sőt néhányszor éves beszámolót is közreadott a teljes magyar néprajzi kutatásról.” (KÓSA 1989: 95.)

1956 után pályája a néprajz (központi) intézményeitől kissé eltávolodva folytatódott, de természetesen nem a néprajztudománytól. Néprajzkutatói szemlélete, muzeológusi érzéke mind a sárospataki Rákóczi Ferenc Múzeumban, mind a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban érvényesült.

1967-től ismét szorosabb lett a kapcsolat Balassa Iván és a Néprajzi Társaság között. Ortutay Gyula második elnöki periódusát vállalta, de sokoldalú elfoglaltsága miatt nélkülözhetetlenné vált mellette egy ügyvezető elnök tevékenysége, s ezt a feladatot 1967 és 1979 között Balassa Iván látta el.

Pályáját, tudományos munkásságát – erre az időszakra külön is utalva – születésének hatvanadik évfordulója alkalmával aligha értékelhette volna hitelesebben más, mint éppen Ortutay Gyula, aki köszöntőjében így írt: „*S ha arra gondolunk, hogy eközben a Néprajzi Társaságban is a felszabadulás óta jelentős munkát végzett, nyolc éven át szerkeszti és éveken át tagja a Társaság folyóirata, az Ethnographia Szerkesztő Bizottságának, s 1971 óta szerkesztőbizottság elnöke – kirajzolódhatik előttünk fáradhatatlan szervező – s ugyanakkor alkotó munkássága is.*” (ORTUTAY 1977: 210.)

A következő hároméves ciklusban, azaz 1979 és 1982 között Balassa Iván alelnöke volt a Magyar Néprajzi Társaságnak.

Ezekre az időszakokra esik a már említett közvetlen együttműködésünk, ugyanis 1976 és 1979 között a Társaság titkáráként, 1979 és 1982 között a *Néprajzi Hírek* szerkesztőjeként (Selmeczi Kovács Attilával közösen) dolgoztunk együtt.

1982-ben a választmány Balassa Ivánt választotta a Magyar Néprajzi Társaság elnökének. Gyakorlatilag tíz éven át, három cikluson keresztül volt a Társaság első embere. Az ekkor betöltött különböző funkcióim kapcsán ezekben az években is sokat dolgoztam vele együtt, illetve közvetlenül az ő irányításával. Állíthatom, egyéni stílusú, megoldásokat kereső, határozott és döntésképes vezető volt, aki egyenlő partnerként kezelte a fiatalabb korosztály tagjait is. Igényes volt, de nem kicsinyes, sőt, olykor lenyűgözően nagyvonalú. Közvetlen, jó humorú, kedélyes egyénisége kedvező hatással volt környezetére, tudta oldani a feszültséget. Kiváló szervező és kapcsolatteremtő, illetve kapcsolatépítő ember volt, aki mindehhez fiatalokat megszégyenítő munkabírással rendelkezett. Személyes tapasztalatom szerint jól lehetett együtt dol-

gozni vele, s ami nem kevésbé fontos, az együttes munka többnyire eredményes is volt.

Megemlítem, hogy többek előkészítő munkája révén, de nem kis részben Balassa Ivánnak köszönhetően is, már az ő elnökségének idejére esik a Magyar Néprajzi Társaság és a Szlovák Néprajzi Társaság közötti hivatalos kapcsolatfelvétel 1982-ben és a később kiteljesedő finn–magyar néprajzi szimpóziumok indulása 1984-ben.

A Magyar Néprajzi Társaság 1987-ben bensőséges hangulatú ünnepi ülésen köszöntötte Balassa Ivánt hetvenedik születésnapján. Pontosabban egy olyan plenáris ülésen, melyet a TIT Néprajzi Választmányával, valamint az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékével és Folklore Tanszékével közösen rendezett a Bölcsészettudományi Kar Tanácstermében. Az ülést Kodolányi János alelnök nyitotta meg, aki meleg szavakkal köszöntötte az ünnepeltet, felidézte életútját, méltatta tudományos és közéleti tevékenységét. Igaz, közvetlenül nem említette meg a Magyar Néprajzi Társaságot, de a jelenlévők tudták, hogy a köszöntő egyes sorai az *Elnök úr* (akkor még bizonyos körökben és helyzetekben – de már ott sem sokáig –, kényszerűen 'elnök elvtárs') társaságbeli tevékenységére utalnak (KODOLÁNYI 1987).

Bizonyos vagyok benne, nem ünneprontás, ha felidézem, hogy akkor: „Az alkalomhoz és az ünnepelt egyéniségéhez illően tréfás köszöntő is elhangzott Voigt Vilmos tollából és előadásában – kicsit Jókai Mór-i szellemben. (Jókai ekképp értesítette barátait születésnapjáról: »Dr. Jókai Mór 70. születésnapjának átugrása. Gyászbeszédnek nem tartatnak!«)» (BALÁZS–VOIGT 1987: 5.)

Tanulságos felidézniünk egy fiatal tanítvány visszaemlékezését, mely részben a Magyar Néprajzi Társaságra és elnökének figyelmes gesztusaira emlékeztet: „Többször elintézte, hogy a Magyar Néprajzi Társaság egyes konferenciáin ingyenesen vehessenek részt tanítványai (ez ugyanis a szűkös kari diákköri pénzkeretből nem nagyon sikerülhetett).” (BALÁZS 1987: 9–10.)

A sors úgy hozta, hogy a centenáriumát 1989-ben ünneplő Magyar Néprajzi Társaság elnöke Balassa Iván volt, s így rá hárult a kötelezettség: az ünnepi ülésen áttekintést adni a Társaság százéves működéséről. Előadása megjelent az *Ethnographiában*, s mint írta: „Magam a Magyar Néprajzi Társaság utóbbi négy és fél évtizedét ismerem a legjobban, mert ez idő alatt voltam tag, titkár, választmányi tag, szakosztályelnök, alelnök, ügyvezető elnök, elnök; szerkesztettem az *Ethnographiát*, és betöltöttem a szerkesztőbizottság elnöki tisztségét. Ez utóbbi időszak kevésbé feldolgozott annak ellenére, hogy azt végigéltük. Itt se hagytam emlékezetemre, tudva annak csalóka voltát, hanem felhasználtam a főtitkári jelentéseket, elnöki megnyitókat, a jegyzőkönyveket, az *Ethnographia* és a *Néprajzi Hírek* Társaságunkkal kapcsolatos feljegyzéseit és helyenként irattárunkat.” (BALASSA 1989a: 22–23.)

Feltétlenül ki kell emelnünk, hogy Balassa Iván elnöki időszakába esett a magyarországi rendszerváltás, mely természetesen érezte hatását a tudományos életben, a muzeológia területén és a társasági, illetve egyesületi élet terén

is. Csak aki vezető funkciót töltött be, pontosabban úgynevezett első vezetőként élte át a rendszerváltás éveit, tudja igazán értékelni azt, hogy Balassa Iván a Társaság elnökeként zökkenők nélkül vezette át a Magyar Néprajzi Társaságot az új feltételek közötti működésbe.

Balassa Iván a Magyar Néprajzi Társaságban kifejtett tevékenységében önmaga is kiemelt helyen említi a magyarországi nemzetiségi és a határon túli magyarság néprajzával foglalkozó kutatások szervezését és a kapcsolódó kiadványok megjelentetését. Így ír erről a jubileumi visszaemlékezés során. „1973-ban – [...] több éves előkészítő tevékenység után – a Magyar Néprajzi Társaság megalakította Nemzetiségi Szakosztályát, melyben rögtön élénk munka indult meg. Ezt nagyban elősegítette a Tudományos Ismeretterjesztő Társaság Néprajzi Választmánya, mely ezen a téren megyei szervezetei révén különösen sokat tehetett. Ebben az időben merült fel »A magyarországi nemzetiségek néprajza« sorozat anyanyelven történő kiadásának lehetősége, mely mögött a Néprajzi Társaság, a TIT és az egyes nemzetiségek szervezetei (szövetségei) állottak. A megindítással alapvetően a következő céljaink voltak: a kisebbségi népcsoportok népi kultúrájának tudományos értékű feltárása és publikálása, amely egyben az anyanyelv művelésének, valamint a sajátos nemzeti kultúrának visszatérő forrása lehet. Másrészt szándékunk az volt, hogy a kisebbségi néprajzi kiadványok egyúttal hazánk, és az illetékes anyanemzetek intézményei és megfelelő szakemberei közötti kapcsolatokat erősítsék.” (BALASSA 2002: 7.)

A sorozat, melynek főszerkesztői teendőit kezdetben maga Balassa Iván látta el (majd Ujváry Zoltán, később Eperjessy Ernő), igazi sikertörténet. Mára a közel 100 kötetes (német, szlovák, román, délszláv, később horvát, szerb, szlovén, majd cigány, vegyes – bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin – és magyar nyelvű válogatás) vállalkozás egyedülálló teljesítmény nem csak a közvetlenül érintett Közép-Európában, hanem egész Európában, s nem véletlenül aratott sikert 1999-ben a Frankfurti Nemzetközi Könyvvásáron is.

Balassa Iván visszaemlékezéséből tudjuk, hogy a program indításának milyen akadályai, buktatói voltak. Szinte semmi sem történhetett simán, nem egy alkalommal volt szükség átgondolt taktikai lépésekre, olykor kisebb-nagyobb intellektuális trükkökre, de főként szívós kitartásra, új és újabb próbálkozásra.

Vonatkozik ez a Magyar Néprajzi Társaság által életre hívott konferenciasorozatra is. Ezzel kapcsolatban a következőképpen emlékezik Balassa Iván: „Nagy fába vágtuk a fejszénket, amikor 1975-ben megrendeztük az első Nemzetközi Nemzetiségkutató Néprajzi Konferenciát Békéscsabán, ahol az első nemzetiségi néprajzi könyveket is bemutattuk... Az általános szervezés nagy körütekintést igényelt, hogy politikailag ne lehessen belekötöni. Miután meghívtuk a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Néprajzi Intézetének tudományos titkárát, ezzel többé-kevésbé támadhatatlanná tettük a rendezvényt.. Az érdeklődés rendkívül nagy volt... Sajnos Romániából az előzetes ígéret el-

lenére egyetlen meghívott sem jött el, mert az utolsó pillanatban letiltották őket. Ettől kezdve ötvenként mindig megrendeztük az összejövetelt Békéscsabán. Igaz, hogy több ország is felajánlotta a megrendezést, de amikor megvalósításra került volna a sor, mindig visszaléptek.” (BALASSA 2000: 8.)

A magyarországi nemzetiségek néprajzával foglalkozók – többek között – nem felejtik el hangsúlyozni Balassa Ivánnak az úgynevezett nemzetiségi bázismúzeumok létrehozásában játszott szerepét: „Az ő indítványára szerveződött meg a négy nemzetiségi (Tatán a német, Békéscsabán a szlovák, Gyulán a román és Mohácson a délszláv) múzeum.” (EPERJESSY 2003: 136.)

Balassa Iván munkásságának egy másik meghatározó érdeklődési köre is kínált lehetőségeket, és egyben adott feladatokat a Néprajzi Társaság keretein belül számára. A határainkon túli magyarság néprajzi kutatására utalunk. Ebben a vonatkozásban több olyan program is megvalósult a Magyar Néprajzi Társaság kezdeményezésében és szervezésében, mely elválaszthatatlan Balassa Iván személyétől.

Elsőként a Nemzetközi Ethnographica Pannonica Szimpózium – évek óta sajnos szünetelő – sorozatát kell említenünk, melynek megindítása 1971-ben Gaál Károly nevéhez köthető (BALASSA 1997: 14.), akivel Balassa Ivánt még 1943 nyarán Sepsiszentgyörgyön hozta össze a sors, az emberi és szakmai kapcsolat azonban haláláig tartott. Alelnöki, elnöki ciklusában mindig nagy figyelmet fordított a szimpóziumok témái és ülései iránt. Csak példaként idézünk egy rövid értékelést az 1987-ben Székesfehérvárott megrendezett VIII. szimpóziummal kapcsolatban, a *Néprajzi Hírek*ben olvasható beszámolóból: „A mintaszerűen megrendezett és lebonyolított árucsereszimpózium előkészítésében, megrendezésében és lefolytatásában kezdeményező szerepet vállalt Magyar Néprajzi Társaságot és az elnöki tisztelet többször is betöltő, a szimpózium értékét bevezetésekkel, kísérő megjegyzésekkel számottevően növelő Balassa Ivánról kell még megemlékeznünk. Végeredményben a szimpózium magas színvonalú szakmaiságát, a rendezvény nemzetközivé formálását ők biztosították.” (DANKÓ 1987: 12.)

Még nagyobbak az érdemei Balassa Ivánnak a határainkon kívül élő magyarság néprajzi kutatásával foglalkozó konferenciák életre hívásában és lebonyolításában. Az első konferencia 1982. november 19–20-án Debrecenben volt (lásd MÁTÉNÉ SZABÓ 1984), a másodikra 1988. október 17–18-án került sor Egerben (lásd PETERCSÁK 1989). Ez utóbbiról a *Néprajzi Hírek*ben megjelent beszámolóban olvashatjuk: „A konferenciát Balassa Iván zárta be, összegezve a tanácskozás eredményeit és körvonalazva a határainkon kívül élő magyarság néprajzi kutatásáról szóló konferenciák jövőjét. Abból a nagy érdeklődésből, ami a konferencia iránt mind helyben, mind pedig országosan is megnyilvánult (sajtó, rádió, televízió), nyilvánvalóvá vált, hogy ezekre a kutatásokra, illetve az ezen kutatásokról szóló beszámolókra rendkívül nagy szükség van. Ezeket a konferenciákat a jövőben is következetesen meg kell rendezni.” (DANKÓ 1988: 53.)

Konkoly István megyés püspök, Gaál Károly bécsi néprajzprofesszor, Gráfik Imre megyei múzeumigazgató és Balassa Iván a Magyar Néprajzi Társaság elnöke

Mindezek ismeretében szinte törvényszerű volt, hogy a Magyar Néprajzi Társaság centenáriuma a határainkon túli magyarság néprajzáról szóló összefoglaló kötetet Balassa Iván állította össze (lásd BALASSA 1989b), mely azóta újabb, bővített kiadásban is megjelent.

A határokon túli kutatás szakmai elősegítését szolgálták az 1989 óta megrendezésre kerülő szeminárium jellegű rendezvények. Ezeknek akkor, amikor még a környező országokban nem volt magyar nyelvű, egyetemi szintű néprajzi képzés, különösen kiemelt jelentősége volt. Többnek szervezésében magam is (különböző minőségben) részt vehettem/vettem (pl. Szombathely, Jászberény, Illyefalva, Lendva, Tokaj). Engedtessek meg annyi részrehajlás, hogy e szemináriumok közül az 1990-ben második alkalommal megrendezett-ről – melyben Balassa Iván elnök úrral mint megyei múzeumigazgató, s egyben a Savaria Múzeum igazgatója működhettem együtt – idézzem fel a *Néprajzi Hírek*ben olvasható értékelést: „A II. Néprajzi Szeminárium legnagyobb eredményének a hatfelé szakított magyarság néprajzkutatóinak, néprajzi gyűjtőinek első közös találkozóját, kézfogását tekinthetjük. Sokan névről, publikációkból ismerték egymást, de sohasem találkoztak, találkozhattak. Áttekinthették, megismerhették egymás munkáit, eredményeit, terveit, lehetőség volt a felmerült problémák megbeszélésére, megvitatására. A szeminárium elmélyült munkája közös kutatások, publikálások, szűkebb témájú konferenciák szervezésének lehetőségét vetette fel. A határainkon túlról érkező résztvevők számá-

ra különböző intézmények, kiadók szakkönyveket, periodikákat ajánlottak fel, így a Savaria Múzeum könyvajándékával együtt több száz néprajzi-történeti szakkönyv talált gazdára. Ismerve a határainkon túl élő magyarság nagy részét majd egy évtizede sújtó politikai rendeleteket, igen nagy értéke és jelentősége van a könyvadományoknak.” DEÁKY 1990: 38.)

A Balassa Iván születésének 80. évfordulójára megjelent tanulmánykötet ugyan nem tér ki közvetlenül a Magyar Néprajzi Társasággal kapcsolatos tevékenységére, de több olyan megállapítás olvasható a tisztelgő tanulmányok sorában, melyek ebben az összefüggésben is adatokkal szolgálnak. Csakúgy, mint a kötetben található bibliográfia, mely jól mutatja, hogy Balassa Iván nem csak a Társaság tisztségviselője, hanem krónikása is volt.

E kötet szerkesztői Balassa Iván nyolcvan esztendejét felidézve több olyan tulajdonságát említik, melyek a Társaság életében és ügyvitelében is megfigyelhetők voltak: „Az állandó munka, az újabb és újabb megoldandó feladatok tartották meg számunkra az ünnepeltet fiatalosnak, jó kedélyűnek, kiegyensúlyozottnak... Számítalan szervező és tudományszak-irányító, majd az országos szintű muzeológiai, kiállítási, néprajzi feladat során lett nyilvánvaló, hogy különös képessége van az emberek meggyőzéséhez, lelkesítéséhez és az értelmes munkába való bevonásához. Valószínű, hogy erős hitével és sodró lendületű, jó hangulatú, céltudatos és mindig eredményes munkájával ragadta magával a munkatársait. [...] Az sem lehet véletlen, hogy 45–50 éves munkakapcsolatai is élénkek, élők. Munkamódszereit a beosztottai, munkatársai szerették, a sikertelen és kisztillű ellenzői pedig kénytelen, de elfogadták. Tudását, szorgalmát, szervezőképességét, kitartását és eredményeit pedig kénytelenek voltak elismerni.” (CSOMA–VIGA 1997: 9–10.)

Mint a Társaság elnöke természetesen minden szakosztály tevékenységét figyelemmel kísérte. A legnagyobb energiát talán a nemzetiségek, kisebbségek kultúrájának kutatásába, illetve dokumentálásába fektette, továbbá kiemelt figyelmet fordított a határainkon túli magyarság néprajzi örökségének feltárására és vizsgálatára, de nem feledkezett el az „elnöki jogkör és védernyő” jótékony kiterjesztéséről a néprajz társadalmi gyűjtőhálózata – az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály – kapcsán sem. E jelentős múltra és eredményekre visszatekintő kulturális örökségvédő módot és formát, illetve gyakorlatot – a fel-fellobbanó kritikák ellenére – fontosnak ítélte. „Messzemenőleg támogatta mindazokat az önkéntes, civil társadalmi kezdeményezéseket, amelyek segítik a honismeretet, helytörténeti ismereteket, a nyelvjárási, a népi nyelvhasználatot. [...] Az önkéntes gyűjtők iránti tisztelete jeléül rendszeresen részt vett a gyűjtőpályázatokra érkezett munkák kiértékelésében, útmutató, módszertani előadások tartásában, sőt az önkéntes gyűjtőmozgalom kialakításában, kiépítésében is.” (CSOMA–VIGA 1997: 10.)

A Balassa Iván életútjára visszatekintők közül többen megemlítik, hogy szinte fáradhatatlannak tűnő, dinamikus egyéniség volt, olyannyira, hogy ra-

vatalánál is elhangzott: „Balassa Iván élete végéig aktív, integráló erőt sugárzó személyiség volt.” (BODÓ 2002: 59.)

Áttekintésünkben remélhetően kiderül, hogy Balassa Ivánnak a Magyar Néprajzi Társaságban kifejtett több évtizedes tevékenysége megbecsülést és tisztelet érdemel, s túlzás nélkül állíthatjuk, hogy mindenkori munkatársaival együttműködve e téren is maradandó értéket alkotott.

GRÁFIK IMRE

Irodalom

Balassa Iván

- 1989a A Magyar Néprajzi Társaság száz éve. *Ethnographia* C. 1–4. 2–23.
- 1989b *A határainkon túli magyarok néprajza*. Budapest
- 1997 Gaál Károly 75 éves. In Csoma Zsigmond–Gráfik Imre (szerk.): *Kapcsolatok és konfliktusok Közép-Európa vidéki életében / Kontakte und Konflikte im ländlichen Leben Zentral-Europas*. 11–17. Szombathely
- 2000 Beköszöntő – Huszonöt éves „A Magyarországi Nemzetiségek Néprajza” című sorozat. In Jung Horti Judit (szerk.): *Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi kötetéből 3. 25 éves jubileumi kiadvány 1975–2000*. Budapest

Balázs Géza

- 1987 Balassa Iván tanár úr. In Balázs Géza–Voigt Vilmos 1987. 9–10.

Balázs Géza–Voigt Vilmos (szerk.)

- 1987 *Arator. Dolgozatok Balassa Iván 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest

Bodó Sándor

- 2002 Balassa Iván ravatalánál. *Magyar Múzeumok* 8. 4. 59.

Csoma Zsigmond–Gráfik Imre (szerk.)

- 1997 *Kapcsolatok és konfliktusok Közép-Európa vidéki életében / Kontakte und Konflikte im ländlichen Leben Zentral-Europas*. Szombathely

Csoma Zsigmond–Viga Gyula (szerk.)

- 1997 Európából Európába. Tanulmányok a 80 esztendő Balassa Iván köszöntésére. *Néprajzi Látóhatár* VI. 1–4.

Dankó Imre

- 1987 Az árucseré néprajzi kutatásának újabb fontos állomása: a VIII. Nemzetközi Ethnographia Pannonica Szimpózium (Székesfehérvár, 1987. május 26–29.) *Néprajzi Hírek* XVI. 1. 11–12.
- 1988 A határainkon kívül élő magyarság néprajzi kutatásának második konferenciája. *Néprajzi Hírek* XVII. 2. 52–54.

Deáky Zita

- 1990 Jelentés a Magyar Néprajzi Társaság által rendezett II. Néprajzi Szeminárium munkájáról. Szombathely, 1990. július 1–10. *Néprajzi Hírek* XIX. 3–4. 37–39.

Eperjessy Ernő

- 2003 Balassa Iván halálára (Báránd, 1917–Budapest, 2002). In Kozár Mária (szerk.): *A magyarországi szlovének néprajza* 4. 136. Budapest

Jung Horti Judit (szerk.)

- 2000 *Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi köteteiből* 3. 25 éves jubileumi kiadvány 1975–2000. Budapest

Kodolányi János, ifj.

- 1987 Balassa Iván köszöntése. In Balázs Géza–Voigt Vilmos 1987. 7–8.

Kósa László

- 1989 *A Magyar Néprajzi Társaság százéves története (1889–1989)*. Budapest

Kozár Mária (szerk.)

- 2003 *A magyarországi szlovének néprajza* 4. Budapest

Máténé Szabó Mária Rózsa (szerk.)

- 1984 *A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások*. Budapest

Ortutay Gyula

- 1977 Balassa Iván köszöntése. *Ethnographia* LXXXVIII. 2–3. 209–210.

Petercsák Tivadar (szerk.)

- 1989 *A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások II*. Budapest

A szerk. [Balázs Géza–Voigt Vilmos]

- 1987 Bevezető. In Balázs Géza–Voigt Vilmos 1987. 5–6.

A szerk. [Csoma Zsigmond–Viga Gyula]

- 1997 Nyolcvan dolgos esztendő. In Csoma Zsigmond–Viga Gyula 1997. 9–13.

Ujváry Zoltán

- 1997 Balassa Iván köszöntése. In Csoma Zsigmond–Viga Gyula 1997. 5–6.

1889

2014

FÓRUM

Böjt egykor és ma
A böjtölés vallási, gazdasági, társadalmi, táplálkozási
és egészségügyi szempontjai
(Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 2013. november 20–21.)

2013. november 20–21-én a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya, a Kiskun Múzeum, a Károli Gáspár Református Egyetem Kora Újkor, Gazdaság- és Művelődéstörténeti Tanszéke, az MTA Agrártörténeti és Faluszociológiai Bizottsága, az MTA BTK Néprajztudományi Intézete és a Magyar Bortörténeti Társaság Kiskunfélegyházán, a Kiskun Múzeumban *Böjt egykor és ma – A böjtölés vallási, gazdasági, társadalmi, táplálkozási és egészségügyi szempontjai* címen történeti–néprajzi tudományos konferenciát rendezett. A konferencia alapvetően egy téma, a böjt (mely igen tágan értelmezhető) köré épül, amely rengeteg nézőpontból megközelíthető, és amelynek jelenségei jól láthatóan számos tudományág irányából relevánsan kutathatóak. A szervezők által készített programfüzetben a következőket olvashatjuk: „*A konferencia a legszélesebb értelemben vett interdiszciplináris jellegű, vagyis a vallástörténet, az egyháztörténet, a néprajz, a nyelvészet, a történettudomány, az orvostörténet és orvostudomány, a pszichológia, az agrártörténet, az élelmezéstudomány és határterületük képviselőit hívtuk meg, hogy egy komplex választ adhassanak a böjttel kapcsolatos kérdésekre.*”

A kétnapos konferencia 2013. november 20-án reggel kezdődött el, a hivatalos megnyitóval, amelyen a vendégeket Kapus Krisztián országgyűlési képviselő, Kiskunfélegyháza polgármestere és Csoma Zsigmond, a Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztályának elnöke köszöntötte. Ezek után Hatházi Gábor, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Közgyűjteményi Főosztályának főosztályvezető-helyettese nyitotta meg a tudományos tanácskozást.

A délelőtti program levezető elnöke Mészáros Márta volt. Elsőként Kisbán Eszter *Központi irányítás és kulturális modell: böjtös szabályok – laikus étkezések* című előadása hangzott el, amely a böjtölés egyházi szabályainak az étkezési gyakorlatba való ültetéséről mint a kultúraformáló központi irányítás egyik klasszikus esetéről adott áttekintést, mind a szabályok, mind megvalósításuk tekintetében a magyarországi viszonyokat előtérbe helyezve. Kókai Nagy Viktor a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Újszövetség Tanszékének adjunktusa *A böjt megjelenése Jézus tanításában* címmel tartott előadást a böjt és a böjtölés *Újszövetségben* való fellelhetőségéről. A következő előadást Dénesi Tamástól, a Pannonhalmi Főapátsági Levéltár igazgatóhelyettesétől hallhatta a közönség *Böjt a kora újkorai bencés monostorokban* címmel. Az első szekció utolsó előadását, az *Imitatio Christi – Egyhá-*

zi és népi, a böjti gyakorlatban-t Limbacher Gábor prezentálta. Az őszötvetségi előzmények és Krisztus böjtölési gyakorlatának számbavétele mellett az egyházi gyakorlat felekezeti figyelembevételével való összefoglalását is hallhatták a jelenlévők. Az előadásban a népi gyakorlat áttekintésére és az ehhez kapcsolódó összehasonlító elemzésre is sor került.

A pár perces szünet után ismét az előadók ragadták magukhoz a figyelmet. Benda Borbála *Böjti étkezések a 17. századi főúri udvarokban* című előadásában étrendek és szakácskönyvek alapján mutatta be, hogy milyen ételeket ettek böjti napokon és hogyan változott ez a 17. század során. Ezek után Táplálkozási tanácsok a 18. századból – *Dietetikai könyvek és a böjt* címmel Semmel Tünde, ELTE BTK történelem mester szakos hallgató tartott előadást, amelyben a dietetikai könyvek és szakácskönyvek alapján ismertette a 18. század diétás és böjti ételeit. Székely Gábor művelődéstörténész az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Kora Újkori Magyar Történeti Programjának PhD-hallgatója *A böjt ereje és egy festészeti verseny – Raffaello Transfigurációjának értelmezési lehetőségei* című előadásában a címben megjelölt téma böjthöz kapcsolódó interpretációit kívánta ismertetni, áttekintve a művészettörténeti kutatás eddigi eredményeit.

A rövid szakmai vita után a vendégek (az előadók és páran a regisztrált hallgatóságból is) finom ebédet kaptak, melynek elfogyasztása után frissen és élénken vágunk bele a konferencia első napjának délutáni részébe, melynek levezető elnöke Csoma Zsigmond volt. *Franz Kafka radikális böjtfelfogása Az éhezőművész (Ein Hungerkünstler) c. elbeszélése alapján* címmel Klemm László, a KRE BTK Német Nyelv és Irodalom Tanszékének egyetemi docense tartott előadást. Főként abból a tényből indult ki, hogy Franz Kafka szemléletében egész sajátos helyet foglal el a céltudatos éhezés, avagy böjt. Bati Anikó *Divat diéták a mai magyar táplálkozáskultúrában* című előadásában a mai magyar táplálkozási szokások néprajzi vizsgálata során gyűjtött példákon keresztül, a divatos diéták számbavételével mutatta be az étkezésekről, a szépségről, az egészségről vallott nézeteket, az egészségtudomány és a valós gyakorlat közötti együtthatásokat, ambivalenciákat és kompromisszumokat a média tükrében. A délutáni szekció harmadik előadója Ratkó Lujza volt, aki *Böjt – másképpen – Az ismeretlen nagyböjti szokáskör* címmel tartotta meg előadását, amelyben a nagyböjthöz kapcsolódó egységes játék- és táncagyományt, valamint az ezekhez kapcsolódó szokáskört vázolta fel, és egy újfajta elemzési módszerrel kísérelte meg feltárni a mélyebben fekvő jelentésrétegeket. *Test, tortúra tánc* címen Kürti László, a Miskolci Egyetem Politikatudományi Intézetének egyetemi docense tartott előadást. Arra kereste a választ, van-e magyarázat arra nézve, hogy valójában milyen szerepet töltött be a közösségek életében a karikázó tánc? Volt-e másfajta táncolás, és tapasztalható-e regionális eltérés a böjti táncvilágban? A válaszokat az előadás két témakör felől közelítette meg: a test és éhség, valamint a táncbeli mozdulatkultúra újfajta szemléletmódjával tarkítva.

A rövid kávészünet után Frauhammer Krisztina „*Mi a szájba bemegy, nem fertőzteti meg az embert*” – *Lelki tükrök, gyónási könyvek a böjtről* címmel tartott előadást. Arra kereste a választ, hogy miként vélekedett az egyház a 19–20. század fordulóján a böjt szükségességéről és értelméről. A korszak liberális, egyházellenes légkörében hogyan védelmezte az egyház évszázados tanítását a böjtölés hasznosságáról, valamint, hogy milyen instrukciókat és útmutatást adott híveinek? A szünet utáni második előadást Telenkó Bazil prezentálta *Böjti hagyományok a magyarországi görög katolikusoknál* címen. Előadásában a magyarországi görög katolikusság körében gyakorolt vallási hagyomány néhány böjttel kapcsolatos elemét mutatta be az egyházi és a népi vallásosság gyakorlatának tükrében. A nap utolsó előadója Marinka Melinda volt, aki a szatmári sváb böjti szokásokról beszélt. Előadásában a böjti szokáskörhöz illeszkedő sajgózás gyakorlatának alakulásán, illetve a húsvéti tojásdobálás különböző formáinak újraéledésén keresztül ismertette azt az identitásépítő mechanizmust, amely napjainkban az elfeledett ünnepek és szokások felélesztésében, illetve az újszerű ünnepek bevezetésében manifesztálódik.

A szakmai vita után borvacsorára került sor, amelyen a remek ételek mellett Vincze Béla, *Az Év Bortermelője* címmel 2005-ben kitüntetett, számtalan külföldi díjban részesített egri borász borait kóstolták meg a résztvevők. A jó hangulatú vacsora és beszélgetés után mindenki elfoglalta a szállást, hogy a másnap folytatódó konferencián frissen és kipihenten vehessen részt.

A november 21-i program csak a délelőtti órákra korlátozódott, azonban így is elmondható, hogy az előző naphoz hasonlóan sok érdekes előadást hallhattak az érdeklődők. A szekció levezető elnöke Bági Anikó volt. Elsőként Silling Léda, a Szabadkai Községközi Műemlékvédelmi Intézet néprajzkutatója *A böjt különböző formái a többnemzetiségű Bácskában* címmel tartotta meg előadását. A címben is megjelölt, nemzetiségileg vegyes lakosságú területen magyarok, szerbek, bunyevácok, sokácok, horvátok és németek is élnek; az előadó e nemzetiségek böjti hagyományait vizsgálta. Ezt a *Böjt, fogyasztói kultúra és kommunikáció a kortárs orosz ortodoxiában* című előadás követte, Komáromi Tündétől. A kutató az oroszországi (Szergiev Poszádban és környékén végzett) terepmunkája alapján mutatta be a mai orosz ortodoxok böjthöz való hozzáállását, böjtölési szokásait. Szabad Boglárka „*Lelkileg erősebb leszel, és tisztábban láatsz...*” – *A böjt és a böjtölés napjainkban egy magyar görög katolikus közösségben* című előadásában egy görög katolikus egyházközség példáján mutatta be a böjt témájának néhány fontos pontját. Többek között arra volt kíváncsi, hogy hogyan valósul meg az általa vizsgált faluban a nagyböjt, a fogadott böjt és a ráböjtölés. A szünet előtti utolsó előadó Szabóné Bognár Anikó néprajzkutató volt, aki *Böjtös ételek szakácskönyveinkben* című előadásában azt mutatta be, hogy hogyan szerepelnek a különböző szakácskönyvekben a húsmentes ételek (külön fejezetekben vagy a többi recept között, esetleg kiemelt szerepet kapnak). Emellett arra is kitért, hogy milyen különleges böjti ételek szerepelnek bennük.

A kávészünet után Csoma Zsigmond előadását hallhatták az érdeklődők *Böjt és bőség (német) Bólyban (Baranya m.)* címmel. A bólyi Emmauszba menés szokásának (mely egyébként az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékének egyik eleme) és az azt megelőző böjtölésnek pár napi eltolódással bekövetkezett létét vizsgálja és mutatja be a történeti néprajzi feldolgozás. Mészáros Márta, a Kiskun Múzeum igazgatója *Egy plébánia háztartása böjti időszakban Kiskunfélegyházán* címmel tartott előadást. Az általa végzett kutatásra épülő előadás egy plébánia életét és háztartását mutatta be, előtérbe helyezve a böjtölés régi és új szokásait, valamint a böjti időszakok megélését. A csütörtöki nap szünet utáni részének harmadik előadója Lengyel Ágnes volt, aki *Tradíció és jelenkor – Egy palóc asszony böjtölési szokásai napjainkban* című előadásában a hagyományos, római katolikus nógrádsipeki böjtölési szokásokat vázolta fel. Példaként szolgált számára egy életútinterjú, amely a gyermekkortól követte végig K. J.-né Cs. Erzsébet, illetve családja böjtölési szokásait. Knézy Judit néprajzkutató, nyugalmazott múzeumi főosztályvezető *A savanyú ízlésirány és a böjtös ételek a bodrogi Cigándon és környékén a 20. század első felében* címmel tartotta meg izgalmas előadását, amellyel egy specifikus terület táplálkozáskultúrájának beható vizsgálatáról tett tanúbizonyosságot, s amely által a hallgatóság közelebb kerülhetett a savanyú ízlésirány jellemzőinek és Cigánd böjtös étkezési mintáinak megismeréséhez. *Három híres koplalóművész a múlt századból* címmel Szigeti Jenő tartotta meg a kétnapos konferencia utolsó előtti előadását. Három, nagy hírre szert tett, ma már lassan feledésbe merülő vegetárius tanító portrévázlatában mutatta be azt a művelődéstörténetileg is érdekes folyamatot, ami a 19–20. század fordulóján robbanásszerűen létrejövő városiasodásból fakadt, s amely együtt járt a szekularizációval, és kedvezett a vallásszerűen hitt és hirdetett eszméknek. Az utolsó előadó Csízy Katalin ókortörténész volt, aki *Böjtölés, aszkézis a pythagoreus hagyományban* című előadásával méltóan zárta a nagyszerű szakmai rendezvényt.

Előadóként és résztvevőként úgy gondolom, hogy egy nagyon színvonalas, interdiszciplináris konferenciát köszönhetünk a szervezőknek, hiszen nem csak a néprajz, de számos más társadalom- és kultúratudomány területének kutatóitól hallhattunk előadásokat. A vendéglátás minősége, a kedves fogadtatás, valamint az alapos szervezettség még jobban hozzájárult ahhoz, hogy jó érzésekkel emlékezzek vissza a konferenciára.

SZABAD BOGLÁRKA

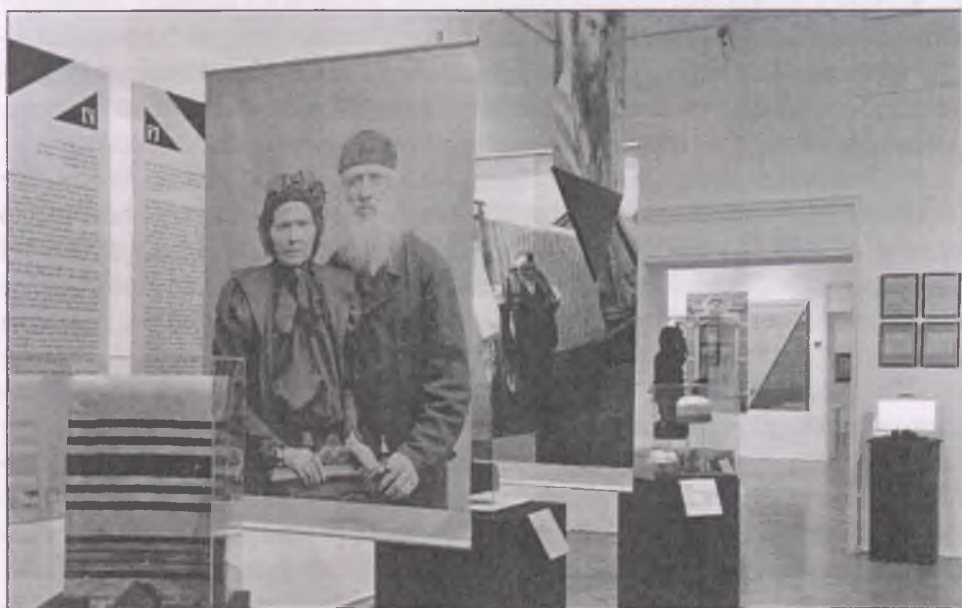
Adalékok a magyarországi vidéki zsidók anyagi kultúrájából
(Történeti néprajzi konferencia egykori falusi–mezővárosi
zsidó közösségekről)
(Néprajzi Múzeum, Budapest, 2014. június 10.)

A Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya 2014. június 10-én tartotta meg az évi konferenciáját *Adalékok a magyarországi vidéki zsidók anyagi kultúrájából (Történeti-néprajzi konferencia egykori falusi-mezővárosi zsidó közösségekről)* címmel. A szakosztályi ülések látogatottságához mérten nagyobb érdeklődés kísérte az előadók által ismertetett résztémákat a Néprajzi Múzeum Kossuth téri, sokat látott és tapasztalt 105. sz. termében. A napfényes, meleg, kora nyári időszak szinte ellensúlyozta a témákat, amiknek alkalmát a 70 évvel ezelőtti vészterhes időszak adta. 1944 tavaszától nyaráig folytatódott a magyar csendőrség közreműködésével a vidéki zsidó családok összegyűjtése, deportálása és megsemmisítő táborokba szállíttatása. Mindez egyszer és mindenkorra véget vetett a vidéki zsidó és nem zsidó lakosság együttélésének. Annak a többségében pozitív folyamatnak, amely a 18. század második felétől oly jellemző volt a Kárpát-medencében. Különösen az 1848–1849-es forradalomtól és szabadságharctól, majd a kiegyezéstől és a zsidó emancipációs törvénytől vált példaértékűvé az Európa legnagyobb és legszínesebb zsidó közösségével rendelkező Magyarországon. Az Osztrák–Magyar Monarchia, majd a dualizmus kori Magyarország egyre nagyobb és erősebb gazdasági-társadalmi érdekekkel rendelkező neológ, a vallásos-ortodox és a messianisztikus keleti, mélyen vallásos haszid zsidó közösségek csoportjaival rendelkezett. Egyre nagyobb gazdasági jelentőségre tettek szert ezek a közösségek, hiszen a vállalkozás alapismereteit, a versenyt, a minőségi munkateljesítmény alapelveit már vallásos környezetben, a zsinagógán belül megismerték, átérték, gyakorlatilag naprakészek voltak. Mindez előnyt jelentett a társadalmilag egyenjogósított magyarországi zsidók gazdasági életében.

A társadalmi befogadás és távolságtartás, együttélés és elkülönülés számos érdekes kérdése merülhetett fel a konferencián, azonban elsősorban az anyagi kultúra kérdései kerültek megtárgyalásra, amelyek mintegy kérdésfelvetésként és a jövő egyik kutatandó területeként merülhetnek fel. Az elhangzott előadások bepillantást mutattak a rendkívül összetett kérdés különböző megközelítéséről, arról, hogy a magyar néprajz és néprajzi kutatások mivel és mennyire járulhatnak hozzá a megnyugváshoz, a társadalmi fejlődés vizsgálatahoz, akár napjaink kérdéseinek megoldásához is.

A konferenciát köszöntötte és megnyitotta Szarvas Zsuzsa, a Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese, aki ismertette az őszre tervezett, *Kő kövön – Töredékek a magyar vidéki zsidóság kultúrájából* című, szimbolikus címmel ellátott kiállítás koncepcióját. A *Zsidó tárgyak, zsidó kiállítás a Néprajzi Múzeumban* címmel megtartott előadása a magyar fejlesztésű Prezi program segítségével mutatta be azokat a muzeális műtárgyakat, amelyek a gazdasági

életben, a mindennapok életmódjában és a kóseritás-vallási élet tárgyai-eszközei voltak. Mindezek azért fontosak, mert a zsidóságot a vallási törvények megtartása különítette el a többségi társadalomtól és tartotta meg évezredek-évszázadokon keresztül!

Részlet a *Kő kövön... című kiállításból*
(Fotó: Sarnyai Krisztina)

Csoma Zsigmond előadásában – *Keresztény szolgálók a falusi–mezővárosi zsidó háztartásokban* – kutatásai alapján összefoglalóan ismertette a zsidó vallási előírások és az ügyes, talpraesett nem zsidó szolgálók, cselédek életét, munkáját, mindennapjait. Ez a kérdéskör azért is fontos, mert a zsidó törvényeknél felmerült a keresztény szolgálók kérdése, akik megértő és toleráns magatartásukkal a vészidőszak szenvedéseit csökkenthették munkaadóiknak.

Czibalmos Mercédesz *A bözödújfalvi zsidó közösség a 19. század második felében* című előadásában a zsidózó székelyek és a helyi zsidók életét, történetét mutatta be. Személyes élményeiket, amit csak tetézett a megalomániás román vezetés falurombolása, a vízierőmű felduzzasztott vize a falut is elnyelte, majd 2014-ben az örök mementőt jelentő templomi harangtornyot is ledöntötte a víz.

Nagy Janka Teodóra *Jogi néprajzi adatok a bonyhádi zsidóság anyagi kultúrájához* című előadása a szokásos magas színvonalon mutatta be érdekesen, sok példával a német többségi társadalmat jelentő bonyhádi németek mellett élő zsidó lakosság anyagi kultúráját a népi jog oldaláról megvilágítva.

Mészáros Márta előadása egy érdekes konkrét példán keresztül vizsgálta és mutatta be az új zsidó vállalkozói mentalitást. A 19. század végi divatnak megfelelően ugyanis színes képeslapokat nyomtattak és ezzel úttörői voltak a

város jellegzetes épületei, sőt, a mélyen katolikus városban a római katolikus templomok képeslapokon történő bemutatásának. *A zsidó vállalkozók Kiskunfélegyháza képeslapkészítésében* című előadásában a vállalkozók üzletpolitikájára, üzleti taktikai érzékére is kitért.

Czingel Szilvia *Rosenfeld Sándor gyümölcsfeldolgozó üzeme – Vidéki paraszti életmód Nagykőrösön* című előadása az Osztrák–Magyar Monarchia alföldi gyümölcskultúrája kialakításában résztvevő zsidó vállalkozóknak állított emléket. Az előadó egy családi vállalkozást mutatott be az alapítástól a holokausztig, a vállalkozás megszűnéséig, a generációk munkáján keresztül.

Gábor Anna *Épített szukkák és egyéb népi épületemlékek Északkelet-Magyarországon* című előadása a már részben megjelent és ismert zsidó rabbi épületek példáján keresztül mutatta be a zsidó ünnepek sátorát, a természettel közeli kapcsolatban lévő épület-tetőszerkezeti megoldásokat. A zsinagógák és a zsidó népi építészet kutatásáról ismert szerző vetített képekkel illusztrált előadását érdeklődéssel hallgatta a konferencia közönsége.

Hámori Péter *A Kiefer család vegyesboltja Nagyvelegen* című előadása a köztudatban legélesebben élő kis szatócs-vegyes bolt fenntartásáról, üzletpolitikájáról szólt. A belkereskedelmi áruellátásban a zsidó vegyesboltok, boltocskák főleg falun és a kis mezővárosokban nagyon jelentős szerepet vállaltak magukra. A gyakran hitelért itt vásárló parasztok, szegény emberek az önfenntartó paraszti gazdaság ellenére is, itt szerezhették be a mindennapi fűszereket, a cukrot, az olajat, a sót stb. Ezek a boltocskák a vegyes árucikkeikkel a 18. században alakultak ki a görög boltosok munkáját kiszorítva és felváltva.

A konferencia a sok apró részadattal és átfogó utalásokkal hozzájárult a magyarországi falusi, mezővárosi zsidó és nem zsidó háztartások anyagi kultúrájának megismeréséhez. Ez a konferencia rámutatott arra is, hogy a zsidó–nem zsidó együttélés történeti néprajzi kutatása, feldolgozása egyre sürgetőbb, amíg hagyományos néprajzi módszerekkel rögzíthetők ezek a példák.

A konferencia levezető elnöki tisztét Báti Anikó, az Anyagi Kultúra Szakosztály titkára látta el.

CSOMA ZSIGMOND

Határok, határmentiség a Kárpát-medencében (MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest, 2014. szeptember 18.)

A határok és határtérségek vizsgálata egyre fontosabb szerepet kap a társadalomtudományokban. Magyarországon is kutatási programok sokasága fókuszál a határtérségekben zajló társadalmi folyamatokra. A két politikai entitást elválasztó határok földrajzi és geometriai értelemben határsávokat, határöve-

zeteket hoznak létre az egyes országok találkozásánál. A határövezetek sajátossága, hogy a határok által elválasztott térségek lakói számára egyszerre teremtenek eltérő (nyelvi, jogi és gazdasági szempontból) és hasonló (peremhelyzet, kontaktzóna, multikulturalitás) környezetet. A hasonlóságok és különbségek mértéke és azoknak érvényesülése különböző mértékű minden határtérségben. Míg azonban a határvonalak nem kulturálisan képzett és szimbolikusan megjelölt helyé alakítható *határpontotokat* jelölnek, a hármashatárok esetében a határélmény pontszerűvé sűrűsödhet.

Az OTKA NK 84283 számú *Hármashatárok vizsgálata Magyarország délnyugati, délkeleti és északkeleti térségében* nevű kutatási programja azt a célt tűzte ki maga elé, hogy kvalitatív és kvantitatív adatokkal hozzájáruljon a határtérségek kulturális, társadalmi jelenségeit vizsgáló tudományos diskurzusokhoz. A kutatási programnak további jelentőséget ad az, hogy mintegy erényt szolgáltat a határookra vonatkozó hazai néprajzi és antropológiai kutatásoknak. A kutatásban az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének munkatársai mellett a Szegedi Tudományegyetem, a Miskolci Tudományegyetem, a váci és szabadkai múzeum, illetve a nagykanizsai könyvtár néprajzkutatói vesznek részt. A kutatás további célja az is, hogy az egyetemi oktatásban részt vevő hallgatókat közös kutatási tevékenységekbe vonja be. Ennek megfelelően a Miskolci Tudományegyetem és a Szegedi Tudományegyetem mellett az ELTE hallgatói is részt vettek a kutatás részét képező kérdőíves adatfelvételben, illetve az adatok digitalizálásának folyamatában. A hármashatárok kutatásának további eredményeképpen hatékony együttműködés kezdődött meg a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia Szlovén Etnológiai Intézete és az MTA BTK Néprajztudományi Intézete között. Az együttműködés során évről évre a szlovén–osztrák–magyar hármashatár környékén élő szlovénok és magyarok mobilitási szokásait megvitató műhelykonferenciákat rendeznek a résztvevő felek Szlovéniában és Magyarországon.

Az OTKA kutatásintegráló és párbeszédet kezdeményező szerepéről tanúskodik az a projektzáró konferencia is, amely 2014. szeptember 18-án került megrendezésre az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének könyvtárában. A konferencia előadói azok a hazai kulturális antropológusok és néprajzkutatók voltak, akik munkájuk során érintették a határok használatának kérdéskörét. Így a konferencián az OTKA-kutatás résztvevőin kívül más tudományos műhely (Debreceni Tudományegyetem, MTA TTK Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem) kutatói is részt vettek.

A konferencia négy nagyobb részből állt. Az első rész előadói (Lajos Veronika, Marinka Melinda, Ilyés Zoltán, Lovas Kis Antal és Mészáros Csaba) előadásaikban elméleti, módszertani jellegű kérdéseket hangsúlyosabban érintve mutatták be terepmunkáik eredményét. Ezt a szekciót követte a délnyugat-dunántúli digitális néprajzi adatbázis bemutatása. A 2014-ben létrejött adatbázis azon a 384 falu-adatlapon alapul, amelyet Barabás Jenő kezdeményezésére és irányítása alatt az ELTE néprajz szakos hallgatói gyűjtöttek az

1980-as évek végén. Ezeket az adatlapokat a Néprajzi Múzeum munkatársai az 1990-es években (a kor technikai adottságainak megfelelően) már digitalizálták. A floppykon megőrzött anyagot Nagy Károly Zsolt és Mészáros Csaba szakmai irányítása mellett az ELTE néprajz szakos hallgatói töltötték fel a mediawiki motorjával működő adatbázisba. Az adatbázis folyamatosan bővül, jelenleg a <http://www.nti.btk.mta.hu/kapcsolathalo/index.php/Kezd%C5%91lap> címen érhető el.

A konferencia ebéd utáni szekciói elsősorban a határokhoz kapcsolódó kulturális és emlékezettechnikai jelenségekkel foglalkoztak. Gráfik Imre, Klamár Zoltán és Mód László a hármashatárok térségében a mai államhatárok szerint rendeződő kulturális kapcsolatok működével és működtetésének esélyeivel foglalkoztak. Szabó Árpád Töhötöm pedig a második bécsi döntés hatására a Kis-Küküllő térségében létrejött ideiglenes határra vonatkozó helyi emlékezetet mutatta be. A záró szekció előadó a határ közelségéből adódó társadalmi és gazdasági jelenségekre összpontosítottak. A csempészás, a nap-számba való kubikos munka, a határon átnyúló házassági kapcsolatok egyaránt olyan jelenségek, amelyek létét és működését a határok változó jellege, illetve a határok által elválasztott térségek gazdasági adottságai határozzák meg.

A konferencia tudományos programját a határátjárás kérdését az irodalom és a képzőművészetek oldaláról értelmező kulturális program zárta le. A meghívott irodalmárok a 2008 és 2013 között működő *Kultúr-csempész Sinbusz-fesztivál*hoz kapcsolható alkotásokba nyújtottak rövid bevezetést. A konferencia az OTKA-kutatási program egyik zárásaként is felfogható. A projektben részt vevő kutatók előadásait a későbbiekben egy közös tanulmánykötetben kívánja megjelentetni az MTA BTK Néprajztudományi Intézete.

MÉSZÁROS CSABA

NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA

Bicikliváros – Szabadka–Budapest (Néprajzi Múzeum, 2014. április 14.–szeptember 28.)

Kerék/párhuzamos történet

2014. április 14-én *Bicikliváros – Szabadka–Budapest* címmel nyílt időszaki kiállítás a Néprajzi Múzeumban. (Kurátorok: Mirko Grlica, Olga K. Ninkov, Raffai Judit, illetve Máté György.) A közel fél évig látogatható tárlat számos érdekességgel – többek között eddig be nem mutatott anyagokkal – szolgált.

Ez a kiállítás – amely az alcímben szereplő két város anyagából ötvöződik – egy igen közismert tárgynak, egy mindennapos közlekedési eszköznek, a kerékpárnak elsősorban a városi (szabadkai és budapesti) életben betöltött szerepét mutatja be úgy, hogy közben különböző társadalmi kérdésekre is választ keres.

Az alapötletet adó *A biciklisek városa – A kerékpár történeti, néprajzi és művészeti aspektusai Szabadkán (Grad biciklista. Istorijski, etnološki, umetnički aspekti bicikla u Subotici)* című kiállítás (Szabadkai Városi Múzeum, 2011) adaptálása mellett párhuzamosan megjelenik a hasonló elrendezésű budapesti tematika is. Mindkét városban a bicikli több mint közlekedési eszköz: beépült e két város meghatározó elemei közé, tömegeket aktivizáló és identitást erősítő tényező.

A 2011-ben elkészült szabadkai kiállítás azóta bejárta Szerbia több városát is. Látható volt a belgrádi Néprajzi Múzeumban, de vendégszerepelt többek közt Nagybecskereken, Kikindán és Topolyán is. A budapesti tematika kialakításához és megvalósításához együttműködő partnereink, társintézményeink, klubok, műhelyek és magánszemélyek nyújtottak segítséget.

Az így létrejött anyag segítségével bemutatásra került a kerékpár fejlődéstörténete, egészen az ún. futógéptől kezdve a velocipéden át az elektromos szettel ellátott modern darabokig, sőt, még egy motorkerékpár is belehelyezkedett ebbe a történetbe.

A folytatásban az egyesületek, klubok, versenyek kaptak hangsúlyos szerepet. Megelvenedett Vermes Lajos és Szárits János személye, a Millenáris (Velodrom) és a palicsi ellipszis alakú kerékpárpálya. Megtudhattuk, hogy miért is kapott helyet a Közlekedési Múzeum Stéher-motorja, illetve unikális pályakerékpárokat és ezekhez tartozó felszereléseket is láthattak az érdeklődők Tarapcsák Péter jóvoltából, csakúgy, mint a kerékpársport egyik kiemelkedő alakjának, Somogyi Miklósnak az 1984-ben az ún. ellenolimpián szer-

zett aranyérmét. Számos érdekességgel szolgáltak a Magyar Olimpiai és Sportmúzeumból származó archív dokumentumok és fényképek is.

A kerékpározás népszerűségének növekedéséhez kétségtelenül hozzájárultak az eszköz előállítói: a tervezők, a mesterek és a gyártók. Szabadkán Rothmann Imre volt az, aki működő gyáranak profilját bővítette, éppen a budapesti Weiss Manfréd által létesített üzem mintájára, ahol 1929-ben vezették be a kerékpárgyártást. A később „Csepel”-ként ismerté és népszerű vált bicikli a legtöbb háztartásban megtalálható volt generációk óta. Ezekre utalt a kiállítás következő egysége, amelyhez kapcsolódott még a kisebb műhelyeket, mestereket, buherálókat bemutató rész is.

*Részlet a kiállításból
(Fotó: Máté György)*

„A mindennapos használat” téma kapcsán ki kell emelni, hogy Szabadkán megjelenése óta természetes volt a biciklis közlekedés, míg Budapesten komoly civil erőfeszítéseket kellett tenni azért, hogy a kerékpárral közlekedők száma elérje a mai, már „kritikus tömegnek” számító szintet. Ebben a történetben az első igazi lépcsőfok a 2004-es Critical Mass Budapest elnevezésű kerékpáros demonstráció volt. De a kerékpár munkaeszköz is. Megjelenésétől kezdve nagyon fontos a szerepe a közlekedés, a teherhordás és a szállítás területén. Néhány foglalkozás elengedhetetlen eszköze lett. Például a futárszolgálatok, a posta és a katonaság már a 19. század utolsó éveiben a gyors közleke-

dés végett kihasználja a bicikliben rejlő lehetőségeket. Ezeket illusztrálták például a postás-, az áruhordó-, a futár- és más kerékpárok, illetve öltözetek.

Ezt követte a kiállítás egyik legkedveltebb terme, amely az ún. „reciklázs”-ról szólt. Az „újrahasznosítás” elve szerint a bicikli minden darabja felhasználható, így a váz, a kormány, a kerék, az ülés, a lánc, a külső és belső abroncs. Készülhet ezekből – többek között – tolóka, halászóeszköz (tapogató), gyermekjáték, kutyanyakörv, kerítéselem, befőttesgumi, illetve kortárs tárgyak, alkotások, például bárszék, asztal, táska, pénztárca, öv, ruhainas, gyertyatartó, színházi kellék, asztali dísz, állatfigura, dugóhúzó stb. (Az újrahasznosítás gondolata tulajdonképpen az egész kiállítást végigkísérte, ugyanis tudatosan így készült a látványterv és az installáció.)

A mai szabadkaiak szívügye a kerékpár. Aki Szabadkán jár, jól láthatja ezt. Ezt mutatják a város utcáin közlekedő biciklisek, a szabadkai kerékpárutak, a témához kapcsolódó köztéri szobrok és emléktáblák, a kerékpáros megmozdulások, valamint a kerékpár mint motívum gyakori előfordulása az irodalomban és a képzőművészetben. Ilyen alkotásokat láthattak a tárlat legutolsó termében, de itt kaptak helyet a – főként gyerekek számára készült – interaktív eszközök is.

MÁTÉ GYÖRGY

Megnyitóbeszéd a Bicikliváros – Szabadka–Budapest című kiállításon*

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Amikor az 1810-es években a badeni hercegségben élő feltaláló, a kimerítően hosszú nevű Karl Friedrich Christian Ludwig Freiherr Drais von Sauerbronn egy kétkerekű, emberi erővel hajtott járművet konstruált, feltehetően még nem sejtette, hogy találmánya milyen jelentőséggel fog bírni a későbbiekben. Drais csupán egy aktuális problémára keresett megoldást: miután egy vulkánkitörés által okozott éghajlatváltozásnak köszönhetően az 1816–17-es év termése katasztrofálisan alakult, majd ennek következtében a takarmányárak az égbe szöktek, a lótarás az igazán gazdagok luxusává vált. Szükség volt tehát egy alternatív közlekedési eszközre. Olcsó, egyszerű, praktikus és gyors – ezek voltak a meghatározó szempontok, amikor Drais megépítette a leginkább a mai gyermek futóbiciklikre hasonlító, a feltaláló után *draisine* névre keresztelt közlekedési eszközt.

* Elhangzott 2014. április 14-én Budapesten, a Néprajzi Múzeumban.

Drais nem sejtette, nem is sejtette, hogy találmánya, amelyet megjelenésekor inkább kétkedve fogadtak, s hamarosan a karikatúrák és viccek egyik közkedvelt témájává vált, a 19. század végére már nem pusztán közlekedési eszköz, hanem kulturális és társadalmi jelenség lesz egyben.

A *Bicikliváros – Szabadka–Budapest* című kiállítás ezt a komplex jelenséget mutatja be három fő csomópont – fejlődéstörténet, mindennapi használat, s végül tárgykultúra és művészet – köré szervezve a bemutatott tárgyakat. A téma tehát a városi kerékpározás, ami nem feltétlenül tekinthető a néprajztudomány hagyományos kutatási területének. Ugyanakkor ez a kiállítás is jól illusztrálja azt a fajta paradigmaváltást, amely az utóbbi években zajlott le a Néprajzi Múzeumban, és a városi kultúra tanulmányozásának és bemutatásának irányába történt nyitás mellett a kortárs használati tárgyak gyűjtésében is megnyilvánul. Ennek a szemléletváltásnak az eredményeit is láthatjuk a most megnyíló kiállításban.

Az elmúlt 100–150 évben számos újítás jelent meg a kerékpárokon. A technikatörténeti fejlődést nagyon jól végigkövethetjük a kiállítás első felében a *draisine*-től kezdve egészen a legújabb találmányig, az elektromotoros ráségítéssel működő *e-bike*-ig. Az alapformákat, valamint a meghajtás alapelveit tekintve azonban kevés változás történt a biciklin. Ezzel szemben a kerékpározáshoz kapcsolódó kulturális képzetek és társadalomtörténeti jelenségek állandóan változtak az idők során.

A 19. század második felében a kerékpározás elsősorban a tehetősebb polgárok szórakozási formájának tekinthető, hiszen kevesen engedhették meg maguknak, hogy külföldről hozassanak be angol vagy francia gyártmányú velocipédeket. Az ekkoriban Magyarországon is sorra alakuló kerékpáros egyletek tevékenysége nyomán vált a kerékpározás a polgári szórakozás egy formájából önálló sportággá, amivel a kiállítás külön tematikus blokkban foglalkozik.

Érdemes ennél a résznél kiemelnünk a szabadkai születésű Vermes Lajos nevét, akit sajnálatos módon méltatlanul elfeledett a történelem, s alakja csupán a sporttörténetben jártasak körében ismert. Az 1860-as születésű Vermes Lajos számos sportág mellett kerékpározásban is több verseny győztese volt. 1880-tól az ő kezdeményezésére rendezték meg a palicsi olimpiai játékokat, de nevéhez fűződik az első magyarországi kerékpárpálya építése is. Vermest ugyanakkor egyfajta összekötő kapocsnak is tekinthetjük a két város, Szabadka és Budapest között, mivel a neves sportember a palicsi versenyeket szervező Achilles egylet mellett az 1882-ben alakult Budapesti Kerékpáregyesületnek is aktív tagja volt.

A 20. század elejére a sorozatgyártásban készült, immáron nagyobb tömegek számára elérhető kerékpárok valóságos közlekedési forradalomhoz vezettek. Egyre több egyszerű munkás, kishivatalnok, kiskereskedő fedezte fel a kerékpárban mint egyéni közlekedési eszközben rejlő lehetőségeket; az emberi erővel hajtott eszközök a sokak számára túl költséges tömegközlekedéssel

szemben megfizethető alternatív közlekedési módot kínáltak. A közlekedés ily módon bekövetkező demokratizálódásának köszönhetően egyre több kisebb, elsősorban varrógépek javítására és forgalmazására szakosodott műhely kezdett el kerékpárok forgalmazásával, javításával és egyedi darabok építésével foglalkozni.

Az igazi áttörést azonban a helyi gyártású kerékpárok megjelenése hozta. A kiállításban ezt a kezdetekben a tulajdonos, Weiss Manfréd nevével fémjelzett, majd az idők során oly sokszor átnevezett csepeli gyár, illetve – egy újabb sajátosan közép-európai, 20. századi történet – a szabadkai Rothmann-üzem jeleníti meg, amelyet a jugoszláv időkben, az államosítást követően Partizan névre kereszteltek át.

Terjedését jól mutatja, hogy az 1900-as évek elejétől a kerékpár már munkaeszközként is általánosan elterjedt. Nem csak a posta vagy a rendőrség alkalmazta a kerékpárt, hanem például számos kisiparos is. Többek között ezt a kérdést is bemutatja a kiállítás következő blokkja, de ugyanitt kap helyet egy másik, a 19–20. század kerékpáros kultúrtörténetét meghatározó jelenség, a kerékpár és a női emancipáció összefüggésének megjelenítése is.

A női kerékpározás első évtizedei egybeestek a szavazati jogért, a tanulás jogáért és a törvény előtti egyenlőségért folytatott küzdelmekkel – a kerékpár jelképesen és valóságosan is a női polgárjogi harcot segítette. A kerékpár ebben az időben nem csupán közlekedési eszköz, hanem felforgató találmány volt, amely új utakat nyitott az egyenlő társadalmi esélyeket kereső, egyenlőségért küzdő nők számára.

Amíg a 19–20. század fordulójának kerékpáros társadalomtörténetét nagyjából az eddig felsorolt jelenségek határozták meg, addig napjainkra már egészen más képzetek kötődnek hozzá.

A kerékpár ma már jóval több, mint olcsó és gyors városi közlekedési eszköz, sokak számára egyenlő az urbanus életstílussal, az egészséges, környezettudatos életmóddal. Budapesten az utóbbi, lassan két évtized alatt a bringázás szubkulturális jelenségből városiakok ezreinek, tízezreinek hétköznapi tevékenységévé, sőt, a nemrégiben lezárult Critical Mass-nek köszönhetően egyszerre politika- és ideológiamentes, pusztán a kerékpározás örömét és egyben előnyeit népszerűsítő tömegmozgalommá vált. A kerékpár a legtöbb ember számára már jóval több pusztán közlekedési eszköznél, használati tárgynál. Sokan saját egyéniségüknek, öltözködési stílusuknak megfelelően választanak magunknak kerékpárt – vagy éppen fordítva, a kerékpárjukhoz igyekeznek alkalmazkodni öltözködésükben.

Ezeknek az igényeknek köszönhető például az is, hogy Budapesten, jórészt lelkes fiataloknak köszönhetően újjáéledni látszik az egyedi, személyre szabott kerékpárokat készítő, kis műhelyek hálózata, ami korábban oly jellemző volt mind Budapesten, mind pedig Szabadkán – amint ez a kiállításban látható tárgyakból is kiderül.

*Gulyás Ferenc „Gulyi” által biciklialkatrészekből készített tárgyak
(Fotó: Sarnyai Krisztina)*

A kiállítás harmadik, utolsó egységében látható művészeti alkotások, valamint a kerékpáralkatrészeket „reciklálva”, újrahasznosítva, illetve azokat átértelmezve létrehozott dísz- és használati tárgyak mintegy végső csattanóként, felkiáltójelként igazolják számunkra, hogy a kerékpár a kortárs tárgykultúra egyik meghatározó darabja, egyfajta ikon, sőt, sokak számára még ennél is több, valódi fétis.

Ehhez kapcsolódóan engedjék meg, hogy zárásképpen megosszak Önökkel egy személyes történetet. Amikor négy évvel ezelőtt a Kiscelli Múzeumban kollégáimmal elkezdtünk dolgozni a budapesti kerékpározás kultúrtörténetét bemutató kiállításunkon, a bringa nem jelentett többet számomra egy átlagos kiállítási témánál. Aztán ahogy a kiállítás előkészítése, majd építése során lehetőségem volt egyre jobban elmélyedni a témában, egyszer csak azt vettem észre magamon, hogy visszavonhatatlanul megfertőzött mindaz, ami a kerékpározást technikai, kulturális és társadalmi értelemben együttvéve körülveszi.

Azóta, amikor csak tehetem, kerékpárral járok munkába, ügyet intézni, s rá kellett jönnöm, hogy a kerékpárom, pontosabban kerékpárjaim – a mániás kerékpárgyűjtés a „betegségnek” talán az egyik legsúlyosabb tünete – egyben talán a legfontosabb használati tárgyaim is.

Végezetül azt kívánom, hogy a most megnyíló kiállítás is fertőzzön meg annyi látogatót, amennyit csak lehet ezzel a nagyszerű közlekedési eszközzel, és egyben életérzéssel!

Köszönöm a figyelmet!

A Magyar Nemzeti Múzeum Palóc Múzeumának fejlesztése A palóc etnokultúra kincsestára: tanulmányi raktár, látványtár

A Palóc Múzeum Balassagyarmat meghatározó műemléke. Az eklektikus stílusú épület éppen száz évvel ezelőtt, 1914-ben épült fel Wälder Gyula építész (1884–1944) tervei alapján. A „múzeumpalotát” eredetileg tágasabbra tervezték, azonban a kivitelezés költségei meghaladták a rendelkezésre álló összeget, így nem készülhetett el az az épületszárny, amelyben további kiállítótermek, raktárak kaphattak volna helyet. Ezen a gondon enyhített a 2012-ben megvalósult európai uniós fejlesztés (TIOP). A nagyszabású, több mint 97 millió forinttal támogatott projektnek köszönhetően a Palóc Múzeum föld alatti bővítésével, lapidáriumának (kötár) átalakításával mintegy 150 m² alapterületen, zöldtetővel fedett, térszín alatti építmény létesült.

A kialakított új térrel kortárs módon sikerült fejleszteni a raktározási körülményeket és a múzeumi szolgáltatásokat egyaránt. A tanulmányi raktár, látványtár előadások, múzeumpedagógiai foglalkozások, rendezvények kitűnő színtere, és egyben lehetőséget ad a nyilvánosság elől eddig raktárakba zárt, ám országosan is a népművészeti alkotások élvonalába tartozó palóc néprajzi tárgyak, illetve az irodalomtörténeti gyűjtemény Madách Imréhez és Mikszáth Kálmánhoz kapcsolódó rekvizitumainak, továbbá a történeti gyűjteménynek a volt megyeszékhelyre jellemző tárgyi anyagának bemutatására is. A bővítéssel a múzeum lapidáriumának 12 oszlopos, impozáns, sajátos múzeumi hangulatot árasztó tere is újra megfelelő szerepet kaphatott.

A múzeum udvarán az 1930-as évek elején létrehozták az ország első, áttelepített épületekből álló szabadtéri múzeumát, egy 18. századi parasztportát, amely az első állandó skanzen Magyarországon. A Palóc liget gyönyörű környezetű, a múzeumépület és a skanzen által meglévő összhang rendkívüli harmóniát sugároz. A bővítés e műemléki védettség maximális tiszteletben tartásával valósult meg. A bővítményként létrejött épületrész földtakarása kívülről a környező Cserhát lankáinak lágy vonalait idézi. Emellett környezet-tudatos módon segíti az új szerkezet fűtési-hűtési energiaigényének csökkentését, és funkcionális módon, a múzeum udvari skanzen épületeire koncentrálnó „nézőteret” alkot.

A Palóc Múzeum eleven népi műveltséggel rendelkező táj, a Palócföld középpontjában fekszik. Értékes gyűjteményi anyaggal bír a néprajz, az irodalomtörténet és a volt megyeszékhely, Balassagyarmat tekintetében. A múzeum kiállításában a gazdag gyűjteményi anyagnak eddig csak töredéke volt látható. A több, mint egy évszázada gyarapodó műtárgyak csak igen kis hányada (5%-nál kevesebb) tekinthető meg az állandó és időszakos tárlatokon. Az épület bővítésével most nem csak a palóc népi kultúrát reprezentáló műtárgyak jelentős száma vált megismerhetővé a nagyközönség, a gyermekek és felnőttek számára egyaránt, hanem lehetővé vált a helytörténeti és az

irodalomtörténeti anyag bemutatása is. A néprajzi gyűjtemény minden területéről: a textil, a pásztorművészet, a kerámia, a bútor, a táplálkozás, a gyermekjáték és a népi vallásosság témáiban egyaránt válogatott szép anyag került kiállításra. A kiállított műtárgyak zöme a múzeum régi anyagából való – a két világháború pusztítása után megmaradt –, a 19. század végén–20. század elején keletkezett különleges népművészeti értékek. A látványtárban kihelyezett érintőképernyős monitorok segítségével az érdeklődők további információkat szerezhetnek a tárgyról, és betekintést nyerhetnek a múzeum digitális nyilvántartásába és raktározási módszerébe.

A Palóc Múzeum e fejlesztések által az iskolán kívüli ismeretszerzés, ismeretközvetítés fontos helyszínévé vált, hiszen ma már szinte közhelyszerű elvárás, hogy a múzeum ne csak a gyűjtés, feldolgozás és kiállítás színhelye legyen, hanem minden korosztályt megszólítva az „élethosszig tartó tanulás” helyszínévé válhasson. A múzeum és a társadalom közötti viszonyrendszer megújulásában e fejlesztés jelentős lépés, olyan új szegmens megnyitása, mely eddig nem jelenhetett meg.

A lapidárium oszlopaival összhangban lévő, lépcsőzetesen kialakított, új terembe belépve, először a textilgyűjtemény darabjaiban gyönyörködhetnek a múzeum látogatói. A palóc asszonyok gazdag ruhatárral rendelkeztek, a női viselet híresen cifra, sokszor fényűző volt, s Balassagyarmat környéke népviseleti szempontból még napjainkban is a leghagyományőrzőbb területek közé tartozik. A palóc viselet a 19. sz. végén kezdett színesedni, amikor a földművelés lehetőségei beszűkültek, s ennek megfelelően a vagyon befektetése

érdekében egyre több és drágább ruhát vásároltak. Míg az ország kedvezőbb gazdasági adottságú, polgárosultabb tájain az első világháború évei a parasztos öltözködés megszűnését jelentették, addig e tájon ez az időszak éppen a kibontakozás, a virágzás kora volt. A népviseleti darabok ennek megfelelően a múzeum gyűjteményében jelentős számban és gazdag változatosságban képviseltetik magukat. Az egyszerű hétköznapi ruha pár *alsószoknyából*, egy *felsőszoknyából*, *ingvállból*, *mellényből* és egy puha *főkötőből*, vagy kikötött kendőből állt. Az ünnepi viselet hordozta elsősorban azokat az ismertetőjegyeket, amelyek elkülönítették egymástól a viseletcsoportokat. A legkarakteresebb darabok a főkötők, s a látványtárban jó néhány, igen szép ünnepi *főkötőt* tanulmányozhatnak az érdeklődők. A kiállított ünnepi főkötők között megtalálhatóak a Kazár környéki *aranycsipkés*, a karancssági *farkas*, a nagyünnepi *rakott*, a bujái kehelyformára húzott piros szalagos, a diósjenői *tara-jos*, a Rimóc környéki *menyasszonyi koszorú*, a *gyöngyös nagyfőkötő*, az ör-halmi *újmenyecske főkötő* és *kikötött kendő*, a ludányi *kacsafarkú főkötő*, valamint a szlovák asszonyok aranycsipkével, fodrokkal, gyöngyökkel díszített *villuskája*.

A jómódú asszonyok a téli ünnepi sokszoknyás, vállkendős, csizmás viselethez kék posztóból varrott, báránybőr béléses *rókaprém mentét* hordtak, amelyet a 19. század második felében losonci szabóknál, szücsöknél készítettek el. A legértékesebb lábbeli, a csizma balassagyarmati, szécsényi, gyöngyösi csizmadiák és cipészek műhelyeiből került ki. A hímzéssel is díszített piros csizmát különösen a rimóci viseletcsoportban kedvelték.

A következő vitrinekben a kerámiák változatossága szemlélhető. Nógrád megyében nem alakultak ki híres kerámiaközpontok, az itt élők a használati és dísz tárgyként fellelhető darabokat zömmel vándor árusoktól, és kirakodó vásárokon tudták beszerezni. A gyűjteményben megtalálható edények északi területekről, a gömöri, bakabányai, gácsi, poltári; nyugatról leginkább a tatai; keletről és délről pedig a pásztoi, gyöngyösi, mezőtúri műhelyek termékei.

A palóc bútorokat faragó specialisták, gyakran pásztorok készítették. A padot a szobabeli szentsarokba állították, egyedül vagy párosával. A házbeli, rendszerint magas ülésű széket általában a parasztemberek maguk készítették, később környékbeli asztalosok. Az ácsolt ládákat fejszével hasított deszkából készítették, eredetileg kelengyés ládának, majd gabona tárolására használták. Ékrovással, véséssel díszítették. Az asztalosbútor 19. századi elterjedésével a szuszékokat kiszorították a festett tulipános, rózsás ládák. Az ágyvégek virágozása szintén ekkor terjedt el. A díszes ágy elsődlegesen az ágynemű tárolását szolgálta, a magasra rakott vetett ágy vagyjelző, státusszimbólum volt.

A fa evőkanalak elhelyezésére szolgáltak a változatos formájú kanalasok. Só tárolásra álló, vagy a tűzhely közelében falra akasztható sótartókat használtak. A kettőspoharú asztali sótartókat figurális díszekkel is ellátták. A 19. sz. végétől a gyufa- és fésűtartók is használatba jöttek. A ruha mosására, sulykolásra készült mosósulykok egyszerűek voltak, a díszítettek leginkább aján-

dékba készültek. A vésett, faragott guzsalyt is általában szerelmi ajándékként készítette a legény a leánynak. A szokásokhoz kötött, mindennapi használatból kivont, megkímélt díszes tárgyak az ünnep, a reprezentációs szféra tartozékai voltak. A vízmerítő edénykéék, csanakok igen régi eredetű tárgytípust képviselnek, melyeket az erdőjáró emberek tarisznyájuk szíján hordtak. A régebbi példányok díszítetlenek voltak, majd egyre nagyobb szerepet kapott a domború faragással megjelenített ember- és állatábrázolás. Pásztorok kezemunkájaként tartjuk elsősorban számon az áttört faragással díszített tárgyakat, melyeknek legtöbb emléke Nógrád megyében, a Karancs-vidéken maradt fenn. Bükk- vagy tölgyfából való, külön megmunkált deszkalapokra került az áttört faragás, mely Nógrád megyében teljesedett ki leginkább. A pásztoréletből és az erdő világából vett képek mellett gyakori volt a lovon ülő, kihúzott karddal rohamozó, vagy gyalogos katona alakja.

A népi vallásosság gyűjteményéből mutatnak ízelítőt azok a vallásos nyomtatványok, amelyek a paraszti polgárosodással, az írásbeliséggel együtt terjedtek el. A 19. század második felétől falusiak is egyre inkább vásároltak ilyen kiadványokat. Az imakönyvek és a rózsafüzérek viseleti jelentőséggel is bírtak az ünnepek alkalmával. Az évi ünnepek, zarándoklatok jellegzetes tárgyai a hordozott és gyakran öltöztetett Mária-szobrok. Az adventi időszakban a karácsonyi köszöntés egyik jellegzetes formája volt az ostyahordás. Az ostyasütők vaslapjait a helyi kovácsok különböző ábrázolásokkal díszítették, főleg: Isten báránya, kereszt, címer, szív, rozsmaring, tulipán, virágminta, rozetta, nap, hold, csillag fordulnak elő.

A játékok, szokástárgyak között különösen érdekes a *mancsozó bot*, amellyel nagybőjt idején játszottak. Húsvét hétfőjének reggelén a legények, fiúgyermekek *öntözködni* jártak, amelyért viszonzásul *cifratojás* járt. A palóc vidék gazdag változatokban bővelkedő tojásdíszítésének régies módjait, változatos motívumait tekinthetik meg a látványtár látogatói.

A helytörténeti gyűjteményt reprezentáló ezüst piperekészlet gróf Zichy Edmund és herceg Odescalchi Paulina házasságkötése alkalmából készült St. Mayerhofer bécsi ötvös mester műhelyében 1833–34-ben. A legidősebb leánygyermek hozományaként öröklődő készlet darabjai a mindennapi használat tárgyai voltak olyan meghatározó nógrádi nagybirtokos családokban, mint a Zichy–Odeschalchi, Zichy–Majláth és végül a Majláth–Buthler család. Az összesen 23 darabból álló piperekészletben gyertyatartók, mosdótálak, púderdobozok, szelencék, parfümös üvegek, kanna, tányér és pohár, illetve tूपárna veret és tükör találhatóak. Megtekinthetőek lettek a látványtárban a Madách Imre és Mikszáth Kálmán hagyatékából fennmaradt eredeti dokumentumok és személyes tárgyak, fotók és reprodukciók.

A tanulmányi raktár digitális múzeumi tartalmihoz való hozzáférést biztosítják a kialakított informatikai pontok, egy központi szerver által kiszolgált kliensekből szervezett hálózat (webkomputer terminálok), illetve a két érintőképernyős terminál. Ezek mindegyike alkalmas a fogyatékkal élő felhasználók

kiszolgálására, az akadálymentesített hozzáférés a mozgássérült, az audio eszközök és a speciális szoftverek a gyengén látók és vakok számára is lehetővé teszik a virtuális pontok használatát. A fogyatékkal élők számára műtárgymásolatok, eredeti néprajzi anyagok duplumai állnak rendelkezésre, és megvalósult az infokommunikációs akadálymentesítés is.

A múzeumpedagógiai foglalkozásokhoz kapcsolódó képi tartalmak, feladatok elektronikus megjelenítését a tanulmányi raktár területén szabadon át helyezhető, mobil interaktív tábla (ez a látogató/felhasználó számára akár önállóan használható virtuális vitrinként is működtethető) és projektor, vetítőszoftver segítségével oldható meg.

A Palóc Múzeum e nagyszabású fejlesztése megfelel annak az elvárásnak, amely napjainkban a tudás átadásában elvárható. A múzeum egyrészt a múlt enciklopédiája, másrészt a jelenkor lenyomata, miközben a jövő generációi számára értékrendet hordoz, szemléletet ad. A tudás mellett élményt közvetítünk, s egyre inkább célunk, hogy a látogatókat minél inkább bevonjuk a múzeum életébe, ráébredjük a palócság néprajzi, történelmi, kulturális értékeire, annak érdekében, hogy az intézményt mint saját múltját reprezentáló múzeumot tartsa számon.

LENGYEL ÁGNES

Üzenet a távoli szigetvilágból Polinéz fotók és tárgyak*

(Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd, 2014. március 18.–július 15.)

Tisztelt Megnyitó Közönség!

Amióta Louis-Antoine Bougainville, James Cook és a 18. század híres hajóskapitányai felrajzolták a térképre a „dél-tengeri”, mai nevén csendes-óceáni szigetvilágot, Polinézia nem szűnő vonzerőt gyakorol Európára. A buja trópusi természet lágy ölén, bólogató kókuszpalmák tövében gondtalanul élő, szabadon szeretkező, csodálatos szépségű, romlatlan emberek és társadalom képe – és mindaz, amit ez sugallni látszott – korán áthatotta az európai gondolkodást és kultúrát, és felkeltette a sóvárgást e „paradicsominak” vélt lét iránt. Ez az elvagyódás vagy nosztalgia szülte meg aztán a francia felvilágosodás filozófusai és írói által megteremtett – és a „megromlott” Európával szembeállított – „jó vadember” mítoszát; ez szolgált előképül Rousseau „vissza a természethez” híres jelmondatához; ez vezetett a Bounty lázadásához; ez indította

* Elhangzott Szekszárdon, 2014. március 18-án.

útjára Gauguin-t Tahitira, majd a Marquesas-szigetekre – s ez az, ami a globális turizmus milliói számára a mai napig ellenállhatatlan vonzerővel bír az úticélok megválasztása során! Tahiti, Hawaii, *hula*-tánc, fedetlen keblű fűszoknyás táncosnők, hullámlovaglás, illatos virágkoszorúk, boldog természetközeli életforma: olyan toposzok ezek, amelyek még egy, a világban tájékozatlan ember számára is sokat mondóak, s amelyek máig hívószóként tartják fogva képzeletünket.

Ne tagadjuk, ez (is) indíthatta útjára Polinéziába a régész–néprajzos Antoni Juditot, aki egyetemi tanulmányai kezdete óta – mindenekelőtt neolitikumi régészként – e világ specialistájának készült. Állhatatos, sőt, konok kitartással, minden követ megmozgatva, gyakran a létbizonytalanságot is jelentő szabadúszó életformát felvállalva neki *sikerült* megvalósítania azt, amit csak keveseknek – dédelgetett terveit valóra váltotta! Először 1994-ben jutott ki hosszabb időre Polinéziába, a Marquesas-szigetekre, hogy ott nemzetközi együttműködésben, francia régész kollegájával együtt ásatásokat végezzen. Ettől kezdve 2000-ig szinte minden évben rövidebb-hosszabb időt töltött ott, s ha azóta útjai – egyéb elfoglaltságai miatt – némileg meg is ritkultak, ma minden bizonnyal ő az, aki Magyarországon a legjobban ismeri ezt a tőlünk oly távol eső világrészt.

És itt következik az a regénybe illő fordulat, amely közelebb visz bennünket a kiállítás témájához, ahhoz, ami miatt ma itt egybegyűltünk. Antoni Judit egyik útján, a Marquesas-szigeteken megismerkedik egy kiemelkedően tehetséges, fiatal polinéz férfival, aki az ásatáson dolgozik segédmunkatársként: Alfred Falchetto Teururai-jal. Felismerve Alfred művészi képességeit, saját kultúrája iránti érdeklődését és elkötelezettségét, Antoni Judit segíteni és biztatni kezdi Alfrédot. A kapcsolatból barátság, a barátságból szerelem, majd 1999-ben – az óbudai házasságkötő teremben, ahol tanúként magam is jelen lehettem – házasság lesz. Alfréd azóta Magyarországon él, régész-technikusként dolgozik, és a kezdetben hobbiból végzett művészeti tevékenység egyre nagyobb szerepet játszik az életében. Új életkörülményeinek és régész–néprajzos életpárjának köszönhetően beutazzák Európát, végiglátogatják mindazokat a múzeumokat, amelyekben és ahol szülőhelyének, a Marquesas-szigeteknek valamiféle tárgyi anyaga található, hogy ott saját szemével láthassa és közelről tanulmányozhassa mindazt a felbecsülhetetlen értékű művészeti örökséget, ami saját hazájában már több mint egy évszázaddal ezelőtt a múltba veszett: megsemmisült vagy átalakult. (Néhány évvel ezelőtt egy véletlenül éppen Brüsszelben futottunk össze velük feleségemmel, a gótikus Notre-Dame du Sablon templom környékén, úton a Királyi Művészeti Múzeumba.)

Ahhoz azonban, hogy az Alfréd által végigjárt utat jobban megértsük, némi történeti magyarázat szükséges. Polinézia – ami nem túl nagy szigetektől áll és lélekszámát tekintve sem képviselt akkora súlyt, hogy sokáig ellen tudott volna állni az európai térhódításnak – viszonylag korán gyarmati fennhatóság alá került. A szigetvilág egy része a brit, egy másik része pedig a

francia gyarmatbirodalom része lett (az Amerikai Egyesült Államok részévé vált Hawaii-szigetokről, illetve egyéb, önállóvá vált szigetcsoportokról itt most nem beszélve), s e folyamat eredményeképp Alfréd szülőföldje, a Marquesas-szigetek – Francia-Polinézia részeként – mára Franciaország „tengerentúli területévé” vált, amelynek lakosai francia állampolgársággal rendelkeznek. A világméretű gazdasági folyamatokba való bekapcsolódás és az avval együtt járó intenzív politikai, kulturális és hittérítői tevékenység következtében a szigetvilág kultúrája a 19. század végére gyökeres változáson ment keresztül: „akkulturálódott”. Jóllehet a földművelésre, állattenyésztésre és halászatra alapozott életforma alapjaiban máig fennmaradt, a hagyományos polinéz osztálytársadalom elpusztult, az anyagi kultúra „európaizálódott”, a kereszténység különféle változatai szinte nyomtalanul kiszorították a korábbi magasrendű polinéz vallást és mitológiát. A hagyományos életmódot tükröző tárgyi kultúra, mindenekelőtt a „pogány” valláshoz kapcsolódó művészeti tárgyak és formák (istenszobrok, tetoválás, hatalmi jelvények, tolldíszek-ékszerek-viseletek stb.) pedig az akkulturációval párhuzamosan már a 19. század végén (!) mint az egykor-volt-múlt relikviái átvándoroltak Európa és Amerika különböző országaiba és múzeumaiba. Ma, ha „ősi” marquesas-i tárgyat, vagy pláne művészeti alkotást akarunk látni, Nuku-Hiván vagy Hiva-Oán hiába is keresnénk... valamelyik nyugat-európai vagy amerikai múzeumba (Baselbe, Párizsba, Neuchâtelbe, Berlinbe, New Yorkba) kell ehhez menni! Francia-Polinézia, azon belül Tahiti vagy a Marquesas-szigetek mára nem annyira „ősi” kultúrájáról, mint inkább a szigetvilág természeti szépségén és az európaiak hozzá kapcsolódó képzeletvilágán alapuló turistaiparáról ismert. Francia-Polinéziában 2011-ben 161 000 (2000-ben viszont 250 000 fölötti!) turista esett a szigetvilág 268 000-ra rúgó összlakosságához képest – vagyis nagyjából minden helyi lakosra egy (vagy $\frac{3}{4}$) turista esik. (Összehasonlításképpen: ugyanebben az évben a nem egészen 10 milliányi lakosú Magyarországra 13,6 millió turista érkezett – az arány kicsivel jobb tehát Magyarország javára.) Már nem emlékszem, hol olvastam, de igaz: a szigeten örökre letelepülni vágyók úgy játsszák ki a maximum 3 hónapnyi vízummentességi korlátozást, hogy saját vitorlás yachtjaikon érkeznek és laknak, az idő leteltével felhúzzák a horgonyt, majd egy nap múlva ismét behajóznak és újra horgonyt vetnek...

Az itt elmondottakat, az európai és a polinéz világ keveredését a kiállító művész, Alfréd Falchetto Teururai neve is jól példázza. Noha magát polinéznek tartja, a vezetékneve Falchetto. Ez a családnév – ami annyit jelent, hogy „sólymocska” – olasz, azon belül is lombardiai eredetű, ahol a 10. század óta ismert. Alfréd apja azonban *francia* bevándorló volt, akit szülei 1936-ban, 5 éves korában, a közelgő világháború elől menekülve vittek magukkal Tahitire, majd Nuku Hivára. Alfréd „apanyelve” tehát, miként a terület hivatalos állami nyelve is, francia. Édesanyja viszont Marquesas-i polinéz, akinek családi nevét, a Teururai-t Alfréd „művésznévként” vette fel, utólag. Ennek jelentése

„égből [rai] hullott/származó [teˀ] kenyérgyümölcs [uru]”. És minthogy ott-hon a polinéz nyelv marquesas-i dialektusában szoktak leginkább beszélni, a francia mellett az is „anyanyelve”. Végül keresztnéve, az Alfréd, óangol/germán eredetű (amelyben, hogy az etimológiáknál maradjunk, az elf (*ælf*) „mitikus lényeket” a *ræd* pedig „tanácsot” jelent – vagyis az „istenek tanácsát”). A kiállító művész neve tehát, mint csepp a tengerben, sűrítve tartalmazza az elmúlt két évszázad teljes polinéz történelmét.

Saját kulturális örökségét így Alfréd nem kis részben Európában fedezte fel a maga számára. A biztos kezű polinéz faragó, aki eredetileg a Nuku Hiva szigetére látogató turisták számára készített emléktárgyakat, kezdetben saját szülőföldje hagyományos művészetének minél hűbb reprodukálására törekedett. Az általa látott múzeumi tárgyakat a megfelelő anyagból, a megfelelő méretben, a megfelelő technikával lemásolta, újraalkotta, folyamatosan tökéletesítve mára fölényes mesterségbeli tudását. Ennek eredménye a kiállításon látható számos műalkotás: kókuszdió edények, fatalak, egyetlen fából faragott asztal, csónakmodellek, csónakdíszítő faragványok, istenszobrok és ékszerek – különböző magvakból fűzött nyakláncok, fogascet fogából készült fülbevalók, kagylóból vagy gyöngyházból és teknősbékapáncélból készült nyak- és mellédíszek, amulettek.

Az ékszerek közt külön szólnunk kell a joggal híres, káprázatos Marquesas-i fej- vagy homlokdíszekről (*pa'e*), illetve diadémekről, amelyeknek több formája is ismert. A *pa'e kaha* kókuszrost fonatra egymás mellé váltakozva felerősített, fehér kagylóból, illetve sötétbarna teknőspáncélból készült, egymással kontrasztáló lapocskákból áll, amelyeket általában alacsony reliefben faragott istenfigurák, *tiki*-k és geometrikus minták díszítenek. A teknőspáncél figurákat tűz fölött meglágyították, majd ívben a kívánt alakra hajlították; a kifele hajló fejdísz – amit fejvel lefelé és korona módjára felfelé is lehetett viselni – mindenekelőtt főnökök és harcosok viselték különleges ünnepek során. Az *uhi kana* homlokdísz hasonló elven alapul, de formájában eltér az előzőtől. Alapjául egy kókuszrost fonatra felerősített kerek gyöngyházlap szolgál, amit áttört teknősbékapáncél-minta díszít. Ezt a mintát, amelyen egy középső köralakhoz hat *tiki*-arc illeszkedik sugár alakban, „*tiki*-csillagként” ismerik a Marquesas-szigeteken. A minta szimbolikája ismeretlen, egyes mai vélekedések szerint talán a szigetcsoporthat lakott szigetét szimbolizálja. A minta külön érdekessége, hogy az élete utolsó éveit a Marquesas-szigeteken leélt és Hiva-Oán elhunyt világhírű festő, Paul Gauguin művészetében is gyakran megjelenik mint egy a helyszínre, a *couleur locale* utaló motívum. Ezen ékszerek készítése közben Alfrédnek szembe kellett néznie egy tipikusan 20. század végi problémával is: az eredetileg a természet nyújtotta nyersanyagok – a teknőspáncél, a gyöngyház, a fogascet csontja – mára nemzetközileg védett és tiltott, „vörös könyvbéli” anyagokká váltak. Alfréd így a teknősbékapáncélt kókuszhéjjal, a gyöngyházlapot marhacsonttal váltotta ki, azzal helyettesíti, ekként maradván hű az eredeti koncepcióhoz és

a természetes anyagokhoz, ám mégis alkalmazkodva a megváltozott körülményekhez.

Mára Alfréd Marquesas-i tárgyai sok tekintetben felveszik a versenyt a régi, 19. századi „klasszikus” műtárgyakkal. Nem véletlen, hogy amikor az egyik párizsi múzeum néhány évvel ezelőtt egy komplett mai Marquesas-i kollekcióval szerette volna a gyűjteményét gazdagítani, felmerült a lehetőség, hogy megvásárolják az itt látható anyagot. A probléma ezzel kapcsolatban nem csak az volt, hogy az itt kiállított anyag hosszú évek fáradságos munkájának gyümölcse, amitől a művész nem szívesen vált volna meg, hanem az is, hogy még jelenleg sem fedi le a teljes Marquesas-i kultúrát, az összes számba jöhető tárgyféleséget. A hiányzó tárgyak elkészítéséhez pedig több évre lett volna szükség még... így Alfréd elesett a kivételes művészi és anyagi elismeréstől. Ki tudja, talán egyszer ez lesz a mi szerencsénk? Hátha ez az anyag magyar múzeumba juthat valamikor: ha már a gyarmatosítás előnyeit nem élvezhettük egykor, legalább a polinéz–magyar házasság gyümölcseiben osztozhassunk majd egy nap!

Napjainkra Alfréd túllépett az egykor-volt Marquesas-i tárgyi világ rekonstruálásán is, és szuverén művésszé vált. Horizontjának tágulásával, a polinéz szigetvilág szinte egészének a megismerésével párhuzamosan fokozatosan szélesítette ki érdeklődését Polinézia, sőt, Óceánia egészének hagyományos művészetére. Ennek a „kalandozásnak” az eredményét tartalmazza az *Óceániai ékszerek* címet viselő vitrin, amelyben új-zélandi, salamon-szigeteki és húsvét-szigeti tárgyak másolatait, újraalkotott párhuzamait állította ki. A húsvét-szigeti tárgyak esetében azonban már a pusztán másoláson túlment: a stílust anyanyelvi szinten elsajátítva valódi új műalkotásokat hozott létre – saját művészi képzeletvilágának a Húsvét-sziget stílusába oltott termékeit. E sziget egyedülálló kultúrája őt is, és Antoni Juditot is magával ragadta: itt tett közös látogatásuk tudományos emléke a madárembereket ábrázoló, híres orongói sziklarajzokról satírozásos átrajzolási technikával készült néhány másolat, amelyek e minőségükben a Magyarországon fellelhető egyedüli ilyen típusú dokumentumok.

A műtárgyak szemléje után befejezésképp tegyük fel a kérdést: vajon mit akar a kiállító művész tárgyaival, illetve eddig még szóba sem hozott gyönyörű fényképeivel mondani nekünk? – mert Alfréd nem csak szépen farag, de élete párjához, Antoni Judithoz hasonlóan, akitől tanulta, megkapóan fényképez is. Mi is e kiállítás – a címben is megfogalmazott – „üzenete”? A választ a tárgyak vagy a fotók felől kiindulva, két oldalról is megkaphatjuk. A tárgyak egy letűnőben lévő természetközeli világ üzenetei, amelyben még minden a helyén van: ember és környezet viszonya harmonikus, az ember mértékkel él a természeti javakkal, tiszteletben tartja annak lényeit, hosszú távon gondolkodik a világról és annak fenntarthatóságáról, egyensúlyáról. Hogy ez nem mindig és nem mindenütt volt így, példa rá maga a Húsvét-sziget is. Egykor virágzó természeti környezete, buja növényzete a múlté, valaha népes lakos-

ságot eltartó földjei elsivárodtak, mára már víz is alig van, a megélhetés egyre nagyobb akadályokba ütközik. Az elmúlt évtizedek régészeti vizsgálataiból tudjuk, hogy a szigetet egykor benépesítő polinézek – akik az egész világ által csodált művészeti alkotásokat, gigantikus kőszobrokat hoztak létre – a természeti környezettel a végletekig visszaéltek, az állatokat kipusztították, a növényzetet, az erdőket kiirtották, megfosztván ezáltal magukat még attól a lehetőségtől is, hogy hajókat építsenek, amin a szigetet elhagyhatnák vagy legalább halászni mehetnének... Így járunk, ha elpusztítjuk erőforrásainkat, feléljük természeti kincseinket, levágjuk az aranytojást tojó tyúkot: saját gyermekeink jövőjét tesszük kockára rövid távú érdekeink miatt.

A végítélet napja – mint arra a fotóablók és kísérszövegeik utalnak – bármikor bekövetkezhet másutt is Óceániában – és nem is csak önnön hibájukból! Az utóbbi évtizedekben végbement világméretű környezetszennyezés, az üvegházhatás miatti felmelegedés következtében a polinézek számára hozzávetőleg 1500 éve otthont adó szigetvilágot nagy veszély fenyegeti: a tenger szintjét sok esetben csak néhány méterrel meghaladó szigetek könnyen eltűnhetnek a víz alatt az emelkedő tengerszint miatt. Ezzel kapcsolatban hadd idézzem a *Magyar Nemzet* 1999. október 1-jei cikkét, amely *Tuvalu eltűnik a térképekről? – A Csendes-óceánba süllyesztheti a szigetcsoportot a globális felmelegedés* címmel adott hírt már 15 évvel ezelőtt a problémáról: „*Tuvalu szegény ország, amely aligha járult hozzá valaha is a globális felmelegedéshez. Lakói könnyen mégis annak első áldozataivá válhatnak. A következményeitől máris szenvednek, hiszen a sós tengervíz behatol a talajvízbe, így azoknak a növényeknek a gyökereibe is, amelyeket évszázadok óta fogyasztanak. A szigetcsoporton élők azonban nem kérnek azokból a »jó tanácsokból«, amelyek azt sürgetik, hogy költözzenek el otthonaikból, s válasszanak biztonságosabb lakóhelyet maguknak. Csakhogy az egész szigetet nem költöztethetik át az Egyesült Államokba vagy Ausztrália közepébe. Hiszen itt nem pusztán néhány ezer emberről, hanem a kultúrájukról, a hagyományaikról, az egész életüket jelentő gyökereikről is szó van. A tuvaluiak vallásos emberek [...] s egyházi szertartásaikon ma is ez az egyik legfőbb téma. Bízunk Istenben, hogy egyszer csak valahogyan majd segítő kezet nyújt a szigetcsoportnak.*”

Meglehet, Magyarország túl messze van a Marquesas-szigetektől, hogy a közhelyszerűnek tűnő vészkiáltást komolyan vegyük. De hitelül itt van Alfréd, valamint a régészek és antropológusok által feltárt múlt tanulságai. Ha, mint az féltő, megmenteni nem is fogjuk tudni ezt az ember- és természetközeli világot, legalább ismerjük meg, hogy milyen volt, mielőtt végleg el- és letűnik – s tanuljunk belőle!

VARGYAS GÁBOR

KÖSZÖNTÉSEK

A 85 éves Eperjessy Ernő köszöntése

A Magyar Néprajzi Társaság és a Magyar Pálinka Egyesület 2014. szeptember 26-án a Néprajzi Múzeum 213-as termében ünnepi összejövetelel köszöntötte mindkét egyesület tiszteleti tagját, Eperjessy Ernőt 85. születésnapja alkalmából.

A szakmai intézmények képviselői gazdag nemzetiségi folklórműsor keretében hosszabb-rövidebb beszédekkel köszöntötték az ünnepeltet, ezt a részt a szülőföld üdvözlője (ünnepi beszéd, folklór-összeállítás és Eperjessy Ernő somogyi műveinek méltatása) követte, végül a rendezvény koccintással és jó hangulatú baráti beszélgetéssel zárult.

Az alábbiakban az elhangzott beszédek közül Bodó Sándorét, Székely András Bertalanét, Horváth Sándorét és Knézy Juditét közöljük.

A SZERK.

Eperjessy Ernő – 85

Különös érzés egy tisztelt kollégát 85 évesen köszönteni. A kezdő muzeológushoz képest a korban előtte járó és eredményes negyvenéves kutató kolléga már jelentős múlttal rendelkezik. Manapság azonban a hetven év és a nyolcvanöt között valahogy már sokkal „rövidebbnek”, alig-alig figyelmet érdemlőnek tűnik a távolság.

Eperjessy Ernő életútját több kerek születésnap alkalmából felidéztek/felidézttük már. Nagy utat tett meg a tanyai tanító feladataitól a Művelődési-Kulturális Minisztérium főtanácsosi tisztéig, a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztálya elnöki funkciójáig, s persze az elismert kutatói életműig. Neve hallatán azonnal asszociálunk: ő az, aki egész életét a hazai nemzetiségi-kisebbségi kérdés képviselőjére tette fel. Társadalmi feladatvállalásai között megtaláljuk a magyarországi délszlávok szövetségében végzett munkáját, a Magyar Rádió külföldi adások szerkesztőségét, tudományos-közéleti társaságok életében való részvételt. Tudományos eredményei, érdeimei mindenekelőtt a magyarországi nemzetiségek néprajzi kutatásában vannak. Sikeres megörökítője a Magyarországon élő nemzetiségi kultúráknak: horvát, szerb, német, roma, szlovén vonatkozású kötetei, tanulmányai jelentek meg, mindenekelőtt a néphit, a népszokások és a népmesék témakörében.

Igen eredményes szervezőmunkát folytatott a nemzetiségi kutatásokat ösztönző tudományos konferenciák előkészítésében és lebonyolításában. Legfontosabb vállalásaként a Békéscsabán 1975 és 2001 között szervezett nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciák sorát említhetjük (hét rendezvényre került sor), amelyeknek vaskos kötetei társszerkesztésében rendre megjelentek.

Méltatásában szabadjon egy személyes vonatkozást is említeni: Eperjessy Ernővel, aki 1972 és 1993 között dolgozott a Művelődési-Kulturális Minisztériumban, 1989 és 1993 között volt módom együttműködni. Tapasztalhattam, hogy személyiségét általános elismerés övezte, megfontolt véleményalkotása, megnyilatkozásai tiszteletet váltottak ki.

A Magyar Néprajzi Társaság nevében gratulálok a jeles születésnap alkalmából és kívánok neki változatlan optimizmust és további tevékeny éveket „bis hundert und zwanzig”.

BODÓ SÁNDOR

Köszöntő szavak Eprejessy Ernő születésnapjára

Ernő Bátyám!

A munkásságodat a mai ünnepi alkalmon sok oldalról körüljárják, így jómagam – bár a forgatókönyv szerint a humán csúcsminisztérium nemzetiségi államtitkársága nevében is szólok – személyesebbre fognám.

Emlékezetem szerint jó három évtizede ismerjük egymást. A '80-as évek első felében kapcsolódtam be előbb mellékállásban, majd főállásban az akkori Állami Gorkij Könyvtár Nemzetiségi Kutatócsoportjának munkájába, közös barátunk, a hazai nemzetiségkutatás máig kimagaslóan fénylő csillaga, Joó Rudolf politológus hívó szavára. Nos, az ott folyó vizsgálatok során kerültünk először kapcsolatba, hiszen Te akkor már sok éve a magyar államigazgatás egyetlen korabeli nemzetiségi részlegén, a művelődési tárca Nemzetiségi Önálló Osztályán dolgoztál. Tudjuk, a jelenkori hazai horvát, szerb, szlovén, szlovák, német, román értelmiség derékhada a Te szervezésedben jutott el anyaországi egyetemekre, s hazajöve e közösségek legöntudatosabb rétegét képezik. Ezért lehetnek hálások neked, emiatt emlegetnek ma is szeretettel számos velünk együtt élő nép körében.

A másik az az empátia és tolerancia, ahogy a nemzetiségek anyanyelvi és kulturális identitását megjelenítő törekvésekhez viszonyultál. Sokunk tapasztalata, hogy nem a bürokrata, hanem az ember szólt belőled valamennyi néppel kapcsolatban. Ugyanakkor mindig hűséges voltál hazádhoz, Magyarországhoz és a magyarság fájdalommal, örömeivel egyaránt osztoztál.

A Te nevedhez is fűződnek a Balassa Ivánnal, Krupa Andrással, Ujváry Zoltánnal közösen szervezett békéscsabai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciák. A lebonyolítás és a későbbi kötetekbe rendezés nem kismértékben Eprejessy Ernő szervezői és szerkesztői keze nyomát viselik. Milyen kár, hogy ennek a nem csupán kárpát-medencei, közép-európai, hanem kontinentális jelentőségű tanácskozássorozatnak – sajnos elsősorban anyagi okokból – vége szakadt! Nos, Békéscsabán is több ízben találkoztunk, ahogy ama kötetek oldalain és más nemzetiségkutató eszmecserek terében is számos esetben együtt szerepeltünk.

Öröm volt a tiszteletre méltó életműved újabb és újabb tekintélyt parancsoló tartalmú, s terjedelmű darabjait egymás után kézbe venni az elmúlt évtizedben. Ezekről bőségesen szó esik a mai nap során, de mindannyiunk számára egyértelmű, hogy a kibocsátó somogyi közösség, azon belül is a puszták népe, a cselédség társadalmi rétege áll a szívedhez legközelebb. Már gyermekkorodban megtapasztaltad a több nép egymásra hatását a szellemi és tárgyi kultúrában, így természetszerűen szívta magadba a magyar mellett a horvát és cigány örökség tiszteletét. A Téged mindig jellemző szerénység megint csak olyan erény, amellyel csak a legnagyobbak rendelkeznek, és aki csak szót váltott veled, lehetetlen volt nem észrevennie.

Eperjessy Ernő köszöntése
(Fotó: Mándli Gyula)

Kutatóként, majd a nemzetiségi kultúrákkal foglalkozó kormánytisztviselőként volt szerencsém látni azután azt a lelkiismeretes tevékenységet, amelyet a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának az élén végzett a '70-es évek elejétől. Ilyen minőségében váltál a főszerkesztőjévé *A magyarországi nemzetiségek néprajza* kiadványsorozatnak, amelynek a százat jóval meghaladó német, szlovák, román, horvát, szerb, szlovén, bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin, ukrán, cigány és magyar nyelvű meg tematikájú – nem csak néprajzi és folklór, hanem a társtudományok megközelítéseit is befogadó – , sokszor interetnikus tanulmányaival a nemzetiségtudomány világszerte megbecsült szériája. Jóleső érzéssel próbáltam egyengetni először hivatali minőségemben a lehetőségeinkhez képest a soron következő kötetek megjelenését. Megtisztelő volt számomra, amikor e szerteágazó logisztikai munka összefogására a személyemet javasoltad utódként mintegy négy esztendeje. Ígérem, hogy az első tíz gondozott könyv után a jövőben is a legjobb tudásom szerint igyekszem megszolgálni a bizalmadat és a Társaság bizalmát.

Ernő bátyám! Tartson meg a Teremtő még nagyon sokáig jó erőben, egészségben! Isten éltesse!

SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN

A nemzetiségi néprajz élesztője Eperjessy Ernő 85 éves

Eperjessy Ernő még mindig a régi. Felpattan – na jó, megfontolt, elegáns lépésekkel száll be – a budapesti metróba a Pillangó utcánál, hogy elzötyköljön a Kossuth térig, majd megfontolt lépésekkel eljusson a Néprajzi Múzeumig, a Magyar Néprajzi Társaságba vagy éppen a múzeum könyvtárába, adatárába... Ha nem tudnánk, hogy 85 éves, akkor úgy 70-nek vélhetnénk.

Kiegyensúlyozott, higgadt, nyugodt életutat járt be és ezt kívánhatjuk neki az elkövetkezendő sok-sok esztendőre is! Nem tudom, látta-e őt valaki erősebben „pörgősnek”, hangosan gesztikulálónak, hektikusnak?! Szerintem nincs ilyen ember. Mert Eperjessy Ernő lelkét senki és semmi nem borzolhatja fel túlzottan, még kevésbé szélsőségesen. Egész életét bizalom tölti be, ennek ereje tükröződik mindennapjain. Ehhez társul még a mások iránti segítőkészség. Ha valaki, akkor ő elmondhatná, hogy szolgálat volt eddigi élete. Szolgálat még akkor is, amikor minisztériumi munkatársként végezte napi munkáját, és ezt a helyzetet (legális módon is!) a saját szakmai és anyagi javára fordíthatta volna. Nem tette. Inkább mások javát szolgálta. Akik barátaivá válhattak, azoknak ő nem barátja, hanem felebarátja lett: a felebarát másik fele az ő barátja, annyira erőteljes a másikra fordított figyelme.

Ernő a maga harmonikus életvezetésével fordult szakmája, a néprajzi kutatás iránt, amelyben 1964-re diplomával is felvértezte magát. Holott beleszületett a néprajzba, abban élt gyerekkorától kezdve. E gyerekkornak, a somogyi uradalmi cselédség életének legutóbb vaskos monográfiában állított emléket. De kezdő munkavállalóként sem volt e tekintetben mostoha hozzá a sorsa, hiszen – ugyan nehéz, spártai körülmények között. de – ragyogó archaikus közönségbe küldték vándortanítónak. Büntetésből. De nem káromolta a sorsát, hanem „tanító bácsi”-ként hamarjában a közösség egyik meghatározó személyisége lett.

Mi, nemzetiségi kutatásokkal foglalkozó néprajzkutatók elsősorban a hazai nemzetiségi értelmiség felnevelődésében adott segítségét és a nemzetiségi néprajzi kutatások támogatását, szervezését köthetjük kiemelten az ő személyéhez.

Az 1960-as évek utolsó harmadától az MDDSZ, azaz a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége munkatársaként járta be az ország horvátok, szerbek, szlovének lakta településeit. Elsősorban a kultúr-csoportok munkáját segítette, a csoportoknak szervezett „körutak” idején a csoportok kísérője volt. Etnográfusi mivolta rendre elő-előtüremkedett a helyiekhez intézett kérdéseiben, a fényképezései során. Édesapám harmonikásként, kultúr-csoport-vezetőként tevékenykedett szülőfalumban, így első találkozásunk Ernővel már akkoriban volt: horribile dictu lassan fél évszázada. Nem csak a kerékpáron falut bejáró és dobbal hirdető „kisbíró” kapta lencsevégre ilyen al-

kalmakkor, hanem minket gyerekeket is megörökített hógolyózva az udvaron vagy éppen csoportképet alkotva a iskola kőkerítésénél.

Minisztériumi munkatársként az 1970-es, 80-as években számos nemzeti-ségi fiataalt buzdított, indított a diplomaszerezés felé. Az egykori Jugoszláviába szervezett sokaknak külföldi tanulmányi lehetőséget. A többnyire falusi diákokat a szülők nehezen engedték el öt esztendőre külföldre – mégha az az ország csupán itt, Magyarország szomszédjában is volt; a feladat főképp a szülők meggyőzését jelentette. Az első szlovén egyetemista, aki Ljubljanában néprajzot és szlovént tanult, Kozár Mária volt, akit rá egy esztendőre a szlovén szakon követett újdonsült férje, Mukics Ferenc. Mária Budapestről, Csepelről, Ferenc Felsőszölnökről indult a „nagyvilágba”. (Ferenc a vájár és az aknász tanulmányok befejeztével.)

Archív felvétel Eperjessy Ernő fényképeiből
(Néprajzi Múzeum, EA F 228347)

Eperjessy Ernőnek fontos szerepe volt a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának újjáélesztésében. A Társaságnak 1963-tól a tagja, s a Nemzetiségi Szakosztály 1972-től működik. Kiemelten fontos szerepe volt e szakosztály elnökeként – hosszú-hosszú évekig vezette! – a tájoló konferenciák megszervezésében: a nemzetiségek által lakott megyék szakembereivel,

intézményeivel együttműködve tekintették át – alapvetően helyi kutatók bevonásával – az előző évtized, évtizedek tudományos kutatását. Ezzel felhívták a helyi intézményvezetők és politikusok figyelmét a nemzetiségeikre, a velük kapcsolatos tudományos – elsősorban néprajzi, történeti, szociológiai és nyelvészeti – kutatások eredményeire, illetőleg esetleges hiányaira.

A szakosztály másik nagy eredménye lett a nemzetiségi „Ethnographiá”-k elindítása: kezdetben (1975-től) csak a németek, románok, szlovákok és délszlávok adtak ki ilyen periodikát, később a délszláv szerbre, szlovénre és horvatra osztódott és a magyar válogatás kötet mellé a kisebb nemzetiségek is kiadási lehetőséget kaptak. Nem utolsósorban útjára indult *A magyarországi cigányok néprajza* sorozat is.

Ezzel egy időben kezdték szervezni a békéscsabai nemzetközi nemzeti-ségkutató tudományos konferenciákat, amelyhez állandó és megbízható szakmai és szervező partnerek voltak – a helyi politika és közigazgatás irányítói mellett – az ottani néprajzkutatók, Grin Igor és Krupa András. Az ötévente megtartott tudományos ülések köteteinek (egyik társ)szerkesztője is rendre Eperjessy Ernő volt.

A nemzetközi konferencia szervezéséből, valamint a nemzetiségi néprajzi sorozatok kiadásából természetesen mások is kivették a részüket: a teljesség igénye nélkül ki kell emelnünk a németeket szervező, a kiadványokhoz anyagi forrásokat is előteremtő Manherz Károlyt, a cigány néprajzi sorozat – és a cigány kutatások szervezésének – kulcsfiguráját, Bódi Zsuzsát, a délszlávok néprajzáért az akadémiai néprajzi kutatócsoportban is szorgosan serénykedő Kiss Máriát, a szlovák nemzetiségi kutatások nagyasszonyát, Gyivicsán Annát, a hazai szlovén nemzetiségi kutatás letéteményesét, Mukicsné Kozár Máriát, valamint a hazai románság halkszavú, ám bulldoghoz hasonló kitartású kutatóját, Martyin Emíliát. De mindenképp meg kell emlékeznünk a körünkből már eltávozott Balassa Ivánról – és a kezdetekben Ortutay Gyuláról –, valamint Gunda Béláról, Ujváry Zoltánról, Dömötör Tekláról és Tálasi Istvánról, akik a hazai nemzetiségi kutatások rendszeresebbé válását, „intézményesülését” kiemelten szorgalmazták. Továbbá ki kell emelnünk az azóta is a nemzetiségi ügyeket szívügyének tekintő Voigt Vilmost.

A hazai nemzetiségi kutatások központjának szánt bázismúzeumok létrehozása is ugyanazzal a lendülettel valósult meg. A békéscsabai múzeum a szlovák és a román, a tatai a német, míg a mohácsi a délszláv anyag gyűjtésének, őrzésének, feldolgozásának és bemutatásának a központja lett. A leglátványosabb eredményeket a gyűjtésben talán a mohácsi délszláv bázismúzeum érte el Sarosácz György vezetésével, aki az országos nemzetiségi szövetségek támogatásával több nyáron gyűjtőtáborokat is szervezett a nemzetiségi fiatalok, értelmiségiek bevonásával. A békéscsabai múzeum több alkalommal kiváló feldolgozással, kiállítással rukkolt elő a hazai, valamint a megyénk nemzetiségeit illetően.

További neveket, kutatókat, muzeológusokat kellene itt még sorolnunk, hogy teljes legyen a kép. Azonban a fenti példák is ragyogóan igazolják azt, hogy Eperjessy Ernő a maga barátságos, közvetlen modorában alapvetően élesztője volt mindezeknek. Ehhez sikerült mindig megfelelő társakra lelnie, máskor meg a társai találtak rá. Nélküle nem lehet megírni a hazai nemzetiségi néprajzi (és más), sőt, a határon túli magyar néprajzi kutatásoknak a történetét sem. Hiszen a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztálya mindig külön figyelmet szentelt a trianoni határokon túli, nemzetiségi helyzetbe került magyarok kutatásainak is.

Ernő Bátyám! Bog te blagoslovio! I nek ti da još dobro zdravlje i moć za buduća mirna ali radna ljeta! Ad multos annos!

HORVÁTH SÁNDOR

Köszöntjük a 85 éves Eperjessy Ernőt

Igen Tisztelt Ünnepelet, Kedves Köszöntésre Összesereglett Gyülekezet!

Boldog vagyok, hogy itt lehetek kedves kollégánk köszöntésén, azért is, hogy valamennyien megértük ezt a napot, és hogy ilyen sokan szeretjük.

A szülőföld nevében szólhatok én is, bár nekem Somogy csak második hazám, ahova munkásságom nagyobb része köt. De sok témám mellett az uradalmi gazdálkodásról és alkalmazottakról csak néhány tanulmányt írtam és nem egész kötetet, mint Eperjessy Ernő, sajnos. De tanúja lehettem annak a hatalmas befejező munkának, amellyel pár év alatt a *Puszták népe a Zselicben* című könyve végső formáját kialakította és 2006-ban meg is jelentette. Én voltam lektora, azaz első olvasója is.

Bár a könyv az egész Zselic és határterülete pusztáiról ír, nagyobb hangsúly esett a keleti részről, ahol több uradalom volt és több major is. A zselici tájegység keleti felét vázlatosabban ismertem addig, amíg nem találkoztam Eperjessy Ernő cseléd témájú munkáival. A Szennai Szabadtéri Gyűjtemény munkálatai sajnos nem érintették a Zselicnek ezt a részét. Rá kellett csodálkoznom, e vidék még gyönyörűbb, mint a nyugati rész, a dombok meredekebbek, a fák magasabbak, és sűrűbben vannak, az erdők rendezettebbek, a patakok gyorsabb folyásúak, s az egykori uradalmak által létesített halastavak füzerei tarkítják a tájat. Különösen varázslatos hely Sasrépuszta, Ernő szülőhelye a kis vadászkastéllyal, az egykori iskola épületével, az erdővel borított domboldallal és az Almás-patakkal.

A dolgozat fejezeteit felsorolni is sok lenne, inkább néhány összefüggésre mutatok rá. Lényeg, hogy a kötet alaposan ismerteti az itteni uradalmak gaz-

dálkodását, a cselédek sorsát, életmódját, családszervezetét, anyagi és szellemi kultúráját, mentalitásának alakulását. Kitér 1945 utáni sorsára is. Mint az ország legnagyobb részén, itt is magyarnak vallották magukat a cselédek és katolikusnak. Nagyon vallásosak voltak és sok gyerekesek. Fizetésük nagyjából azonos volt a különböző pusztákon, hasonló volt az e területen lévő majorok népének társadalmi tagolódása. Eperjessy Ernő meg kívánta mutatni az általa vizsgált táj cselédeinek kultúrájában azokat a vonásokat, elemeket, amelyek rokonságot mutatnak a környező paraszti csoportokéval. Nyelvjárásukban, szellemi és részben anyagi kultúrájukban (táplálkozás, ruházat, a lakáskultúra elemei, a munkaeszközök formái) elsősorban Nyugat-Zselic református parasztsága állt modellként előttük. Ennek oka részben a jobbágyparaszti sorból való kiválásuk idejére megy vissza, amikor a korábbi somogyi hagyományokat a török idők túlélő törzsökös református lakosság örizte meg, és örökítette tovább, míg a több helyről érkező katolikus lakosok kissé más nyelvjárást és szellemi kultúrát hoztak magukkal. Külön kitért arra, hogy a zselici környezetben miként érvényesültek a cselédérettel kapcsolatos, csak rájuk jellemző vonások szokásokban, szólásokban, hiedelmekben, a pásztorok tárgyi és szellemi anyagában, a cselédházakban való zsúfolt együttélés szabályaiban. A tájhoz fűződő termelési tapasztalatokat a cselédfelvételnél a gazdatisztek is figyelembe vették, de a síkvidékhez szokottak „igyenős helhez”, a dombvidékhez szokottak hegyvidékhez ragaszkodtak munkavállalás tekintetében. A törekvőbbek központi majorokba igyekeztek menni, ott könnyebb volt előrejutni, míg a „féreeső helen” az ún. „rúgott pusztákat” elhanyagolta az uradalmi vezetés és a cselédek nem kerültek feljebb a ranglistán. Különösen megkapó és eredményes volt a családos cselédek sorsa, akik nem szegődhetek messzire, mert a helykeresésre kevés idő jutott, de olyan helyre is szerettek menni lehetőleg, ahol ismerős vagy rokon családok laktak. A családi összetartásra számos szép példát hozott, ennek egyik szélsőségesebb esete, mikor a cselédsorból kikerülők továbbra is tartják a kapcsolatot a majorokban maradottakkal, sőt, mindennel segítik őket. A cselédházak építésének kérdését is körüljárta, megállapítva, hogy a Zselicben csak a második világháború közeledtével lett sokkal általánosabb a házak korszerűsítése, mint korábban.

Eperjessy Ernő könyve *A puszták népe a Zselicben* életmű, nem tudom, pontosan mikor fogalmazódott meg benne, hogy könyvet írjon övéiről. Tanítóskodása kezdetétől Őrtiloson, de hazalátogatva a Zselicbe már végzett néprajzi gyűjtéseket. Levelező egyetemi hallgatóként már színvonalas nyelvjárási témájú, de néprajzi értékekben gazdag művet adott be szakdolgozatként, majd doktori munkaként is a délkeleti Zselic cselédnépességéről. Mivel a cselédtema nagyon sokáig nem volt kedvelt, kiadásra nem gondolhatott, de fiókjában szaporodtak a kéziratok, magnószalagok, a cselédélet dokumentumai és fényképei. Hivatalos munkája nemzetiségi csoportok kutatásával kapcsolatos lett. 1986-ban figyeltem fel rá, mikor előlépett cselédtemájú előadásával Velemenben és ezután másutt is és több cikket is megjelentetett a zseliciekről. Balassa

Iván és Boross Marietta biztatták, hogy folytassa kutatásait. 2000 körül kerültünk szakmai kapcsolatba, amikor A dunántúli majorok és népe című, Keszthelyen megrendezendő állandó kiállításához kerestem tárgyi anyagot és kértem a segítségét. Ebben az időben már több pályázattal, fórummal próbálkozott, hogy készülő könyve kiadásához anyagi segítséget nyerjen. Végül ajánlással az OTKÁ-hoz fordult, s a Magyar Néprajzi Társaságon keresztül beadott folyamodványa 2001-től több évre biztosított gyűjtőpénzt számára, majd 2006-ig később különböző helyekről még kapott kifejezetten a nyomdai kiadásokra pénzt.

Ezek az évek csodálatos lendületben találták, sorra fogalmazta, vagy írta át, javította az egyes fejezeteket. Ezt onnan tudom, hogy sorra olvastatott el velem egy-egy fejezetet. Minden mondatot, kifejezést meggondolt, voltak részek, amelyeket többször átfogalmazott, mint az egykori hiteles krónikások, vagy az evangélisták, nagyon ügyelt a pontosságra, igazságra, arra, hogy ne legyen elfogult, egy-egy kirívó esetet ne általánosítson. Mintha mellette álltak volna az ősök, ne hagyják, hogy hiteltelent írjon, hogy elárulja, befektítse őket. Azt emlegette, hogy Illyés Gyula remekművét az érintettek nem fogadták osztatlan elismeréssel, mondván, hogy szégyellni való dolgokat is írt róluk. Ezért érzett Eperjessy Ernő felelősséget az övéiért és nagyon vigyázott arra, hogy méltóképpen képviselje őket. Terepen is jártam vele, mindenhol bizalommal fogadták a rokonok, ismerősök, kiegészítő gyűjtéseket is végzett, fotóztunk is. Szemmel látható volt, hogy a csodálatos szép helyszínen való újra járás, az adatközlőkkel való újabb beszélgetések gondolatokat ébresztettek benne, sőt, övéiért való felelősségérzetét szinte még fokozták.

Íme az ember, aki nem felejtette el honnan jött, és ami jót kapott, igyekezett a maga áldott tehetségével visszatérni nekik és átadni mindazoknak, akik a magyar múlt iránt érdeklődnek. Könyvének nagy szakmai sikere után sem állt le, sikerült végre megjelentetnie cselédszótárát és a lukafai üveghuta történetét is megírta, nem feledkezett el mesegyűjtéseinek közzétételéről sem.

85. születésnapja alkalmával boldogak vagyunk, hogy köztünk van, köszönjük, hogy ennyit adott nekünk és adja Isten, hogy még sokáig élvezze az őt szeretők nagy családjának szeretetét!

KNÉZY JUDIT

Krupa András nyolcvanéves

Krupa András, a Magyar Néprajz Társaság jeles tagja, a magyarországi szlovákok közismert *Bandi bácsija*, ez évben lett 80 éves. Évek óta visszavonultan él kis csongrádi birtokán. Romló egészsége készítette arra, hogy „lejjebb

srófolva lámpáját”, szőlőskertje és gyümölcsfáinak csendjébe visszavonuljon. Mindez nem jelenti, hogy a fáradhatatlan kutató ma tétlenül szemlélné körülötte a világot. Tanulmányaival, könyveivel ma is szorgalmasan gazdagítja a magyar és az internetikus néprajztudományt.

A neves etnografus 1974 óta tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak. Az 1980-ban megjelent *Magyar Néprajzi Lexikon* már 13 sorban méltatja addigi munkásságát, két önálló önálló kötetét is megemlítve (*Jeles napok a Békéscsabán és környékén élő szlovákoknál*, 1970; *Hiedelmek és varázslatok, boszorkányok*, 1974).

Krupa András Csanádalbertin született 1934-ben szlovák nyelvű családban és környezetben. Elemi, majd később az általános iskola osztályait (Csanádalberti, Ambrózfalva, Pitvaros, Tótkomlós) részben szlovák nyelven végezte. Csongrádon a Batsányi János Gimnáziumban érettségizett 1949-ben. Egyetemi tanulmányait ösztöndíjjal a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán folytatta, itt kapott magyar–történelem szakos diplomát 1957-ben. Egyetemi doktori címét Szegeden *A Szilágyi és Hajmási széphistoria magyar–szlovák vonatkozásai* című tanulmányával (Szeged, 1968), a kandidátusit *A délkelet-magyarországi szlovákok hiedelemvilága* címmel védte meg (Debrecen, 1984).

Krupa András soha nem dolgozott hivatásos néprajzkutatói vagy múzeumi területen. 1957–1960 között gimnáziumi tanár, 1990–2000 között a Juhász Gyula Tanárképző főiskolán, majd a Szegedi Egyetem Néprajzi Tanszékén óraadó tanár. Legtermékenyebb korszaka az a 3 évtized (1960–1990), amit Békés Megye Ismeretterjesztő Társulata élén betöltött. Neve mint jeles néprajzkutatónak leginkább ebben az időszakban vált országosan – és határainkon túl is – ismertté.

Egyike volt azoknak, aki Ortutay Gyula, Balassa Iván, Manga János támogatásával azon fáradoztak, hogy a Néprajzi Társaságon belül ismét megalakuljon az 1920 óta szünetelő Nemzetiségi Szakosztály. Az 1972-ben megvalósult esemény után az új szakosztály teljes szervezési adminisztrációját a Békés megyei TIT kebelébe fogadta. 1975-ben titkára a Munkácsy Mihály Múzeummal közösen előkészített háromnapos nemzetközi nemzetiségi néprajzi konferenciának Békéscsabán. (Amelyen 16 országból mintegy 120 kutató vett részt.) A későbbiekben ötévenként megismétlődő (6) konferencia fő irányítója szintén Krupa András volt, 1993-ig. E külföldi szakmai körökben is számon tartott konferenciasorozat anyagát 7 kötet őrzi.

Kutatásait főleg a magyarországi szlovákság körében végezte. Feltárt anyagainak nagyobb része is szlovák nyelven került kiadásra. Érdeklődése széles körű: elsősorban a szellemi és tárgyi kultúra világából merít (néphit, népmese, naptári ünnepek tradicionális kultúrája, építkezés, a szlovák–magyar lakosságcsere stb.). Eredményes munkásságát bibliográfiája, az 1954 és 2014 között megjelent 573 publikációja tükrözi. Itt csak néhány, jelentősebb önálló kötet említésére nyílik alkalmunk: *Újkígyósi mondák és igaz történetek* (1981);

Rosprávký ňanički Žofky – Zsofka néni meséi (1984); *Kalendarne obyčaje I–III. (A magyarországi szlovákok naptári szokásai, 1996–2009)*; *Pamätné l'udové domu, zbierky, dedinské múzea slovenských obcí v Mada'arsku (Tájházak, gyűjtemények, falumúzeumok a magyarországi szlovák településeken, 1997)*; *Malý slovenský národopis (Kis szlovák néprajz, 1999)*; *Humor l'udu (A nép humora, 2000)*; *Spevy našich Slovákov (A hazai szlovákok énekei, 2004)* stb.

Kutatásait a környező országokban élő szlovák diaszpóra közösségeire is kiterjesztette. Magyar és szlovák kulturális témában számos magyar nyelvű cikke jelenik meg a *Tiszatájban*, a *Békés Megyei Népiújságban*, a *Palócföld*, a *Barátság* című és más folyóiratokban. Rendszeresen publikál az MNT gondozásában 1975 óta folyamatosan megjelenő, *A magyarországi szlovákok néprajza* című sorozatban. Számos külföldi tanulmányúton vett részt, több külföldi néprajzi konferencia előadója.

Krupa András tudós munkásságát mindig a két nép baráti együttélésének szolgálatába állította. Példa rá, hogy többek közt neki is köszönhető a szlovák és magyar néprajzi intézetek közt kiépült jó együttműködés.

Elismerésül kapott eddigi számos kitüntetése között szerepel a *Szűcs Sándor Tájékutató Díj* (1989), a *Pro Ethnographia Minoritatum-emlékérem* (1997), a *Bél Mátyás-díj* (2001), a magyar kormány *Életmű Díja* (2002), Szlovákia *Cena Zlateho pera (Arany Toll Díj)* elismerése.

Az örökké derűs Bandi bácsi terepre már nem nagyon jár, ám a fiókjaiban meglapuló gazdag néprajzi anyag közzététele ma is állandó lendületben tartja. Ilyenképpen alkotó tagja a Magyarországi Szlovák Kutatóintézetnek Békéscsabán.

A Magyar Néprajzi Társaság nevében is köszöntjük a 80. születésnapját októberben ünneplő tudós kutatót. Istentől kívánunk Néked még sok sikeres alkotást, jó egészséget és további derűs éveket!

EPERJESSY ERNŐ

Vajkai Zsófia köszöntése születésének 70. évfordulóján

Vajkai Zsófia Budapesten, 1944. március 8-án született. A helyet vehetjük mellékes körülménynek is, mivel háromhónapos korától vidéken, Cserszegen, majd Almádiban élt, ott nőtt fel. Szűk szakmánkban mindenki tudja, hogy Zsófi Vajkai Aurél leánya, s ez nyilvánvalóan meghatározta életét, gyermekkorát, pályaválasztását is. Így vallott erről édesapjáról elmondott előadásában, Veszprémben, Vajkai Aurél születésének századik évfordulóján:

„Ott, Cserszegen ismerte meg édesanyámat, aki tősgyökeres cserszegi volt, általa rokonságba került szinte az egész »hegygel«, ahogy ezt Cserszegen

mondják. 1944. júniustól ott is laktunk 1950. májusig. [...] A cserszegi ház, amely olyan volt, mint egy múzeum, tele furcsa, érdekes tárgyakkal. A különbség csak az volt, hogy ott mindenhez hozzá lehetett nyúlni, és »Aurél bácsi« mindenről elmondta, amit tudni lehetett. Rengeteg könyv is volt a kisházban, amit szívesen megmutatott a cserszegi gyerekeknek, felnőtteknek. Nem ritkán iskolai csoportok is felkeresték, akiknek a régi Cserszegről mesélt.» A helybeli érdeklődőknek, gyerekeknek-felnőtteknek mondtak, a cserszegi kisház múzeumszerű-könyvtárszerű hangulata hathatott Zsófi, aki a veszprémi Kállai Éva Leánygimnáziumi érettségije (1962) után a budapesti egyetem néprajz szakát végezte el.

Az egyetemen meghatározó tanárai voltak Tálasi István és Ortutay Gyula professzorok. Szakdolgozatát a veszprémi Séd malmairól Tálasi professzor úrhoz írta. Az egyetem utáni első munkahelye a Népművelési Intézet volt, Vásárhelyi László közelében dolgozott.

Ezután jöttek a brazíliai és perui évek... hiszen Vajkai Zsófi életét diplomata férje külföldi kiküldetéseinek munkái jelentősen befolyásolták. „Aktív” életéből mintegy húsz évet töltött külföldön, spanyol és portugál nyelvterületen, Latin-Amerikában: Brazíliában (1971–1973), Peruban (1973–1975), majd Afrikában, Mozambikban (1981–1983), Angolában (1983–1987), végül Európában, Portugáliában (1991–1996), Spanyolországban, Barcelonában (2001–2005). Ezek a kiküldetések nem mindig adtak lehetőséget ottani elmélyült kutatómunkára, de mindenhol figyelemmel fordult az adott területen elérhető, megragadható élmények, ismeretek felé. Így perui tartózkodásuk alatt írta a *Pepe a Királyok városában* című könyvet gyerekolvasóknak: egy cuczói kislány Limába érkezése kapcsán mutatja be sok fényképpel ezt a számunkra ismeretlen, egzotikus országot (Móra Ferenc Könyvkiadó, 1979). Néprajzi írása is született perui tartózkodása eredményeként: Adatok a perui indiánok népi orvoslásához. *Népi gyógyítás Magyarországon*, 1981. 259–285. Angolában természetesen Magyar Lászlóról szerzett ismereteket, s írta meg Magyar László Angolája – portugál szemmel (*Földrajzi Múzeumi Tanulmányok*, 1993) című dolgozatát. Portugáliai éveinek eredménye a Szívesen látott vendégünk, a parafa (*MMgMKözleményei*, 1995–97. Bp., 1998. 261–284.), valamint Martell Károlyról, Lisszabon építéséről a Carlos Mardel, Lisszabon 18. századi magyar származású építésze című írása (*Palimpszeszt*, 2001. 15. szám).

Rövid hazai itt-tartózkodása alatt, a nyolcvanas években ismertem meg a Mezőgazdasági Múzeumban, ahová Ő 1975-ben került. Akkor már olvastam a múzeum *Közleményeiben* publikált tanulmányát a malmokról, ami azóta is fontos, megkerülhetetlen összefoglaló munka mindenki számára, aki malmokkal foglalkozik (Malomtípusok és a molnár mesterség a XIX. századi Magyarországon. I. *MMgMKözleményei*, 1978–80. Bp., 1981. 351–371.; II. *MMgMKözleményei*, 1981–83. Bp., 1983. 349–369.). Malmokkal kapcsolatos munkáink azóta többször is összekötöttek bennünket – például a Nemzetközi Molinológiai Társaság IX. Szimpóziumának megrendezése Budapesten; a

Malmok és tájak Európában című EU-s Raphael-program, ahol szakmai munkája mellett végig tolmácsolói szerepben is szerepelt (Magyarország – Gyöngyössolymos; Spanyolország – Arés del Maestre és Portugália – Botícas). Ezután írtuk a horizontális vízimalmokról szóló közös tanulmányunkat, s adtuk elő Tusnádon 1999-ben (Horizontális vízimalmok Erdélyben és Portugáliában. Egy nemzetközi project tanulságai. In *Népi építészet Erdélyben*, 1999. 253–284.), majd a Selmeczi Kovács Attilát köszöntő kötetben megírta a gyöngyössolymosi malom 16–18. századi történetét (Egy patakmalom élete a 16–18. században. In *Kéve. Ünnepi kötet a 60 esztendő Selmeczi Kovács Attila tiszteletére*. Debrecen–Veszprém, 2003. 123–138.).

Vajkai Zsófi korai szerelmét, első kutatási területét soha nem adta fel, időről időre visszatér a malmokhoz. Ez derült ki a molinológiai konferencián elhangzott előadásból Kapolcson, ahol mintegy 30–35 évvel korábbi gyűjtéséből (A kapolcsi vízimalmok. In *A Balaton-felvidék népi építésze*. Szentendre–Veszprém, 1997. 333–362.) addig teljesen ismeretlen, közöletlen anyagot hallhattunk tőle!

Néhány éve Zsófi volt az egyik kezdeményezője és szervezője a Tálasi István születésének 100. évfordulójára, az 1968-ban végzett tanítványok tanulmányaiból szerkesztett *Betakarítás* című kötetnek (szerkesztette: Bárh János és Vajkai Zsófia. Kecskemét, 2010). Tanulmányt is írt a kötetbe: Növények országából: Tálasi István tanításának alkalmazása a múzeumi kiállítás-rendezésben. *Betakarítás*, 2010. 213–236.

Zsófi lelkiismeretesen gondolja édesapja hagyatékát, részt vállalt a Vajkai Aurél születésének századik évfordulójára rendezett jubileumi kiállításából és emlékkonferenciájából a veszprémi múzeumban (2003), majd Almádiban rendezett hasonlót 2009-ben. Kiadott édesapja hagyatékából elfeledett kéziratokat, s újra kiadott (szerkesztette és előszót írt hozzájuk) néhány nehezen fellelhető könyvét: *1848 emlékei a népi díszítőművészetben* (Bp., 1998); *Cserszegi mesék. Ethnographia* 1998. 1. szám. 189–205.; *A magyar nép életmódja* (Bp., 1999); *Népi gyógyászat* (Bp. 2003); *Néprajz. Tudománytörténet és módszertan* (Bp., 2004).

Édesapja könyvtárából egy komoly válogatást ajándékozott a válaszüti Kallós Zoltán Alapítványnak.

Kedves Zsófi! Születésed évfordulóján kívánunk Neked sok boldogságot családot, három gyermeked és tizenkét unokád körében, valódi családi óvodát-iskolát működtetve, anyai-nagyanyai szeretettel körülvéve mindenkit, aki körötted él!

BALÁZS GYÖRGY

Bárth János 70

A 70 éves Bárth János köszöntése

2014. december 15-én köszöntötték Bárth János néprajzkutatót, nyugalmazott megyei múzeumigazgatót és egyetemi tanárt 70. születésnapja alkalmából a kecskeméti Cifrapalotában. Az ünnepelt számára igazi meglepetés volt az a köszöntő tanulmánykötet, amelyben 70 kolléga köszöntötte őt 70 néprajzi témájú tanulmánnyal. A könyv a bajai Türr István Múzeum kiadványa, amelyet Kothencz Kelemen néprajzkutató, Bárth János egyik tanítványa szerkesztett. A 880 oldalas kiadvány címe: *Határjelek és hagyásfák*, amely a korábbi, 60. születésnapra kiadott, a *Halmok és havasok* címet viselő kötet párja, és az ünnepelt írásainak bibliográfiai adatait is magában foglalja.

A könyvbemutató után a pályatársak és tanítványok köszöntői hangzottak el, úgyszólván az egész hazai szakma és a határon túli magyar kutatók üdvözlésével.

KRISTON VÍZI JÓZSEF

*Kothencz Kelemen, Bárth János és Kovács Zita a születésnap ünnepségen
(Fotó: Schill Tamás)*

Személyes születésnap szavak Szegedről

Bárth János életútját, munkásságát sok helyütt, sokan ismertették, méltatták már. 10 esztendeje, 60. születésnapján Szilágyi Miklós és Juhász Antal írásaikban sokrétűen, adatszerűen, ugyanakkor személyes emlékeket is felidézve értékelték a barát és ifjabb pályatárs addigi néprajzi tudományos életművét.¹ *Halmok és havasok* címmel több mint hatszáz oldalon csaknem negyven írással, s műveinek bibliográfiájával köszöntötte őt a szakma,² kutatásainak a kalocsai Sárközre és a Duna–Tisza köze más részeire vonatkozó fontosabb munkáit (több mint nyolcvanot) pedig – a köszöntő kötethez képest dupla terjedelmet kiteve, s az általa szerkesztett Kecel-monográfiánál csak félszáz oldallal kurtábban – *Kétvízközi népismeret* címen kalocsai utódja, Romsics Imre szerkesztette egybe.³ Nevét az internetes keresőbe beírva, ugyancsak számos életrajzi és szakmai adatra lelünk személyét illetően (pl. Bács-Tudás-Tár: jeles személyek adattára, a kecskeméti Katona József Könyvtár honlapján). Mindezek okán a következőkben nem egy újból megismételt részletes és teljes, csupán egy rövid, alapadatokat tartalmazó életrajzot adunk itt közre, majd a személyes kapcsolat talaján „szegedi szemszögből”, ismeretségünk kezdetétől datálva, szűkebben pedig az elmúlt tíz esztendő fontosabb történéseit, eredményeit figyelembe véve igyekszünk pályájának néhány fontos mozzanatát felvillantani.

Bárth János 1944. december 15-én született a bácskai Jánoshalmán. Kalocsán járt gimnáziumba, majd a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanult és szerzett 1968-ban etnográfusi és történelemtanári végzettséget. Múzeumi pályafutását Kiskunhalason kezdte (1968–1970), majd Kalocsán volt múzeumigazgató két évtizeden át. 1990-től két ötéves ciklusban a Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet vezetője, közben a kecskeméti Katona József Múzeum igazgatója, főmuzeológusa, majd főmunkatársa. Az 1990-es évektől kurzusokat tartott az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, a Károli Gáspár Református Egyetemen, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, s állandó meghívott előadóként tanít a Szegedi Tudományegyetemen. Fontosabb kutatási témái: történeti néprajz, településnéprajz, népesedéstörténet, társadalomnéprajz, agrárnéprajz, életmódtörténet, vallási néprajz. Történeti és recens vizsgálatait a

¹ Szilágyi Miklós: Bárth János hatvanéves. *Néprajzi Hírek* XXXIII. 2004/1–2. 65–69.; Juhász Antal: Bárth János köszöntése. In Bárth Dániel–Laczkó János (szerk.): *Halmok és havasok. Tanulmányok a hatvan esztendőös Bárth János tiszteletére*. Kecskemét, 2004. 7–15.

² Bárth Dániel–Laczkó János (szerk.): *Halmok és havasok. Tanulmányok a hatvan esztendőös Bárth János tiszteletére*. Kecskemét, 2004. 624 o.

³ Bárth János: *Kétvízközi népismeret. Tanulmányok a Duna–Tisza közéről*. (Szerk.: Romsics Imre) Kalocsa, 2005. 1239 o.

Duna–Tisza közén (kalocsai Sárköz, Kiskunság, Bácska) és a Székelyföldön végezte, végzi.

Jelen sorok írói szűk két évtizede, szegedi néprajz szakos hallgatókként ismerték meg Bárh Jánost, akinek a *Történeti források néprajzi elemzése* című kurzusát hallgatták. Fiatal kutatóként aztán konferenciákon, könyvbemutatókon, a tanszék és a Szegedi Akadémiai Bizottság szegedi vagy éppen kecskeméti rendezvényein találkoztunk, általa szervezett kutatásokba kapcsolódtunk be, s mint a szegedi Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék oktatói, több mint egy évtizede egyetemi kollégákként dolgozunk együtt vele.

Bárh János első – fent említett – szegedi kurzusát az 1996/97-es tanévben tartotta, majd 1998/99-től (kivéve a 2000/2001-es tanévet, amikor a Károli Gáspár Református Egyetemen tanított mindkét félévben) rendszeres meghívott óraadó tanárként oktat a szegedi néprajzi tanszéken.

Állandó kurzusai *A magyar parasztság története*, a *Történetiség a néprajzban*, a *Társadalomnéprajz* (ezt szociológia szakosok is hallgatták), illetve főként az utóbbi öt esztendőben speciálkollégiumokat is hirdetett erdélyi, székelyföldi kutatásaihoz kapcsolódóan. Órái – saját emlékeinket is visszaidézve – figyelemfelkeltő, problémaérzékeny, gyakorta humoros történetekkel vagy éppen pikáns forrásrészletekkel érdekessé tett, élvezetes előadói stílusban elhangzó előadások, szemináriumok. Kurzusain különös érzéssel eleveníti meg különböző dokumentumok segítségével, egy-egy élethelyzeten keresztül a 18–19. századi népelet mozzanatait, amelyekkel a diákok számára vonzóvá teszi a levéltári kutatómunkát. Oktatói tevékenységében ugyanakkor nagy hangsúlyt kap az elemzett források adott történeti kontextusban való elhelyezése, éppen ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy a számonkérések alkalmával gyakran bukkannak fel a település- és a társadalomnéprajz alapvető terminusai. Bátran kijelenthetjük, hogy nem végzett tanszékünkön olyan diák, aki a diploma megszerzését követően akár 10 esztendő elteltével is, álmából ébredve ne legyen tisztában a *sessio* vagy az *oppidum* szó jelentésével vagy a tanyatípusok legfontosabb jellemzőivel.

Bárh János szegedi oktatói munkájának további hozadéka, hogy éveken át bekapcsolta az egyetemi hallgatókat székelyföldi terepmunkáiba. A szerencsés résztvevők láthatták, hogyan teremt emberi kapcsolatokat, hogyan gyűjt a szóbeliségben, illetve a levéltárak anyagán túl a helyben (plébániákon vagy egyszerűen a házak padlásán) fellelhető iratanyagnak miként jut nyomára egy tapasztalt néprajzkutató. A módszertani és gyakorlati tapasztalatszerzésen túl ezek a húsvét és Szent György-nap környéki vagy nyári alkalmak olyan egyéni hallgatói témakutatásokat alapoztak meg, amelyekből szakdolgozatok, tudományos diákköri munkák, s publikációk is születtek.

A Tanár Úr a gyűjtött anyag feldolgozását is instruálta, az állandósult kedd délelőtti óratartás időpontja után gyakran hosszasan „rágódott” a diákokkal az elemzés szempontjain vagy a megjelenésre előkészített szöveg tartalmi és stilisztikai csiszolásán. Oktatói munkájának elismeréseként 2009-ben

a Szegedi Tudományegyetem címzetes egyetemi docenssé nevezte ki. A szegedi tanszékekhez való kötődését elhivatott szakmai munkáján túl abban is érezzük, hogy a kötetlen programokat is – mint az évről évre megrendezett tanévzáró ebéd vagy a Mikulás-est – mindig megtisztelti jókedvű jelenlétével.

A fenti gondolatsor, mely az oktatástól a kutatáshoz vezet minket, már körvonalazza annak a hatalmas munkának a földrajzi kereteit, amelybe csaknem negyedszázada kezdett Bárh János: Erdély és a székelység népeletének kutatását. Az első összefoglaló eredmények a *Havasalja havasa – Tanulmányok a székelyvassági hegyi tanyák népéről* (Kecskemét, 1998) című tanulmánykötetben láttak napvilágot. Ennek legterjedelmesebb fejezete Bárh János tollából (mely 2001-ben önálló kötetként is megjelent) egy a magyar településnéprajzi kutatások palettáján új témának, a hegyi tanyák kérdésének adott, helyi példáját elemzi. Évekkel később közreadja e hegyi tanyák népének vallási hagyományait bemutató aprólékos monográfiáját (*Jézus dicsértessék!* Kecskemét, 2006). Mint a vassági hegyi tanyák „felfedezése”, úgy Bárh János többi székelyföldi könyve is alapkutatásnak tekinthető, vagyis új témafelvetést ad: főként települési, társadalmi, vallási kérdéseket tárgyal vagy kevésbé ismert történeti forrásokat ismertet és közöl (*Az eleven székely tizes*. Kecskemét 2007; *Szentgyörgy megyéje Alcsíkban*. Kecskemét, 2012; *Két véka féreje*. Kecskemét, 2013).

Bárh János a 2000-es évek legelején nagyszabású kutatási projekt szervezésébe fogott, amivel a maga nemében páratlan, a néprajzi kutatások gyakorlatában példa nélküli vállalkozást igyekezett megvalósítani. Bács-Kiskun, illetve a romániai Fehér megye közötti kapcsolatokat kihasználva jelölt ki Erdélyben olyan helyszínt, ahol lehetőség nyílt magyar és román kutatók egyidejű bekapcsolódására a néprajzi terepmunkába. A választás Magyarlapádra és a szomszédos falvakra esett, amelyekben megközelítőleg egyenlő arányban éltek magyarok és románok, így az interetnikus kapcsolatok feltárása is nagy hangsúlyt kaphatott a vizsgálatok során. Kiváló érzékkel a kutatócsoport tagjait helyi lakosoknál szállásolta el, ami nagymértékben segítette a munkát, mivel a résztvevők könnyedén behelyezkedhettek a családok személyes ismeretségi körébe. A terepen eltöltött idő alatt barátságok szövődtek, ma is szívesen idézzük fel a szőlőhegyi borozgatásokat vagy éppen a csapat állandó sofőrje, Aipli Gyula által helyi alapanyagokból főzött juhparikást, amely vendéglátóink körében is osztatlan sikert aratott. Az összegyűjtött anyag feldolgozását és rendszerezését követően a népi kultúra különböző területeit elemző írások 2007-ben a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete kiadásában a *Lapádi vendégség – Néprajzi tanulmányok Magyarlapádról és környékéről* című kötetben láttak napvilágot, amelyet a kutatás irányítója, Bárh János szerkesztett.

A tanyák iránti több évtizedes érdeklődésének köszönhetően jutott el a Keleti-Kárpátokban található Úz-völgybe, ahol 2001 és 2004 között végzett terepkutatást, amelynek során alkalma nyílt megismerni e vadregényes, ugyanakkor

mostoha életfeltételeket kínáló táj népességét. Csíkszentmártonból Csinódon és Akloson keresztül a hegyeket bebarangolva saját magunk is meggyőződhetünk arról, hogy nincs olyan helybeli, aki Bárth Jánossal valamilyen úton-módon ne került volna kapcsolatba. Ezen nem is kell csodálkoznunk, hiszen a kutatás során a lakosság egynegyedével interjút készített. 2004-ben Kecskeméten jelent meg *Úz-völgyi magyarok* címmel az a kötet, amelyben a hegyi tanyák lakóinak életmódját, gazdálkodását, társadalmi kapcsolatrendszerét tárta fel részletekbe menően.

A Bárth János és fia, Bárth Dániel szerkesztésében 2006-ban elindított *Libelli Transsilvanici* sorozat ugyancsak erdélyi, kisebb terjedelmű írásokat, esettanulmányokat ad közre. A halványzöld borítójú, füzet formátumú kiadványnak 2013-ig 9 kötete jelent meg, szerzői közt a szerkesztők, szegedi egyetemi hallgatók, s múzeumi kollégák egyaránt szerepelnek. Néprajzi kutatásainak elismeréséül 2012 Szent György napján Bárth Jánost Csíkszentgyörgy község díszpolgárává választották. Erdélyi útjain vendéglátóinak mindig vitte a Duna–Tisza köze ízeit, a hajósi vörösbort vagy a soltvadkerteki kövidinkát, a viszonzásul kapott „cseppek” pedig gondosan rendszerezett és adatolt pálinkagyűjteményét gyarapították.

Erdély és Székelyföld mellett továbbra is hangsúlyos maradt Bárth János munkásságában a Duna–Tisza köze népeletének kutatása, valamint az ezzel összefüggő tudományszervező tevékenység. Szervezője volt a Baján megrendezett Duna–Tisza közti nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciasorozatnak, s 2009-ig szerkesztője az előadások anyagából összeállított tanulmányköteteknek. A vállalkozást a bajai múzeum néprajzos kollégája, Kothencz Kelemen folytatja. A munkásságában erős vonulatként jelenlévő tanyakutatás egy újabb eredménye a *Tanyasors, gazdasors – Egy illancsi tanya néprajza és vizuális antropológiája* (Kecskemét, 2009) című kötet, melyben nemcsak a klasszikus etnográfia, hanem a fotók mint vizuális források segítségével rajzolja meg gyermekkora helyszínének, anyai nagyszülei tanyájának történetét, az ott élők és gazdálkodók sorsának alakulását. A Duna–Tisza köze településmonográfiáinak sorát – melyben az 1984-ben megjelent, általa szerkesztett Kecel-monográfiával mintát is adott – 2010-ben a *Dusnok története és néprajza* című tanulmánykötettel gyarapította. Régóta dédelgetett terve volt, hogy számos más megyéhez hasonlóan, elkészüljön a Bács-Kiskun megye népművészetét bemutató szintézis. Bár ez a maga teljességében nem valósulhatott meg, mégis egy sokszerzős, terjedelmes és tartalmas tanulmánykötet összeállításával (*Tárgyak, jelek, virágok*. Kecskemét, 2010) a korábbi hiányt enyhíteni sikerült.

A tudomány művelésének és népszerűsítésének fontos fóruma a három dél-alföldi megye néprajzosait tömörítő Szegedi Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottsága. Ennek munkájában Bárth János évtizedek óta aktívan részt vesz. 2008 és 2011 között munkabizottsági elnökként irányította a kon-

ferenciákat, könyvbemutatókat, emléküléseket rendező munkabizottság tevékenységét.

Az utóbbi tíz esztendő, illetve a nyugdíjba vonulása óta elmúlt évek – mint az eddig leírtak is utalnak rá – aktív szakmai munkával teltek. A gondolatok formába öntésének nyugalját tavasztól őszig jó néhány éve már szülőföldje, a jánoshalmi nyári „rezidencia” biztosítja. A szegedi egyetemi órái előtti vagy utáni rövid eszmecsereinkben – a szakmai közélet ügyes-bajos dolgainak megvitatásán túl – szinte mindig szóba kerül a kert, a gyümölcsfák, a szőlőfajta vagy a pálinkafőzés. A kísérletezés, a hagyomány tisztelete és az új iránti fogékonysága itt is tetten érhető: „téli esperes” körtefát ültet és erdélyi gyümölcsfa-csemetéket próbál ki jánoshalmi kertjében.

E több helyütt is személyes hangvételű tisztelgő írásunkban felsorolt tudományos eredmények számbavétele közel sem teljes, inkább mozaikos. De arról talán a fenti sorok is árulkodnak, ám méginkább Bárh János írásai tanúskodnak, hogy máig fáradhatatlan tanár, terepmunkás, az írásos források megszólaltatója, a népi kultúra belső összefüggéseinek értő elemzője, a recens és történeti adatokat szintetizáló kutató. Írásai általában új, hiánypótló vagy érdekes témaválasztáson nyugvó, szélesebb értelemben vett társadalomtudományi munkák. Amikor esettanulmányokat rögzít és értelmez, a helyi sajátosságokból az általános tendenciákra is következtet, utal. Témájának fogalmi kereteit szabatosan és tömören tisztázza, a néprajzi ismereteket összeveti a rokon tudományok eredményeivel. Műveinek szövege a tudományos diskurzus és a közérthetőség „mércejének” is mindenben megfelel. Munkásságának, emberi és szakmai kapcsolatrendszerének legfrissebb áttekintését és értékelését a 70. születésnapjára összeállított, hetven szerzőt felvonultató, csaknem kilencszáz oldalas köszöntő kötet reprezentálja.⁴

Kívánunk a kutató- és oktatómunkában töretlen erőt és kedvet, valamint számtalan, egészségben és boldogságban eljövendő alkotó esztendőt!

Isten éltesen Tanár Úr, Isten éltesen Bárh János!

MÓD LÁSZLÓ
SIMON ANDRÁS

1889

2014

⁴ Kothencz Kelemen (szerk.): *Határjelek és hagyásfák. A hetvenedik életévébe lépő Bárh János tiszteletére írott tanulmányok*. Türr István Múzeum, Baja, 2014.

IN MEMORIAM

Búcsú Für Lajostól

2013. október 22-én, 82 esztendőös korában Budapesten elhunyt Für Lajos történész, politikus, a Magyar Demokrata Fórum alapító tagja, az Antall- és a Boross-kormány honvédelmi minisztere (1990–1994). Temetése október 31-én, szülőhelyén, a Vas megyei Egyházsrádócon volt szülei mellett. Ugyanott születésének 84. évfordulóján, 2014. december 21-én felavatták mellszobrát, Kligl Sándor *Munkácsy-díjas* szobrászművész alkotását, amelynek talapzatán Arany János verséből idézve ez áll: „*Aldott az a bölcső, mely magyarrá ringatott.*”

Folyóiratunkban az alábbi írásokkal emlékezünk arra a történészre, aki nem csak tisztelt felesége, Bíró Friderika etnográfus révén, hanem egész munkásságával kapcsolódik ezer szállal a néprajztudományhoz.

A SZERK.

In memoriam Für Lajos

1930. december 21-én született a Vas megyei Egyházsrádocon kisparaszti családban. A negyedik elemi elvégzése után, apja konok ellenzése dacára – aki azt akarta, hogy fia vigye tovább a gazdaságot – édesanyja a falusi tehetőségmentő akció lehetőségével élve a csurgói református gimnáziumba íratta be. Itt is érettségizett, majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett történelem szakos tanári diplomát. Professzora és példaképe, Szabó István jóvoltából az egyetem Történeti Intézetének tanársegéde lett. Nem csak professzora ösztönzése, hanem paraszti származása is arra készítette, hogy a magyar parasztság és a mezőgazdaság múltjával foglalkozzon.

Tudományos pályafutása azonban a kezdeteknél megakadt. Egyik szervezője és irányítója volt az 1956-os forradalom debreceni történéseinek mint a Hajdú-Bihar megyei Forradalmi Bizottmány titkára. November 4-e után a retorzió nem is maradt el: állástalanság, megélhetési gondok jellemezték a következő éveket. Mindezek dacára a levéltári kutatást nem adta fel, vizsgálódásainak középpontjába a magyar parasztság történetének egyik sorsfordító eseménye, az 1848. évi jobbágyfelszabadítás alaposan elhúzódo végrehajtása került. Ennek eredményeként 1960-ban megjelent a *Majorsági zsellérkérdés rendezése 1848–1896* című könyve.

1964-ben Szabó István segítségével a Magyar Mezőgazdasági Múzeumba került tudományos kutatónak, ahol kibontakozott, majd az itt eltöltött közel negyedszázad alatt kiteljesedett agrártörténeti munkássága. Folytatta kutatásait a jobbágyfelszabadítás témakörében, hiszen a fél évszázadon keresztül elnyúló jogalkotás és végeláthatatlan pereskedések során az dőlt el, hogy a szabaddá lett parasztok mennyi földet tudnak maguknak földmagántulajdonként megszerezni. Hatalmas forrásanyag feldolgozása révén készítette el erről tanulmányát Für Lajos, amely *Jobbágyföld-parasztföld – Jobbágyfelszabadítás 1848–1896* címmel látott napvilágot 1965-ben, *A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában* elnevezésű kétkötetes műben.

Előadásaiiban, cikkeiben mindig hangsúlyozta a termeléstörténeti kutatások fontosságát, az egyes régiók, uradalmak, kis- és középbirtokok gazdálkodásának feldolgozását. Maga is letett egy kiváló monográfiát az egyik Esterházy-nagybirtokról, amely Magyarország korszerűen gazdálkodó, kiválóan gépesített gazdasága volt. Ezt a munkát *A csákvári uradalom a tőkés gazdálkodás útján 1870–1914* címen 1969-ben publikálta.

A magyarországi tanyavilág egyik sajátos típusát, a Duna–Tisza közén létrejött szőlőt, gyümölcsöt, zöldséget termelő tanyák történeti kialakulását, fejlődését és termeléstörténeti kérdéseit tárgyalja a 18. század közepétől a 20. század derekáig tartó időszakban a *Kertes tanyák a futóhomokon* címet viselő, 1983-ban megjelent könyvében.

Többéves kutatómunka eredménye a három kötetben csaknem 600 biográfiát tartalmazó, *Magyar agrártörténeti életrajzok* című, 1987–1989 között megjelent kiadvány, amelynek Für Lajos volt a társszerkesztője, számos életrajz írója és ő készítette az agrártörténeti témájú bevezetőt is.

Régóta foglalkoztatták az egyetemes magyarság sorskérdései, ezek során igyekezett felhívni a figyelmet a határon túlra, kisebbségbe szorult magyarság helyzetére. Nagy visszhangot váltott ki a *Milyen nyelven beszélnek a székelek?* című, a *Tiszatájban* megjelent esszéje, amely rávilágított az 1945 utáni elhallgatások egyikére: nemzedékek nőttek fel úgy, hogy nem tudtak semmit a trianoni határokon kívül élő több millió magyarról. Felhívta a figyelmet arra is, hogy az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági iskolákban használatos magyar nyelvű történelemkönyvek hamisítások és hazugságok tömkelegét tartalmazták. Az erről szóló felmérések eredményeit nem engedte megjelentetni a kádári pártközpont, kisebbségi témájú előterjesztéseit elsüllyesztették, őt magát pedig még szorosabb megfigyelés alá vonták. Szépszámu ügynök szimatolt és jelentett a „Zsellér” fedőnevű megfigyeltről.

Sok időt és energiát fordított Magyarország II. világháborús embervesztésének tisztázására, kutatásainak eredményeit a *Mennyi a sok sírkereszt?* (1987) és a „*Hol vannak a katonák?*” (1988) című publikációiban tette közzé. Alapos elemzése azért is fontos volt, mert az általa közölt adatokat évtizedekig meg sem említették, a terjesztett és oktatott számok pedig hamisak voltak.

Időközben a magyar ellenzéki mozgalom egyik meghatározó egyénisége, a Lakiteleki Nyilatkozat alapszövegének megfogalmazója, majd a Magyar Demokrata Fórum alapító atyáinak egyike lett. Az első szabadon választott kormányban – húzódozva ugyan – miniszterséget vállalt 1990–1994 között.

Az 1990-es évek második felétől elmélyült kutatásokat folytatott a magyar népesedés kérdéseivel kapcsolatban, lélekszámunk alakulását vizsgálva a honfoglalástól az utóbbi évtizedek riasztó népességfogyásáig. Ennek összefoglalása a *Magyar sors a Kárpát-medencében* című, két kiadásban (2001, 2003) is megjelent könyve.

Nagyon szeretett tanítani, de erre csak az 1970-es évek végétől nyílt lehetősége a kitűnő előadó Für Lajosnak, – nagy érdeklődés mellett – előbb a nyíregyházi, majd az egri tanárképző főiskolák Történelem Tanszékén, még ha csak másodállásban. 1988-tól tanított főállásban az ELTE Középkori és Kora Újkori Magyar Történelem Tanszékén docensként, majd hamarosan mint professzor 2000-ig, tanítványok sorát nevelve.

Még az 1970-es években kezdte feleségével, Bíró Friderika etnográfussal együtt magnóra felvenni idős parasztemberek és parasztasszonyok visszaemlékezéseit az elsüllyedt paraszti világról. A közéleti tevékenység egy időre elsodorta a téma folytatásától, csak az ezredforduló után tudta kiteljesíteni nagy ívű munkáját az akkor már akadémiai doktori címmel rendelkező Für Lajos. A feleségével közösen trilógiának tervezett kiadvány, a *Búcsú a parasztságtól* első és második kötete mintegy 1300 oldalon, 2013 nyárelőjén jelent meg. Az

első kötet Für Lajos történelmi esszéje, amely feldolgozza a magyar parasztság ezeréves múltját, a jobbágyparasztoktól a jobbágyfelszabadításon át a földosztás és az általa földfosztásnak nevezett erőszakos kollektivizálás 1945–1961 közötti időszakban, a parasztvilág felszámolásáig. A második kötet Bíró Friderika mélyinterjúit tartalmazza, a búcsút a földtől, a falutól, a nagycsaládtól, a szokásoktól, az ünnepektől, a szerszámoktól.

Készülőben volt az 1949–1961 közötti időszakra vonatkozó levéltári forrásokból készült válogatást és gazdag fotóanyagot tartalmazó harmadik kötet, de 2013. október 22-én meghalt Für Lajos. Az utolsó rész így feleségére maradt, aki a munkát becsülettel elvégezte és várhatóan 2014 őszén meg is jelenik.

Für Lajos egész életével, gazdag munkásságával bizonyította az önmagával szembeni felelősségről írottakat: „Az ember, amit tud, tegye meg!”

PINTÉR JÁNOS

Für Lajos történelmi esszéjéről*

Für Lajos hatalmas történelmi esszéje két nagy egységre tagolódik: 1. a magyar parasztság ezeréves történetének összefoglalására, 2. a magyar parasztság 20. század közepén lezajlott erőszakos felszámolásának bemutatására.

A nagy ívű magyar paraszttörténet körülbelül kétharmada a régebbi idők paraszti sorsalakulását ábrázolja, különös tekintettel a jogilag egységes jobbágyosság 14. századi kialakulási folyamatára, a 18. századi MáriaTerézia-féle úrbérrendezésre és az úrbériség 19. századi felszámolásának ezernyi öröme, bajára. A fennmaradó egyharmad az 1848-tól 1945-ig terjedő száz év, az ún. polgári kor paraszttörténeti folyamatait taglalja.

A kiváló paraszttörténeti összefoglalás értékét, jellegét a szerző három jeles erénye befolyásolta: Für Lajos kiváló tudós, jó esszéíró és rendületlen magyar. Mindebből következik, hogy paraszttörténeti összefoglalása nagy szakmai tudással, szép magyar stílusban, magyar lélekkel megírt tudományos mű. Stílusa legendásan jó, néha szinte szárnyaló, messze a történeti átlag fölött jár. Szekfű Gyula stílusához mérhető.

A befejező tanulmányrész más jellegű munka, mint a „klasszikus” paraszttörténet, ámbár szellemiségben, stílusbravúrokban nem marad el attól. Más jellegű mert 1. a közelmúltnak, a magyar paraszttörténet végkifejletének

* Részlet a 2013. március 4-én írott lektori véleményből. Az esszé a Für Lajos–Bíró Friderika *Búcsú a parasztságtól* (I–III. Kairosz Kiadó–Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 2013–2014) című művében olvasható.

állít emléket, 2. forrásai és azok feldolgozási módjai különböznek a régebbi múlt forrásaitól, bemutatási módszereitől.

Az 1945 és 1958 közötti idő paraszttörténetének bemutatása során a tanulmány szerzője a szakirodalmon kívül olyan közvetlen forrásokra is támaszkodott, mint a levéltárakban elfekvő legújabb kori iratok tengere és a szenvedő nép visszaemlékezéseinek az interjúkban is tükröződő sokasága. Für Lajos a végzetes történelmi folyamatok ábrázolása érdekében gyakran fordul a mikrotörténetre emlékeztető módszerekhez, egyedinek látszó esetek részletes bemutatásához. Máskor országos statisztikák felsorakoztatásával érzékelteti az egész magyar gazdaságban és társadalomban nyomot hagyó paraszttörténeti események hatását.

A tanulmány végén, a címhez méltóan ott a búcsú. Mégpedig szépen, megilletődötten, stílusbravúrokkal ékesen. Fájdalmas, felemelő és igaz. Nemcsak siratás, hanem egy lealjasult történelmi kor gyarló cselekedeteinek történelmi távlatba helyezése.

BÁRTH JÁNOS

Für Lajos és Bíró Friderika búcsúja a parasztságtól

Für Lajos (1930–2013) és Bíró Friderika (1943) hiánypótló összefoglalása a magyar parasztság történetéről három kötetben jelent meg a Kairosz Kiadó és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum közös gondozásában 2013-ban és 2014-ben.

A szerzőpáros *Búcsú a parasztságtól* című OTKA-kutatási programja 2012-ben zárult, melynek célkitűzése a magyar parasztság történetnek bemutatására irányult. A témára vonatkozó, levéltári dokumentumokkal is alátámasztott történeti és agrártörténeti kutatásokat egy, az 1970-es évektől végzett kérdőíves felmérés feldolgozása, szintetizálása is kiegészítette. A történeti kutatások, a levéltári források elemzése és közzététele, továbbá a néprajzi gyűjtések feldolgozása eredményeként elkészült egy háromkötetes munka történelmi esszé, interjúkötet és forráskiadvány formájában.

Für Lajos és Bíró Friderika is belső indíttatásból folytatta évtizedes agrártörténeti és néprajzi kutatásait. Mégha különböző háttérrel jöttek is otthonról, a munka és a kutatott parasztság iránti tisztelet és alázat jellemezte tevékenységüket. Jól jellemzik ezt saját vallomásaik, amelyek az első és a második kötet bevezetőiben olvashatók:

„Jól emlékszem a megdöbbenő, szívfacsaró látványra, ami 1960 nyarán otthon fogadott... hazamentem szülőfalumba (Egyházsrádóc, Vas megye). És hallgattam özvegy édesanyám beszámolóját... »Be kellett állnunk, fiam, a térszbe. Tavaly decemberben. Elvittek mindent, semmink sem maradt.« A min-

den a földet és a jószágot jelentette... Beléptem az istállóba. Álltam a két állat-állás között húzódó ún. járason. Azt hittem, rám szakad az ég... Üresek a jász-
lak... Egyenesen rám meredt a halomba dobált egész paraszti múlt, az ezer-
éves világ törmelékes romhalmazát láttam. A fölöslegessé vált, kimustrált
ekét, taligát, a trapéz alakú fakeretes, vasfogú boronákat... Kitántorogtam.
Ott álltam a foghijas, félig halott udvaron... Eltűnt az udvar végéről a mindig
kissé félrecsapott tetejű szalmakazal... Sehol egy szál széna, sehol egy szem
törek és pelyva. Szinte kiált a visszhangtalan némaság. A megrázó látvány, a
kitörölhetetlen emlék inspirált: meg kell írni, valójában mi is történt itt.”

„Egy szeles, hideg téli napon temettük Zsoldos Józsefet a Vas megyei Sza-
lafőn. 93 éves volt... Talán az utolsó régi vágású parasztember volt, akinek az
állatai saját magánál is előbbre valóak voltak... A ravatalnál sokan álltunk...
A gyászoló család a koporsó körül összekapaszkodva várta a búcsúztatást.
Nem messze tőlük egymagam álltam. Egyszer csak valaki hozzám lépett és a
családhoz vezetett. Ott a helyem mellettük. Hiszen én hozzájuk tartozom, csa-
ládtag vagyok! Hogyan is állhatnék külön! [...] Egyetemi hallgatóként nyári
gyakorlatra utaztam a faluba 1966 augusztusában... Szemben az út szélén egy
ház előtt idősebb, magas, szikár, keményvonású asszony állt. Engem nézege-
tett. Megszólítottam és elmondtam mi járatban vagyok. Ő befogad – mondta –,
de csak szállást ad. Vilma néni befogadott. Megismertem az öreg Reszka né-
nit, Vilma néni anyját, a fiatalabb Vilma nénit, Jóska bácsit, aki éppen az is-
tállóból jött, Violát, aki a tejcarnokból érkezett. Lassan megbarátkoztunk.
Vacsora után Jóska bácsi odaszólt: »No, Frici, gyűjjék lábat mosnyi!« Kicsit
elcsodálkoztam, mikor az udvaron álló kis fasajtárhoz vezetett. Lábat mostam,
azután ők is. Azt hiszem, ez a közös »szertartás« már azt jelentette, hogy a
család befogadott... Valaki, [...] egy idegen meghallgatta őket, valakik... ide-
genek meghallgatták őket!”

A *Búcsú a parasztságtól* című „trilógia” első kötete, a *Történelmi esszé*,
egy 31 íves, 2 ívnyi irodalomjegyzékkel kiegészített tanulmánykötet. A törté-
nelmi esszé két nagy részből áll, amelyek további fejezetekre bomlanak. Az
első, mint egyfajta hatalmas történelmi ívet bemutatandó foglalja össze a ma-
gyar parasztság mintegy ezer éves történetét. A második fejezet pedig a ma-
gyar parasztságnak a 20. század közepén lezajlott erőszakos, brutális felszá-
molásának, szinte megsemmisítésének történetét mutatja be. Für Lajos törté-
neti esszéje méltó folytatása a Szabó István (Für mestere) nevével fémjelzett,
a magyar parasztság történetét bemutató kutatásnak. Für Lajos tökéletesen
használja a mikrotörténetek bemutatását a parasztságtörténet dokumentálásá-
ra, a mikrotörténeti módszer egyik legjelentősebb hazai képviselője, aki az
egyedinek tűnő esetek leírását és a globális statisztikák összevetését, kombi-
nálását ötvözi munkájában.

A kutató- és feldolgozó munka másik eredménye az interjúgyűjtemény. A
szerzőpáros néprajzkutatók, egyetemi és főiskolai hallgatók bevonásával az
1970-es évek közepétől magnós interjúkat készített egy előre megtervezett

kérdőív segítségével. A kérdőíves felmérés célja elsősorban a hagyományos paraszti élet felbomlásának kutatása volt. Az ország több térségében vettek fel interjúkat, a beszélgetéseket később kiterjesztették a határon túli magyar közösségek körére is. A paraszti vallomások történelmi forrásértékük mellett, tükrözik az egyes nyelvjárások ízes fordulatait is (örsegi, palóc, alföldi, zobor-vidéki etc.). A felmérések 1975–2002 között készültek. A 600–700 oldalnyi publikálásra összeállított gyűjteményben 77 interjú és 33 önéletírás-részletet kapott helyet. Az Interjúkötet a Történelmi esszével együtt 2013-ban jelent meg.

A szerzők budapesti és vidéki levéltárak korabeli dokumentumainak feltárására is kiterjesztették kutatásaikat. Ez a munka, érthetően, a parasztság társadalmi likvidálásának 1949–1961 közötti szakaszára vonatkozó írásos források feltárását, gyűjtését és válogatását ölelte fel. A levéltári kutatómunka egyik fő feladata és a választás első nagy csoportja a beszolgáltatásokra vonatkozó helyi, megyei és országos dokumentumok összeválogatása volt. A második témakör a tagosítások lefolytatásáról szóló iratok, jegyzőkönyvek felkutatását és publikálását szolgálta. A harmadik a hatalmi eszközök alkalmazásának következményeire, kiváltképpen a különböző fokozatú bírósági és ügyészségi, járási, megyei és helyi hatóságok irataira irányult. A közel 7000 oldalnyi levéltári dokumentumból válogatott fényképekkel illusztrált forráskiadvány a *Búcsú a parasztságtól* című könyv harmadik köteteként 2014 szeptemberében jelenik meg Bíró Friderika szerkesztésében.

Mindhárom kötetre jellemző, hogy remek írói stílusban születtek. A kötetek elolvasása után valóban érezzük a szerzők búcsúját a kutatott témától, a magyar parasztságtól. De ez a kényszer szülte búcsú több egy társadalmi réteg siratásánál, egy történelmi korszak gyakran aljas cselekedeteinek történelmi távlatból történő elemzése, kontextusba helyezése is.

SÁRI ZSOLT

Torokszorító „Búcsú a parasztságtól” Subjektív gondolatok egy kiállítás margójára

„Francia paraszt még van ma is, van svájci paraszt is, van osztrák is még mindig, de nyilván nem ugyanaz, mint volt korábban. De valamilyen módon azért őriznek valamit, visznek tovább...” Akaratlanul is Für Lajos gondolatai jutottak eszembe, amikor a szentendrei Skanzen kiállításának megnyitása után néhány nappal francia barátaink toppantak be hozzánk népes társaság kíséretében, két francia családot is magukkal hoztak, összesen öt gyerekkel. Hamar előkerült a bor, a déli szokásnak megfelelően papírvékonyságúra vágott szárított sonka. A meginduló vidám beszélgetés első perceiben kiderült, hogy az

egyik család kecskéket nevel és sajtot készít, míg a másik sertésekkel foglalkozik – az ő sonkájukból lakmározunk akkor éppen. Nem tulajdonosok, akik legfeljebb a bevétel alapján tájékozódnak arról, hogyan is megy a gazdaság, hanem gazdák a szó leghagyományosabb értelmében, akik együtt élnek az állatokkal, a gondozástól a termékfeldolgozásig és elkészítésig mindent maguk és családjuk végez el – fiatalok és felszabadultak voltak – parasztok. Ahogy az ismerkedés szokásos sablonos kérdései egyre komolyabbra fordultak, úgy vált egyre nyilvánvalóbbá, hogy valóban őrzik és viszik tovább mindazt, amit Für Lajos és Bíró Friderika monumentális háromkötetes monográfiájukban – *Búcsú a parasztságtól* I–III. – megfogalmaztak: a parasztság egyszerre munkaszervezet, szerszámok, nagycsalád, szokások, ünnepek, kisüzem, életforma, település – maga a föld, tér és idő egyszerre, elválaszthatatlanul... és eszembe jutott Für Lajos elmékedésének folytatása is: „*Itt teljesen kisöpörték még a tudatból is, nem is tudják, hogy volt paraszt, nem is tudom, mire használják a szót, de aki használja közvéleménykutatást kéne végezni, hogy mennyire nem tudják, hogy mi van mögötte.*”

Milyen az a társadalom, amely képes kisöpörni szokásokat és családot? Életformát, ünnepeket? Mindazt, ami történelme során fenntartotta, hozzájárult boldogulásához és magmaradásához. Milyen az a társadalom, amely az azonos anyanyelvhez és kultúrához kötődő tagjait olyan nyílt gyűlölettel képes szembefordítani egymással, ahogy a mezőgazdaság kollektivizálásának majd másfél évtizedes időszakában, 1949 és 1962 között a szocialista Magyarországon megtörtént? A válasz folyamatosan készül a történetírói műhelyekben, de a közös szembenézés máig nem történt meg. Ahogy sok minden más, ez is elmaradt még eddig.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Dél-dunántúl tájegységében a drávacsehi portával 2014 szeptemberében olyasmi történt, ami a Skanzen történetében talán még sohasem, „kirendezték”, ahogy a *Búcsú a parasztságtól – In memoriam Dr. Für Lajos* című kiállítás megnyitásakor (2014. október 2-án) Sári Zsolt tudományos igazgató fogalmazott. A feladat a lehetlent kísértette: Für Lajos és Bíró Friderika tudományos igénnyel összegyűjtött és értelmezett monográfiájából kiállítást kellett készíteni. A kiürített ház, abban a környezetben, ahol minden egyes porta az életmód tárgyi eszközeit, a paraszti lét anyagi kultúráját vonultatja fel, már önmagában felkiállítójelként hat a látogatóra. Eltűntek a bútorok, a tárgyak, a hétköznapi eszközök, az ünnepek ruházata, kiürült a pajta. A falra akasztott tárgyaknak csak a por rajzolta körvonala sejteti, hogy valamikor itt minden tele volt tárgyakkal – tele volt élettel. A megmaradt tárgyak hangsúlyosan „múzeumi műtárgyként”, posztamensen vagy falfülkében üveg alatt fogadják a látogatót. Egy szándékosan összetört, felszámolt világ megmaradt relikviáiról van szó. Tárgyfelirat és tömör magyarázat tartozik minden egyes kiállított darabhoz, hiszen ki tudja ma már, hogy mi is az a komatál, komacsésze, komaszilke? Milyen közösségi szolidaritás, a közösség segítő és összetartó erejét kifejező szokás kapcsolódik hozzá? A tárgyaknak és

eszközöknek ez a „műtárggyá” merevítése a hétköznapi szerszámok installációjában éri el a csúcspontját. Favillák, gereblyék, kaszák állnak feszes rendben. A gazda kezébe faragott, természetére szabott szerszámokat már nincs aki kezébe vegye. Hasonlóan magányos a „képből kilépő” zsírosbödön. A parasztsalád kamrájában kutató rendőr fotója Für Lajos és Bíró Friderika dokumentációjából került a kiállításba, ahol nem a fotó, hanem az ebből készült felnagyított grafika látható, és a kép előtt üveghasáb alatt ott áll a zsírosbödön, amit a képen a puskáját szorongató rendőr vizsgál. A tárgyaknak ez a nagyon szigorúan és következetes fegyellemmel kiválogatott csoportja a hiányról szól döbbsé némasággal. A megölt szokást túlélő tárgy, a megszakított munkát túlélő tárgy, a hétköznapi élet rutinjában észrevétlenül elvesző, jellegtelen, semmitmondó tárgy szólal meg pusztán a létezésével és némán is makacsul emlékeztet arra, hogy a szokás közösségeket kötött össze és formált, hogy a szerszámok családokat és kisüzemeket jelentettek, a használati tárgyak életformát vagy éppen ünnepeket szolgáltak. Nem lehet szó nélkül hagyni azt a néhány tárgyat sem, olvasót vagy *Bibliát*, amelyek a magánélet legbensőbb szféráihoz tartoztak. Keserű Ernő *Bibliáját* máig unokahúga őrzi, benne interjúszerű stációival.

A kiállítás hűségesen követi a három kötet szerkezetét. A „búcsú” nem egyszerűen egy széles társadalmi csoporttól való elköszönés. A búcsú végleges és visszavonhatatlan, mint amikor tudjuk, hogy többet már nem látjuk azt, akitől búcsút veszünk. A parasztság felszámolásával a magyar történelemben búcsút vettünk egy tradicionális világtól is, amely kultúrájával éppen a magyarság megmaradását erősítette évszázadokon át. Búcsút vettünk egy életformától, a nagycsaládtól – amit ma kinkeservesen szeretnénk visszahozni. Búcsú a közösséget összetartó szokásoktól, a közös munkától, az ünnepektől, a kisüzemtől és a szerszámoktól, a falutól és végül a földtől.

Ahogy a tárgyak, úgy a kiállítás dokumentációja is visszafogott, csak a legszükségesebbre koncentrálnak. Tényszerű magyarázatok, mint a *szokás*, *ünnepek* vagy éppen a *kalácsok*, mind a parasztság által éltetett, de az egész társadalomra hatással levő világ elemeit vonultatják fel. Minden szöveges egységhez rövid forrás, interjúrészlet tartozik. A tárgyak, dokumentumok és interjúk, bár önmagukban is értelmezhető képet adnak a paraszti világ felszámolásáról, de összekapcsolódva elementáris erővel fejezik ki ennek a halálra szánt világnak az erejét. Ezért is kellett felszámolni. A földet ismerő, megművelő és azon gazdálkodó parasztság olyan függetlenséggel rendelkezett és rendelkezik, amelyet egy diktatórikus társadalmi rendszer nem képes tolerálni. Ahogy a faluközösség szokásai, ünnepei által támogatott közösségi identitást és szolidaritást sem.

Nem véletlen, hogy a kiállítás a földtől való búcsúval a pajtában ér véget. Torokszorító és egyben katartikus a vég. Magára maradt eke áll a tér középpontjában. Szinte steril, olyan tiszta, mint ahogy az egész kiállítás magán hordozza ezt az életidegen sterilitást. Letisztított, konzervált szerszámok, haszná-

lati tárgyak – soha senki nem fogja már rendeltetésszerűen használni őket. A pajta mélyén, gerendán átvetett kenderkötél, mind a két végén hurokkal. A látogató hirtelen nem is tudja, hogy mit lát, csak lassan ölt testet a gondolat, amit legszivesebben ki sem mondanánk: egyazon kötél két végére akasztotta fel magát a két szülő, amikor mindenüket elvették.

A *Búcsú a pasztságtól* kiállítás súlyos történelmi katasztrófa kibeszélését indítja el. A kontinuitás hiánya, az erőszakos beavatkozások okozta társadalmi traumák sajnálatos módon a magyar történelem szerves részét alkotják. Ezeknek a sok szenvedést okozó megrázkódtatásoknak a feldolgozása nélkülözhetetlen ahhoz, hogy valós önismerettel és egészséges nemzettudattal rendelkező társadalom alakulhasson ki.

A kiállítás egyben tisztelgés Für Lajos tudományos életműve és emberi nagysága előtt.

(A kiállítás kurátora: Sári Zsolt, a kiállítás szaktanácsadója: Bíró Friderika. 2015. április 1-jétől újra látogatható lesz a Szabastéri Néprajzi Múzeum Dél-Dunántúl tájegységében, a drávacsehi portán.)

VÁRKONYI GÁBOR

1889

2014

HAGYOMÁNYÁPOLÁS, HAGYOMÁNYTEREMTÉS

A hevesi országos szőttespályázatról

A Heves városához kötődő országos szőttespályázat idén huszadik alkalommal lett meghirdetve a Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Osztálya, Heves Város Önkormányzata és a Hevesi Népművészeti és Házipari Szövetkezet által.

A háromévente ismétlődő rangos megmérettetés célja idén a magyar népi szőttek és népviseletek hagyományainak megőrzésén, felkutatásán túl, azok továbbfejlesztése, feldolgozása, olyan népi iparművészeti lakástextíliák és ruhakollekciók készítése, amelyek beilleszthetők a kortárs lakáskultúrába és divatvilágba. Pályázni lehetett olyan esztétikailag, formailag és funkcionális szempontból is kimagasló színvonalú alkotásokkal, amelyek a magyar népi szőtteshagyományt tekintik forrásnak. A pályázat kiemelt témája volt a mindennapi életünkben is használható textiltárgyak és tárgyegyüttesek, illetve öltözékek vagy kollekciók elkészítése.

A zsűritagok hagyományos kategóriába sorolták azokat az alkotásokat, amelyek a Kárpát-medence szőtteshagyományaihoz közeli, kevésbé áttervezett textíliák. A modern kategóriába tartoztak azok az alkotások, amelyek a kortárs alkotói folyamatok részét képezték, újító jellegűek voltak és a mai lakás- és öltözködéskultúrába beilleszthetők.

A pályázat elbírálásánál a tárgyegyüttesek vagy kollekciók előnyben részesültek. Egy pályázó legfeljebb öt pályamunkát adhatott be. A beadható tárgyak száma nem volt meghatározva. A pályázat nyilvános volt, amelyen részt vehetett minden alkotó azon szövött tárgyaival, amelyek még a Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Bírálóbizottsága előtt nem szerepeltek, ugyanis a bírálás népi iparművészeti zsűrizésnek minősült, amely azt jelenti, hogy azok a szőttek, amelyek zsűrizszámot kaptak, hivatalosan is népi iparművészeti terméké váltak, amelyeket a Hagyományok Házában vásárolható védjeggyel lehet ellátni.

A zsűri tagjai a Népi Iparművészeti Bírálóbizottságból lettek felkérve. F. Dózsa Katalin művészettörténész, divattörténész és Schwalm Edit etnográfus képviselte az elméleti oldalt. A szervezők fontosnak tartották, hogy gyakorlati szakemberek is részt vegyenek a pályázati anyagok értékelésében, így Arday Ildikó textilművész, Kányási Holb Margit textiltervező, Lőrincz Etel szövő, textiltervező iparművész szintén részt vett a bizottság munkájában, Pauli Anna textilművész elnökletével.

Összesen 177 önálló alkotás és tárgyegyüttes érkezett be 57 alkotótól, vagy alkotócsoporttól. A beküldött pályamunkák színvonala rendkívül eltérő

volt, mivel a pályázókra vonatkozó feltételek nem voltak megszabva. Csak a legszínvonalasabb pályaművek kaptak zsűrizszámot, így összesen 100 pályamű.

A Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Osztálya állami feladatként látja el a népi iparművészeti tárgyak minősítését, így az általa szervezett országos pályázatain is saját kategorizálási rendszerét alkalmazza. Ennek megfelelően ezen a pályázaton „Ajándéktárgy” kategóriába 18 textíliát soroltak. Ez azt jelenti, hogy ezek a termékek viszonylag könnyen előállíthatóak és reprodukálhatóak nagy példányszámban, de minőségileg is magas színvonalat képviselnek. „B” kategóriába 61 tárgy került, „A” kategóriát pedig 11 alkotás ért el. Az „A” kategóriába sorolt textília valamilyen szempontból különleges és kiemelkedő, olyan mestermunka, amellyel nem lehet találkozni a piacon egyedi jellege miatt.

A zsűrizszámmal ellátott alkotások kiállításra kerültek, és a legkiemelkedőbbek díjazásban részesültek. A bizottság külön értékelte a lakástextíliákat és az öltözködésbe sorolható pályaműveket. A díjazások a következőképpen alakultak.

Hagyományos lakástextília kategória

I. helyezett	Vermes Lajosné Népi Iparművész;
II. helyezett	Szuhanko Ruzena és Kiss Lajosné Népi Iparművész;
III. helyezett	Erdélyi Istvánné Népi Iparművész;
III. helyezett	Nagy Béláné Népi Iparművész, A Népművészet Mestere és Kiss Jánosné Népi Iparművész.

Modern lakástextília kategória

I. helyezett	Kiss Lajosné Népi Iparművész;
II. helyezett	Kovács Jánosné Népi Iparművész és Fejes Jánosné Népi Iparművész;
III. helyezett	Zsigmondné Piukovics Zsuzsa.

Öltözködés kategória

I. helyezett	Debreczeni János Népi Iparművész, A Népművészet Mestere;
II. helyezett	Hegedűs Anna divattervező.

Ifjúsági kategória

I. díj	Antal Imola;
II. díj	Illésházy Katalin;
III. díj	A Világ Világossága Alapítvány Kézműves Műhelyház tanulói.

Mind a modern, mind a hagyományos lakástextília kategóriában szinte minden díjat a Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet tagjai vehettek

át. A szövetkezet az országban egyedülálló technikai felszereltséggel rendelkezik, és az itt dolgozó alkotók több évtizedes tapasztalattal és kiváló tervezői és kivitelező készséggel bírnak. A munkatársaik között az ország legjobb kézműves szövői vannak. Saját palóc hagyományait, amelyből témákat merítik, alaposan ismerik. Kiemelném a hagyományos kategória első helyezettjének, Vermes Lajosnénak palóc garnitúráját, amelyen az apró, finom mintázat szépen váltakozik az erőteljesebb, dúsabb részekkel, valamint az alkalmazott szövés technikák nagyon kellemes összhangban vannak egymással.

A modern lakástextília harmadik helyezettje nem kötődik a szövetkezethez. Zsigmondné Piukovics Zsuzsa pályamunkája a Kis-Küküllő menti mintájú puha pamutból szőtt párnákból, ágytakaróból és egy terítőből áll. A vetülék és a láncfonal különbségéből adódó dekoratív hatás a tárgy visszafogott díszítését szolgálja. Biztos vagyok benne, hogy ezeknek a textíliáknak bárki megtalálná a helyét otthonában.

A lakástextíliákon kívül öltözködési kategóriában lehetett pályázni. Ebben a témában a vártnál kevesebb ruházat és kiegészítő érkezett be. Bízunk benne, hogy a jövőben a modern kategória megjelenése és köztudatba kerülése ösztönzően fog hatni a viseletkészítőkre és divattervezőkre, így több anyagot értékelhet a zsűri. A kategóriában két díj került kiosztásra, amely nagyon kimagasló munkákat dicsér. Debreczeni János *székely rokolya* fantázianevű méteráru kollekciójával nyugozta le a zsűritagokat. A színes felvételre épülő csíkos szöttes kompozíciói a dinamikus színhasználat ellenére is a hagyományt idézi, de remekül felhasználható mai öltözékek elkészítéséhez is. A kollekció két darabjának pedig különleges felületet ad a szövés technikájából következő barackmago díszítés.

Hegedűs Anna, akinek modelljeit a *Piroshka* márkanevhez kell kötni, pályaművein keresztül bemutatta, hogy mekkora lehetőség rejlik abban, ha egy divattervező kézművesekkel dolgozik együtt. Kollekcója alapanyagának egy része a Hevesi Népművészeti és Házipari Szövetkezetben készült. A paraszti kultúrában hagyományos mintákat és csíkritmusokat alkalmazó szöttesalapanyagot bársonnyal párosította. A merész ruhadarabok 2015-től már boltokba is kerülnek.

Különdíjban részesült még Kamocsay Judit Népi Iparművész, Kiss Miklósné Népi Iparművész, Pataki Miklósné Népi Iparművész, A Népművészet Mestere és Kiss Lajosné Népi Iparművész. A Hagymányok Háza díját Debreczeni János Népi Iparművész, A Népművészet Mestere kapta. Heves Város díját Fülöp Pálné Népi Iparművész, A Népművészet Mestere Heves Város polgármesterétől, Csáki Zsigmondtól vehette át.

Nagyon fontosnak tartják a szervezők a fiatalabb generáció ösztönzését. Ezért, rendkívüli módon, három díjat ifjúsági kategóriában is odaítélt a Bírálóbizottság. Közülük a két egyéni alkotó színvonalas viseletekkel jelentkezett. Ők mindketten a Nádudvari Népi Kézműves Szakiskola hallgatói voltak. Fon-

tos megjegyezni, hogy az ifjúsági kategóriába sorolt pályázóknak is ugyanazon a színvonalon kellett teljesíteniük, mint tapasztaltabb alkotótársaiknak.

A XX. Országos Szőttespályázat és Kiállítás megnyitójára és díjátadó ünnepségére 2014. július 25-én került sor a Népművészeti és Háziipari Szövetkezet központjában. Az Illés Károlyné által rendezett kiállítást közel két hónapig látogathatták az érdeklődők. Ha valaki erről lemaradt volna, ne szomorkodjon, hiszen 2014. december 4-én Budapesten a Magyar Népi Iparművészeti Múzeumban nyílik a *II. Vászon-fazék* című kiállítás, ahol ismét láthatóak lesznek a Hevesen kiállított használati tárgyak és ruhák.

ILLÉS VANDA

MINDENFÉLE

Voigt Vilmos kitüntetése

A Magyar Tudomány Ünnepét hivatalosan 2003 óta tartják november 3-án, azon a napon, amelyen 1825-ben Széchenyi István felajánlotta birtokainak egyévi jövedelmét a Magyar Tudós Társaság megalapítására. Az ehhez kötődő egy hónapos rendezvénysorozaton országszerte mintegy kétszáz programmal várják az érdeklőket. A rendezvénysorozat célja, hogy közelebb hozza a tudományt a társadalomhoz, illetve megmutassa a tudományos eredmények jelentőségét.

A Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat nyitóünnepségen tudományos elismeréseket adtak át 2014. november 3-án a Magyar Tudományos Akadémián. Kimagasló tudományos életműve elismeréseként hét tudós vehette át az MTA elnöksége által adományozott *Eötvös József-koszorút*, köztük Voigt Vilmos, a néprajztudomány doktora, az Eötvös Loránd Tudományegyetem professor emeritusa, akit a folklorisztika, az összehasonlító filológia, a vallástudomány és a szemiotika terén elért nemzetközileg is elismert eredményeiért, fél évszázados kiemelkedő egyetemi oktatói munkájáért, példaértékű iskolateremtő tevékenységéért részesítették az elismerésben.

A SZERK.

Indoklás Voigt Vilmos jelöléséhez Eötvös József-koszorúra

Voigt Vilmos, az ELTE professor emeritusa hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt elismert szakmai tekintély több tudományág: elsősorban a folklorisztika, finnugrisztika, összehasonlító vallástudomány és szemiotika területén. Több mint fél évszázados tudományos kutatói és egyetemi oktatói tevékenysége földrajzi és diszciplináris értelemben egyaránt rendkívül széles körű távlatokat mutat.

Negyedszázadon keresztül – az ELTE BTK Folklore Tanszékének vezetőjeként – a folklorisztika egyik legfontosabb hazai tudományos műhelyét irányította. 2001 és 2005 között egyúttal az ELTE Néprajzi Intézetének igazgatójaként tevékenykedett. Tanítványok sokaságát nevelte fel nem csak szűkebb szaktudománya, hanem más diszciplinák (főként az irodalomtörténet, skandinavisztika, amerikanisztika, finnugrisztika) területén is. Az ELTE általa megszervezett és másfél évtizeden át irányított Magyar és Összehasonlító Folklorisztika Doktori Programjában hazai és külföldi fiatal kutatók tucatjai sze-

rezték meg tudományos fokozatukat. Az egyetemi ranglétrát végigjárva egyetemi tanárként ment nyugdíjba 2010-ben.

Voigt Vilmos kutatásai rendkívül szerteágazóak. Széles körű nyelvismere-
rete segítségével korán és aktívan bekapcsolódott a nemzetközi tudományos
vérkeringésbe. Az elmúlt fél évszázadban számtalan nemzetközi együttműkö-
désben vett részt kongresszusok, egyetemi vendéglőadások, tudományos mi-
nősítő eljárások stb. formájában. Szaktanulmányait szokatlanul gazdag nyelvi
és publikációs változatosságban tette közzé. Személyes könyvészete már
2010-ben átlépte a kétezer tételt, amikor bibliográfiáját önálló kötetben jelen-
tették meg. Publikációinak száma azóta is folyamatosan gyarapodott. Önálló
kötetei között a folklorisztika elméleti problémáit tárgyaló munkái, a vallástu-
domány és a szemiotikai tárgykörökbe bevezető egyetemi tankönyvei, az
északi népek folklórjáról írott áttekintései, valamint a történeti folklorisztikai
és a mesekutatással kapcsolatos tanulmányainak gyűjteményei emelkednek ki.

Számos hazai és nemzetközi tudományos társaság és egyesület aktív,
több esetben alapító tagja. A Magyar Szemiotikai Társaság alapító elnöke, a
szemiotika egyik nemzetközi viszonylatban legismertebb képviselője. A Ma-
gyar Néprajzi Társaság *Ortutay Gyula-émlékéremmel* és *Györffy István-
émlékéremmel* kitüntetett tagja. Emellett a *Scheiber Sándor-díj* és a *Lukács
György-díj* kitüntetettje. Az ELTE *Pro Universitate* érdeméneke, a Nemzetközi
Kalevala Társaság *Jubileumi Érdeméneke* tulajdonosa. A Finn Oroszlán Lovag-
rend tagja. Magyarország köztársasági elnöke 2010-ben *A Magyar Köztársasági
Érdemrend lovagkeresztjével* tüntette ki.

Voigt Vilmost a magyar tudományos eredmények nemzetközi megismer-
tetése és a nemzetközi eredmények hazai népszerűsítése, valamint a folklór-
elmélet magas színvonalú művelése terén elért eredményei, illetve fél évszáz-
ados egyetemi oktatói és tudományszervezői tevékenysége alapján javasolja
az I. Osztály az *Eötvös József-koszorú* kitüntetés elnyerésére.

A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport

A Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kara és a Magyar Néprajzi Társaság
Társadalomnéprajzi Szakosztálya 2011. október 5-én szervezett emlékülést
Tárkány Szücs Ernő, a jeles néprajztudós, a hazai és nemzetközi jogi néprajzi
kutatás emblematikus alakja 90. születésnapja tiszteletére. A kutató hazai és
nemzetközi tudománytörténetben betöltött szerepét, munkásságának eredmé-
nyeit és hatását értékelő előadásokat követően Tárkány Szücs Ernő jogi néprajzi
összefoglaló munkája, a *Magyar jogi népszokások* (Akadémia Kiadó,

Budapest, 1981) eredményeinek a hazai néprajzi, jogtörténeti, történettudományi kutatásokban történő megjelenéséről szóltak a terület jeles képviselői.

A *Tárkány Szücs Ernő Emléknap és Konferencia* egyben a 2011. október 5-én megalakult kutatócsoport első szakmai rendezvénye is volt, amely a tudományos tanácskozás során a PTE Illyés Gyula Kar a PTE Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti Tanszékének és Doktori Iskolájának, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékének, a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jogtörténeti Tanszékének támogatásával került megalakításra. A kutatócsoport a *Küldetésnyilatkozatban* megfogalmazottak szerint „*A témához kapcsolódó kutatásokkal foglalkozó egyetemi oktatók, tudományos kutatók, gyakorló szakemberek összefogását, a kapcsolódó tudományterületeken meglévő szellemi erőforrások egyesítését tekinti feladatának az interdiszciplinaritás alapjain, a tudományterületek szinergiája jegyében a tudományterület fejlesztése, a színvonalas oktató-előadói tevékenység és a kutatómunka hatékonyabbá válásának elősegítése érdekében.*”

A kutatócsoport – amelynek elnöke Nagy Janka Teodóra, társelnöke Mezey Barna, titkára Bognár Szabina – több tagjának részvételével kerül megvalósításra 2013. október 1.–2017. szeptember 30. között egy elnyert OTKA-pályázat eredményeként *A jogtörténet új forrásai: a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár (DDFL) / New sources of legal history research: digital Database of Folk Law (DDFL)* kutatási program. Ennek részeként a kutatócsoport honlapján (www.jogineprajz.hu) kerül elhelyezésre a *Digitális Adattár* is (a jogi kultúrtörténethez, jogi néprajzhoz kapcsolódó tanulmányok, források stb.).

Tárkány Szücs Ernő halálának 30. évfordulóján útjára indult a jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz kutatóinak eredményeit közreadó sorozat. Ennek első kiadványa a 2011. október 5-én, Tárkány Szücs Ernő 90. születésnapján megtartott emlékülésen és konferencián elhangzott eladások alapján született tanulmányokat tartalmazza. A tudós és kutató, az öt egyetem közötti kutatási együttműködést célul tűző kutatócsoport névadójának fia, Tárkány Szücs Attila személyes hangú visszaemlékezése, három „egyperces” írása nem csak az édesapát, de a jogi néprajz jeles kutatóját is idézi és közvetlen baráti, szellemi körét (Tárkány Szücs Attila: Három egyperces Tárkány Szücs Ernőről).

A kötet első része a kutatói életmű kitekintő értékelését vállaló tanulmányokat közöl (Mezey Barna: Tárkány Szücs Ernő jogtörténete, Bognár Szabina: Tárkány Szücs Ernő jogi néprajzi kutatásai és a nemzetközi néprajztudomány, Nagy Janka Teodóra: A „híd-szerep” értelmezési lehetőségei Tárkány Szücs Ernő életművében, Kajtár István: A jogi kultúrtörténet a pécsi műhelyben). A második rész tanulmányai a kutatói életmű utóéletéből, hatásaiból adnak ízelítőt a jogtörténet (Béli Gábor: XVIII. századi dél-dunántúli büntetőügyek jogi néprajzi vonatkozásai, Homoki-Nagy Mária: Kutatói tapasztalatok a jogtörténet és a néprajz tudományának határán), a néprajz (Bárth János: Er-

délyi település- és társadalomnéprajzi kutatásaim jogi néprajzi vonatkozásai, Gelencsér József: „... hogy talán kedvet kap a jogi népszokások kutatására is”, Petercsák Tivadar: Törvények és helyi jogszokások a közbirtokosságok működésében) és a történettudomány területén (Bánkiné Molnár Erzsébet: Két szabad terület társadalomtörténeti kutatásának jogi néprajzi vonatkozásai, Horváth József: A kora újkori győri végrendeletek jogtörténeti forrásértékéről).

A kiadvány a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kiskönyvtár első kötete. A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport szakmai tevékenységéhez kötődő sorozat célja, hogy a jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz kutatóit segítő publikációk megjelenése számára nyújtson lehetőséget, illetve hogy mind szélesebb körben hozzáférhetővé váljanak a kutatási területhez kapcsolódó szakmai cikkek, források, dokumentumok.

A kötet bemutatására a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport Interdiszciplináris Konferenciáján került sor 2014. október 2–3-án Szekszárdon (*Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére*. Szerk.: Nagy Janka Teodóra. Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 1. Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport–PTE Illyés Gyula Kar, Szekszárd, 2014. 206 old.).

NAGY JANKA TEODÓRA

Rövid hírek, tudósítások

AZ MTA NÉPRAJZTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA. 2012-ben újjáalakult az MTA Néprajztudományi Bizottsága. Elnökké Borsos Balázst, társelnökké Lukács Lászlót, titkárrá Kemecci Lajost, könyvfelelőssé pedig Petercsák Tivadart választották meg. A bizottság tagjai: Balogh Balázs, Barna Gábor, Bárh Dániel, Bartha Elek, Bereczki Ibolya, Cseri Miklós, Fülemlé Ágnes, Kisbán Eszter, Kósa László, Kotics József, Küllös Imola, Mohay Tamás, Nagy Zoltán, Paládi-Kovács Attila, Pócs Éva, Sárkány Mihály, Selmeczi Kovács Attila, Szilágyi Miklós, Vargyas Gábor, Viga Gyula.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA: MUNKÁK, EMBEREK, HIEDELMEK A BÓDVA MENTÉN. *Báti Anikó szerkesztésében a fenti imen jelent meg Paládi-Kovács Attila kötete, amely a szerző hat, 1969 és 2002 között írt tanulmányát tartalmazza (Életmód és Tradíció 11., MTA Bölcsészettudományi Központ, Bp., 2013. 260 old. + képtáblák, 70 kép).*

URAY-KÖHALMI KATALIN-EMLEKÜLÉS. Az ELTE Belső-Ázsia Tanszéke szervezésében 2013. március 11-én az ELTE BTK Kari Tanácstermében *Szibéria, Mongólia, Mandzsúria – Emlékülés Uray-Kőhalmi Katalin tiszteletére* címmel került megrendezésre az a konferencia, melyen Uray-Kőhalmi Katalinnak (1926–2012), az ELTE Bölcsészettudományi Kar vendégprofesszorának, a bécsi és a szegedi egyetem

vendégtanáranak munkásságára emlékeztek kollégái és tanítványai. Uray-Köhalmi Katalin a szibériai és sztyepei népek folklóráját, anyagi kultúráját és történelmét kutatva fáradhatatlanul. Életműve százötvennél több tanulmányból és könyvből áll (maig alapműnek számít például *A steppék nomádja lóháton, fegyverben*).

BARTHA JÚLIA TÖRÖK NÉPRAJZI TANULMÁNYAI. Hit, hagyomány, kultúra – Török néprajzi tanulmányok címmel, a Szolnoki Damjanich János Múzeum kiadásában 2013-ban jelent meg Bartha Júlia könyve, amelyet a recenzens, Szathmáry István szavaival ajánljuk olvasóink figyelmébe: „*»A török–magyar történelem bővelkedik közös pontokban, a sors olykor hol baráti kapcsolatot, már-már nemes gesztust gyakorolt a két ország között, hol pedig, ismerve az oszmánok európai hódító szándékát, a másfél évszázadig tartó hódoltság állapotát hozta ránk«* – így kezdi legújabb könyvét Bartha Júlia turkológus. Valóban a két nép esetében különös kapcsolatról van szó, amely nem intézhető el pusztán Moháccsal és a hódoltság korával. A százötven éves kényszerű együttélést követően történelmünk későbbi sorsfordulóin magunk mögött érezhettük a hatalmas ország rokonszenvét, támogatását. Ráadásul a magyar nép eleve törökös jellegű műveltségén túl ránk hagyott, majd azóta új elemekkel bővülő kulturális hagyatékuk is rengeteg szállal köt egymáshoz bennünket.”

NAGYKUNSÁGI KÖNYVEK: „GAZDASZEMMEL” ÉS „ALFÖLDI CSA-LÁDTÖRTÉNETEK”. Két kötetet mutattak be Karcagon a Györffy István Tagiskola Aulájában 2013. augusztus 19-én. A *Gazdaszemmel – A hagyomány és az ismeret-átadás szerepe a vidéki társadalomban* című kötet szerint a gazdatársadalom értéktelremtése mind a múltban, mind a jelenben kettős alapon állt. A földművesek átvették az idősebbek termelési tapasztalatát, és befogadták az iskolák által közvetített új módszereket. Ehhez járult a kemény munkaerő, a föld, az állatok szeretete és a hit a boldogulásban. Mindez meghozta gyümölcsét, a gazdálkodás sikerét. A könyvet Csátári Bálint egyetemi tanár mutatta be. Az *Alföldi családtörténetek – Vallomások, riportok, írások a családról* című könyv célja, hogy felmutassa a család értékeit a mai nemzedékek számára. Bemutatja a családtagok feladatvállalását e kisközösség életében, a generációk együttműködését. A házasságon alapuló család legfontosabb hivatása a megszületett gyermekek felnevelése és bevezetése a felnőtt társadalomba. A ma élő nemzedékek alapozzák meg 21. század magyar társadalmát, a magyar nemzet jövőjét. A könyvet Örsi Julianna szerkesztő mutatta be. A kötetek kiadója a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület és a Túrkevei Kulturális Egyesület.

PLÉHKRISZTUSOK. Olasz Ferenc fotóművész 1989-ben adta ki *Dicsértessék* című, a kárpát-medencei pléhkrisztusokat bemutató kötetét, amelynek bővített változata ugyanazon a címen 2013-ban a szerző kiadásában látott napvilágot.

KONFERENCIA: A NÉPZENE- ÉS NÉPTÁNCKUTATÁS EREDMÉNYEINEK TÁRSADALMI HASZNOSULÁSA. A Magyar Néprajzi Társaság Népzene–Néptánc Szakosztálya a XXV. Kecskeméti Népzenei Találkozó keretei között konferenciát rendezett a kecskeméti Kulturális és Konferencia Központban 2013. szeptember 21-én *A népzene- és néptánc kutatás eredményeinek társadalmi hasznosulása* címmel. A magyar folklorisztika e két kiemelkedő területén világviszonylatban is fontos, megkerülhetetlen eredmények születtek. Az 1970-es években kibontakozott táncművelés ezen eredmények hasznosítása mellett dolgozta ki azt a módszer-

tant, melynek nemzetközi szakmai elismerését 2011-ben az UNESCO a Szellemi Kulturális Örökség Legjobb Eljárásainak Regiszterébe történt felvétellel igazolta vissza. A konferencia a népzene és a néptánc témájában a tudomány, az oktatás és a közművelődés szakembereinek bevonásával kívánta áttekinteni e területek együttműködésének magyar sikereit, valamint céljának tekintette kijelölni a továbblépés lehetséges irányait, illetve felvázolni az ezekkel kapcsolatos feladatokat.

SCHEIBER SÁNDOR ÉS MUNKÁSSÁGÁNAK BIBLIOGRÁFIÁJA (SZERK.: HIDVÉGI MÁTÉ. ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ – ZSIDÓ EGYETEM, BP., 2013). Scheiber Sándor (1913–1985) főrabbi legkedvesebb költője Arany János volt, fáradhatatlanul kutatta életművét. Az irodalomtörténet mellett magas szinten művelte a művelődéstörténetet, a régészetet, a néprajzot, a folklorisztikát, a nyelvtudományt és persze, hivatásából adódóan a judaisztikát, hebraisztikát. „Életművét még életében Dán Róbert szedte jegyzékbe, születésének centenáriuma pedig Barabás Györgyi egészítette ki. A kötet szerkesztője, Hidvégi Máté tanulságos áttekintést nyújt az 1708 tételre szaporodott személyi bibliográfiáról.[...] Scheiber sokoldalú tudását 1947-ben Bálint Sándor a szegedi egyetemen magántanári fokozattal kívánta méltányolni. Erre készült a Mikszáth Kálmán és a keleti folklóre című tanulmánya motívumok láncolatából. „A fordulat éve” keresztülhúzta számításukat. A tudós csak élete végén kapta meg a rég megérdemelt tudományos rangot, a nyelvtudomány doktora fokozatot. Bálint Sándorral, a közismerten vallásos katolikus professzorral való szívbéli barátsága pontos mása volt annak, ahogy kettejük elődje, kutatásuk tárgya, a szegedi főrabbi, Löw Immánuel és a magyar népköltészeti kutatás klasszikusa, a katolikus pap Kálmány Lajos diákkoruk óta baráti szeretettel voltak egymás iránt. Nem ez az első emlékkönyv Scheiber Sándor tiszteletére. Kőbányai János Scheiber Sándor könyve (1994), Kertész Péter A könyvek hídjá (2005), Domokos Tamás Scheiber Sándor emlékezete (2013) címmel szerkesztett a szorgos tudóst és a kiváló embert emlékezetünkbe idéző és értékeit mindig velünk őrző kötetet. E most méltatott gyűjteményben Schöner Alfréd, Scheiberné Bernáth Livia, Hahn István, Menahem Schmelzer, Komoróczy Géza, Voigt Vilmos írásai olvashatók.” (Péter László: Hivatás. Scheiber Sándor, a magyar zsidó tudós. Magyar Nemzet 2014. máj. 17. 35. old.)

„ÜVEGSZILÁNKOK KÖZÖTT” – KÖNYV SZABÓ CSABÁRÓL. Bár élete utolsó tizenöt esztendejét az anyaországban töltötte, és erdélyi éveiben is a magyarsáért munkálkodott – sokszor egzisztenciáját kockáztatva –, Szabó Csaba neve többnyire ismeretlen a magyar zenei életben. A kiváló zeneszerzőről, zenetörténészről és népzenekutatóról hiánypótló kötet jelent meg *Üvegszilánkok között – Szabó Csaba emlékkönyv* (Cellissimo Bt., Bp., 2013. Szerk.: Illés Mihály) címmel. A tanulmánykötetben a népzene gyűjtő Szabó Csabát Pávai István mutatja be.

EURÓPAI SIKER A BUDA FOLK BAND. Európa felfigyelt a Buda Folk Band 21. századi városi népzenejére, a formáció friss lemeze felkerült a *World Music Charts Europe 2014. januári toplistájára*. A Magyar világi népzene 2013 című album sikere jelzi, hogy változnak a trendek a világzenében. „Korábban a balkáni muzsikák voltak divatosak, majd az afrikai gyökerű zenék iránt volt nagyobb a figyelem, talán most kelet felé nyitnak” – mondta Éri Márton, a csapat brácsása, kontrása. A zenész kitért arra, hogy a kárpát-medencei zenei kultúra rendkívül színes és gazdag, önmagában is egyfajta világzene. (MTI)

A MADÉFALVI VESZEDELEMRE EMLÉKEZTEK. A székely jövőben az autonómiának nincs alternatívája, ez az egyetlen lehetőség a történelmi hagyományok, az anyanyelv és a magyar kultúra megőrzésére – mondta Potápi Árpád János, az Országgyűlés nemzeti összetartozás bizottságának elnöke 2014. január 5-én Bonyhádon, ahol a 250 évvel ezelőtt történt madéfalvi veszedelemre emlékeztek. – A madéfalvi veszedelem tanulsága az, hogy az idegen hatalmak végső célja soha nem változott – emelte ki a kormánypárti politikus, Bonyhád polgármestere az önkormányzat és a Bukovinai Székelyek Országos Szövetségének közös emlékünnepségén. Hangsúlyozta: a bukovinai székelyek támogatják erdélyi székely testvéreik autonómiáért folytatott politikai küzdelmét. 1764. január 7-én az osztrák katonaság több száz, a határőrsorozat ellen tiltakozó csíki székelyt mészárolt le Madéfalván. A madéfalvi veszedelemnek hivatalos jelentések szerint két-, más adatok szerint négyszáz áldozata volt, köztük nők és gyerekek. (MTI) • Magyarország többé nem lesz hűtlen a székelységhez, a magyar állam többé nem fordul szembe nemzetével – jelentette ki az Országgyűlés elnöke 2014. január 7-én a 250 évvel ezelőtti vérengzés emlékművénél tartott megemlékezésen a székelyföldi Madéfalván. Kövér László hozzátette: nem engedhető meg, hogy mások döntsenek a sorsunkról. Az ígéret betartására szerinte a határon túli magyarok állampolgársága teremt biztosítékot.

HONISMERET – DVD-ROM. Az Arcanum Adatbázis Kft. keresethető hasonmás formában kiadta 2014-ben a Honismeret 1972–2012 – A Honismereti Szövetség folyóirata című DVD-ROM-ot. A kiadó címe: 1112 Budapest, Igmándi utca 40.; telefonszáma: (361) 481–0900; emailje: arcanum@upcmail.hu.

KÖNYVEK A 70 ÉVES SÁRKÁNY MIHÁLY TISZTELETÉRE. A L'Harmattan Kiadó és az MTA BTK Néprajztudományi Intézete Sárkány Mihály 70. születésnapjára 2014-ben kiadta az ünnepelt nehezen hozzáférhető és immár sok tekintetben klaszszikussá vált, ám jelentőségükhöz képest mégis méltatlanul kevésbé ismert vagy forgatott tanulmányaiból összeállított *Társadalom és gazdaság – Válogatott szociálantropológiai írások* (összeállította és az előszót írta: Vargyas Gábor) című kötetet. • *A Mwomboko – Köszöntő kötet Sárkány Mihály születésnapjára* címet viselő könyv (Magyar Kulturális Antropológiai Társaság–ELTE BTK Néprajzi Intézet, Bp., 2014; szerkesztette: Schiller Katalin–Tóth-Kirzsa Fruzsina, a köszöntőt írta: A. Gergely András, az előszót írta: Mohay Tamás) az ünnepelt egykori diákjainak, tanítványainak írásait tartalmazza.

HALÁSZ PÉTER: HOL ÉR VÉGET A MŰLT...? E címmel és Hat évtized a honismeret szolgálatában alcímmel jelent meg 2014-ben az a vaskos kötet, amelyről így ír Kováts Dániel, a kiadvány szöveggondozója: „E kötetben a 75 éves Halász Péter ajándékoz meg bennünket a honismereti mozgalom kertészeként természetett gyümölcseinek válogatott darabjaival. Budapesten született, tanult és dolgozott, de sohasem feledte családjá felvidéki gyökereit, természetes számára, hogy az államhatárok ne korlátozzák nemzetképét. [...] Új könyve keresztmetszetet ad a nemzet- és népismeret jegyében töltött hat évtized tevékenységéről, s a vonzó stílusban megalkotott írások mögött kirajzolódik a szerző honismereti életrajza.” (Honismereti Szövetség, Bp., 456 old.)

SZOBOR A NÉPDALT GYŰJTŐ BARTÓK BÉLÁRÓL. 2014. január 16-án a Gregor József Általános Iskolában (Budapest, XVII. Hősök tere 19–20.) bemutatták a Bartók Zeneház számára készült háromalakos műalkotást, Babusa János művét, amely a Rákoskeresztúron 1915 januárjában szlovák és sváb lányoktól népdalokat gyűjtő Bartók Bélát ábrázolja. A kompozíciót 2015 elején állítják majd fel.

*A népdalgyűjtő Bartók, Babusa János szoborkompozíciója
(Forrás: Hirado.hu)*

HALMOS BÉLA EMLÉKEZETE. Gyulán, A Magyar Kultúra Napja alkalmából a nemrég elhunyt primásról, Halmos Béláról neveztek el népzenei fesztivált. A 2014. január 17–18-án megtartott rendezvényen fotókiállításal emlékeztek a Sebő Együttes és a Kalamajka Együttes primására, a népzenekutatóra és -gyűjtőre, a tanárra és az emberre. 17-én este a Békés Banda és Ferenczy György zenekara, a Rackajam lépett fel a gyulai Vigadóban, 18-án Gryllus Dániel és a Sebő Együttes koncertezett, a rendezvényt pedig a Halmos Béla népzenei gálaműsor és táncház zárta. • Emléktáblát avattak 2014. május 9-én Halmos Béla Széchenyi-díjas népzenekutató, előadóművész tiszteletére volt lakásánál, a budapesti Forint utca 3. számú ház falán. Halász János, az Emberi Erőforrások Minisztériumának kultúráért felelős államtitkára az eseményen elmondta: „Biztosak lehetünk abban, hogy Halmos Béla nem száz évig, hanem annál is tovább él majd a magyarság kollektív emlékezetében. A Kárpát-medence Béla bácsija számára a népi kultúra az élet szerves része volt, hitt annak közösségformáló erejében, a népművészetet élő, eleven valóságnak tekintette.” (MTI) • A Folkmagazin 2014. XXI. évfolyam X. különszáma Halmos Béla emlékezete címmel látott napvilágot. A szám minden írása a kiváló zenésztől és zenekutatóról szól.

KITÜNTETÉSEK A MAGYAR KULTURA NAPJÁN. A korabeli kézirat szerint Kölcsey Ferenc 1823. január 22-én Szatmárcsekén alkotta meg a később Erkel Ferenc megzenésítésével nemzeti imánkká váló *Himnusz*t. E jeles esemény 1989 óta számít a Magyar Kultúra Napjának. Ebből az alkalomból 2014. január 22-én a budapesti Nemzeti Színházban Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere kitüntetésekkel adta át. *Csokonai Vitéz Mihály-díjjal* tüntette ki (mások mellett) Kocsán László hagyományörzőt, néptáncoktatót, közösségi kategóriában ugyanezt a kitüntetést vehette át a Kartali Asszonykórus, a százhalombattai Forrás Néptáncgyűttes és a Vass Lajos Kórus. • Az évfordulót megelőző vasárnapon Szatmárcsekén is ünnepséget rendeztek, amelynek keretében a negyedszázados fennállását ünneplő Kölcsey Társaság részéről Kasztovszky László titkár köszöntőjében arról beszélt, hogy 1994 óta ezen az ünnepen adják át a *Kölcsey-emlékplakettet*, amellyel egy olyan jeles alkotót tüntetnek ki, aki munkásságával és műveivel tevékenyen hozzájárul az egyetemes magyar kultúra fejlődéséhez és gyarapodásához. 2014-ben ebben a megtiszteltetésben Vári Fábián László, *József Attila-díjas* kárpátaljai költő, jeles népköltészeti gyűjtő részesült.

MEGHALT CZIGÁNY TAMÁS FILMRENDEZŐ, AZ ORTUTAY-PORTRÉFILM ALKOTÓJA. *Életének 86. évében, 2014. február 5-én elhunyt Czigány Tamás filmrendező, aki több száz rövidfilmet rendezett a Mafilmnél és a Magyar Televíziónál. Máté-passió című filmje 1965-ben különdíjat kapott Oberhausenben. Portrét készített Illyés Gyuláról, Ortutay Gyuláról, sorozatot Híres magyar könyvtárak, Szülők iskolája címmel. A Magyar Filmművészek Szövetsége saját halottjának tekinti a Balázs Béla-díjas alkotót. (MTI)*

LAKODALMI SZOKÁSOK A CSÁNGÓ BÁLON. A Budapesten 2014. február 15-én megrendezett XVIII. Csángó Bálon a közönséget a Petőfi Csarnok bejáratánál vendégváró pálinkával és kaláccsal kínálták, zenével, tánccal fogadták. A színpadon a lakodalmas hagyományokat jól ismerő gyimesi és moldvai idős hagyományörzők, valamint fiatalok és gyerekek – Pusztinából, Klézséből, Lészpedről, Külsőrekecsinből, Somoskáról, Páravából, Gyimesből, Setétpatakáról és Kóstelekről – mutatták be a csángók lakodalmas szokásait. Színpadra lépett a *Kossuth-díjas* Berecz András, Petrás Mária, Dresch Dudás Mihály, Tintér Gabriella, valamint a magyarországi csángó muzsikát játszó zenekarok közül a Berka Együttes, a Fanfara Complexa, a Tatros Együttes, a Somos Együttes, a Szigony Együttes és a Zurgó Együttes is.

TISZTELETBELI BUSÓ A KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK. *2014-ben tiszteletbeli busóvá avatták Áder János köztársasági elnököt Mohácson, ahol hatalmas érdeklődés mellett zajlottak a busójárás március 2-ai fő programjai. Az államfő és felesége a népszokás több programján is részt vett a Duna-parti városban: felkeresték a Busóudvart, és egy motoros hajóról megtekintették a busók dunai átkelését is.*

BOLGÁRKERTÉSZ-EMLEKÉMŰ BUDAPESTEN. Ivókutát és bolgárkertész-emlékművet avattak 2014. március 3-án a Budapest XIV. kerületi (Zugló) Bosnyák téren. Az eseményen Margarita Popova, Bulgária alelnöke kiemelte: a magyarországi bolgár közösség csak úgy lehet sikeres, ha együttműködik a magyarokkal. Latorcai Csaba, az Emberi Erőforrások Minisztériumának helyettes államtitkára hangsúlyozta: tisztelettel tekintenek a bolgárkertészek örökségére, és lehetőség szerint támogatják utódaik kezdeményezéseit a Magyarországi Bolgárok Egyesületében és a nemzetiségi önkormányzatokban. (MTI) • Száz éve alakult a Magyarországi Bolgárok Egyesülete.

Övék volt az ország első nemzetiségi civil szervezete. Szeretem a bolgárokat, testvéreimnek érzem őket. Egy ilyen hír ezért dobogtatja meg a szívemet. Egy időben sokat jártam közéljük, sorsos társamnak éreztem Georgi Krümovot, Alekszandar Gjurovot, az itthoniak közül Szondi Györgyöt, aki magyar ugyan, de évekig tanított a szófiai egyetemen, és vezette a kinti kulturális intézetet. A bolgárok kertészeit mindenki ismeri, ha járt fővárosi piacokon. Egyszer rám jött a kíváncsiság: honnan keveredtek ide ezek a szorgalmas népek? Mert azok voltak. Szorgalmasak, igénytelenek. Februárban érkeztek, mindig két városkából: Polikraistéből és Gorna Orjahovicából. Hoztak magukkal több zsák szárazbabot, s azon éltek, hogy ne kelljen pénzt adni ennyivalóra. Munkaközösséget alkottak. Együtt dolgoztak, együtt laktak, s együtt is étkeztek. Földjeiket bérelték. Már februárban dolgozni kezdtek. A bakhátas és öntözéses kertművelés eredményein mindenki ámul. Sokan irigykedtek rájuk. Csak akkor csöndesedtek el, amikor megtudták, hogy hajnali három-négy órától este tíz-tizenegyig kinn vannak a földjeiken. De előfordult az is, hogy ültetéskor viharlámpát kötöttek az oldalukra, és annak fényénél dolgoztak. Földjeiket szezonkezdetkor megáldotta a pap, s ha egyik meghalt, vele temették a kapáját is. Ősszel hajóval indultak vissza. Arra pakolták, amit keresményükből vettek. Az ötvenes évek őket se kímélték. Rájuk fogták, hogy kulákok. Vége lett az „aranyidőknek”. Polikraistéba Benkő Imre barátommal indultam. Úgy fogadtak, mint régen várt királyokat. A kocsmában csaknem mindenki beszélt magyarul. Behívott kétszintes házába egy asszony, meg akarta mutatni, mire jutott. „Ebben az utcában minden ház magyar pénzből épült” – mutatott körbe. Ragyogott. Sorra nyitotta ki szekrényeit, hogy lássuk a ruhákat, a csipkéket, a szőnyegeket, és kínált, hogy együnk, igyunk, boldog, hogy ott vagyunk. Márciusban a bolgárkertészek tiszteletére kutat avattak a Bosnyák téri piac mellett. Lenn a Balkánon óvják az ilyen kutakat. Talán mi is így teszünk. Jó volna, mert olyan nép fiaira emlékeztet, akik szeretnek minket. És ilyen nációból nincs sok a világon. Pedig nem ártana, ha több lenne. (Végh Alpár Sándor: *Köznapló. Magyar Nemzet* 2014. jún. 28. 29. old.)

A budapesti bolgárkertész-emlékmű
(Fotó: Hála József)

MAGYAR ÖRÖKSÉG DÍJASOK, 2014. 2014-ben Magyar Örökség Díjban részesültek (mások mellett): a *Kaláka Együttes*, *Kunkovács László etnofotográfus* (márc. 22.); *Gazda József* erdélyi író, *szociográfus*, *Faragó Laura* énekművész (jún. 21.).

MAGYAR NYELVSTRATÉGIAI INTÉZET. 2014. április 1-jével megkezdte működését a Magyar Nyelvstratégiai Intézet, amelyet a magyar nyelvi örökség feltárására, a nyelv ápolására, fejlesztésre és egyes állami feladatok ellátására hozott létre a kormány. A Bencze Lóránt nyelvész vezette intézet főbb feladatai közé tartozik a magyar nyelvstratégia kidolgozásának szakmai felügyelete, a magyar nyelv működésének kutatása és az eredmények közoktatásbeli alkalmazása. Az intézet készíti el emellett a közigazgatás és a közmédia részére a szakértői állásfoglalásokat, vizsgálja az új tudományos megközelítéseket. Kidolgozza továbbá az új magyar nyelvi tankönyv-program nyelvészeti szakmai alapjait, őrzi a nyelvi gazdagságot, különös tekintettel a magyar nyelvjárásokra és a rétegnyelvekre. Feladatai közé tartozik a nyelvi kisebbségvédelem, a magyar szórványok és a határon túli nyelvvaltozatok helyzetének vizsgálata is.

TUDÓSOK, KUTATÓK, GYŰJTŐK. *A Documentatio Ethnographica sorozat 30. kötete*ként a *fenti címmel*, Néhány fejezet a magyar néprajztudomány és muzeológia történetéből *alcímmel és Herman Ottó emlékének ajánlva jelent meg Hála József tanulmánykötete* (MTA BTK Néprajztudományi Intézet–L' Harmattan Könyvkiadó, Budapest, 2014. 624 old.), amely harmincegy dolgozatot tartalmaz. A könyv mintegy két évszázadot ölel át, közel három évtized gyűjtőmunkáját tükrözi és szerves folytatása a szerző *Hogyan gyűjtöttek elődeink? – Néhány fejezet a magyar néprajztudomány történetéből* (Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2003. 324 old.) című tanulmánykötetének.

FÖLSZÁLLOTT A PÁVA 2014. Díjátadással és online táncházzal ért véget az MTVA, a Duna Televízió és a Hagyományok Háza népi tehetségkutató sorozata, a *Fölszállott a páva 2014*. A műsor április 19-i, a Duna Televízió mellett az M1-en is élőben közvetített döntőjében az egyes kategóriák győzteseinek Szabó László Zsolt, az MTVA megbízott vezérigazgatója adta át a fő támogató OTP Bank díjait. A zsűri pontozása alapján szóló és páros tánc kategóriában a Kaszai Lili–Fundák Kristóf páros vehette át az elismerést, az énekes szolisták és énekegyüttesek kategóriájában pedig Kacsó Hanga Borbála érdemelte ki a díjat. A hangszeres szolisták és zenekarok kategóriájában a Tokos Zenekar bizonyult a legjobbnak, a táncegyüttesek kategóriáját pedig a négy döntőbe jutott csoport közül a Cirkalom Táncegyüttes nyerte meg. A legjobb hazai nemzetiségi produkcióért, illetve a legjobb határon túli előadásért járó különdíjakat Balog Zoltán emberierőforrás-miniszter adta át a fináléban. Az előbbit Tintér Gabirella énekesnő érdemelte ki, aki a műsorban több alkalommal is autentikus cigánydalokkal kápráztatta el a közönséget, az utóbbit pedig a Nyáradszeredáról érkezett Bekecs Néptáncgyüttes vehette át. A legjobb vidéki előadónak szóló különdíjat Szabó László Zsolt adta át a székesfehérvári Alba Regia Táncgyüttesnek, a Külügyminisztérium egymillió forintos különdíját pedig Németh Zsolt államtitkár nyújtotta át a határon túli hagyományörzés fenntartásáért a Szinavölgyi Néptáncműhelynek. A műsor szakmai partnere, a Hagyományok Háza főigazgatója. Kelemen László adta át az OTP Bank egymillió forintos különdíjait, ezeket Kurdi Gábor dudás és Balogh Károly táncos vehette át a döntőben. A nézői szavazatok alapján a közönség kedvence Vaszi Levente énekes lett, ő érdemelte ki a *Fölszállott a páva* különdíját, amelyet

szintén a megbízott vezérigazgató adott át. Szabó László Zsolt egyúttal azt is bejelentette, hogy 2015-ben gyerekeknek hirdeti meg a közmédia a népi tehetségkutató versenyt. A *Fölszállott a páva* területi válogatóit visszaidező adások után március 8-án indult az élő adássorozat, melynek során négy elődöntőben, két középdöntőben és az április 19-i döntőben mutatkozhattak be a Kárpát-medence legjobb népzenei és néptáncosai. A sorozat idei évadának egyik újdonsága volt, hogy a műsorkészítők minden korábbinál nagyobb betekintést igyekeztek nyújtani a verseny kulisszáiba, így ezúttal az élő online közvetítés a televíziós adások után is folytatódott a stúdióban szervezett táncházzal és beszélgetéssel. A zsűri tagjai Sebő Ferenc, Sebestyén Márta, Agócs Gergely, Diószegi László és Zsuráfszky Zoltán voltak.

SZENTGYÖRGY MEGYÉJE ALCSÍKBAN. *Ezen a címen jelent meg Bárth János levéltári forrásokból táplálkozó kötete, amely érinti részletesen – többek között – a megye jellemzőit, felépítését, működését, népességét, gazdálkodását, de az egyházfejlődés, a népi erkölcs témájából is közöl új adatokat. (Esettanulmány a katolikus székelység egyháztörténetéhez és társadalomnéprajzához. Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet, 2012. 448 old.).*

BORSÁNYI LÁSZLÓ HALÁLA. Részlet a gyászjelentésből. „Dr. Borsányi László ny. egyetemi docens, történész, kulturális antropológus, indiánkutató 2014. április 24-én az Örök Vadászmezők felé vette az útját. 2014. május 14-én 13,30 – 15,30 között intünk búcsút neki, mielőtt vízre száll a Dunán. Helyszín: a Pesti alsó rakpart utolsó kikötője, a Dráva u. – Révész u. közötti szakaszon. [...]”

SZILÁGYI MIKLÓS ÚJ KÖNYVEI. *2014-ben napvilágot látott Szilágyi Miklós két újabb kiadványa az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének sorozataiban. A szerző munkásságának egyik meghatározó témaköréből, a népi vadászattal, vadfogással kapcsolatos korábbi írásaiból válogatott össze egy kötetre való Zsákmányolók és zsákmányai címmel (Történeti néprajzi dolgozatok a vadászatról, vadfogásról és a természetes hasznosítás egyéb formáiról. Életmód és tradíció 12. Bp., 248 o.). Szilágyi Miklós másik könyve a tudományszakban máig egyedinek számító ötletből született meg, ugyanis a szerző – aki eddig is bátran merített a „családi gyűjtésekből” – saját szüleinek életútinterjúit rendezte sajtó alá úgy, hogy a két, majd eggyé váló történetet párhuzamos módon közli. (Családtörténet két hangra. Személyes vallomások a tiszafüredi parasztos vonásokkal átszőtt kispolgári életvitel és a 20. századi változó hatalmak sorsszerű találkozásáról. Folklór Archivum 23., Bp., 179 old.).*

AZ ÉV MÚZEUMA 2013. A szombathelyi Iseum Savariense Régészeti Műhely és Tárház, valamint az Óbudai Múzeum képviselői vehették át az *Év múzeuma 2013* címet a Magyar Nemzeti Múzeumban a *Múzeumok Majálisa* keretében megtartott díjátadáson 2014. május 17-én. A 2013-as *Év kiállítása* pedig a kaposvári Rippl-Rónai József emlékház, a Róma-villa felújított állandó tárlata lett.

ERDÉLYI ZSUZSANNA MMA-NAGYDÍJA. *A Magyar Művészeti Akadémia 2014. május 30-án megrendezett közgyűlésén átadták a köztestületi díjakat. Nagydíjban Erdélyi Zsuzsanna néprajzkutató részesült.*

NAGY MAGYAR VILLÁMCSDÜLET. Többtucatnyi magyarországi és amerikai magyar néptáncos, valamint hozzájuk csatlakozott támogatók, a Hencida Népművészeti Egyesület tagjai, az amerikai Délibáb és Csúrdöngölő táncosai és zenészei villámcsődülettel emlékeztek meg 2014. június 4-én este a nemzeti összetartozás napjáról New York szívében, a Times Square-en. Az egyik fő szervező, Szászi Barnabás elmondta, a New York-i esemény a Magyarországtól Ausztrálián és Dél-Amerikán át az Egyesült Államokig tucatnyi országon átívelő Great Hungárián Flashmob (Nagy magyar villámcsődület) része volt, amelynek során a nagyvilágban élő több száz magyar kerekedett táncra. A szervezők célja a magyar diaszpórával ápolt kapcsolatok megerősítése volt (MTI)

ÜNNEPI KÖNYVHÉT, 2014. A 2014. június 12. és 16. között megrendezett 85. Ünnepi Könyvhétre megjelent kiadványok közül az alábbiakra hívjuk fel olvasóink figyelmét. Jösz'te hozzám! 69 pajzán erdélyi történet. *Válogatta: Kovács Attila Zoltán, a tanulmányt írta és illusztrálta: Barcsa Dániel (Helikon);* Nótáskönyv. *Válogatta: Sárosi Bálint (Nap); Orbán Balázs: Utazás Keleten I–III. (Méry Ratio); Pethő Mária Anna: Kalotaszeg népi táplálkozása és szokásai (Püksi); Sinka István: Anyám balladát táncol (Nap); Kriston Vizi József: Kő, papír, olló (Pont); Magyar Zoltán: Erdőháti népmondák (Mentor); Silling István: Szentisztelet és népi vallásosság a Vajdaságban. Különös tekintettel a nyugat-bácskai emlékművekre és kölcsönhatásokra (Forum); Szépasszony dombja. Kárpátaljai történeti és helyi mondák. Válogatta, a jegyzeteket és a tanulmányokat írta: Dupka György, Zubánics László (Intermix).*

KULÁKOK. A Gloria Victis Alapítvány a Veritas Történetkutató Intézettel karöltve emléktáblát állított a csömöri Gloria Victis-emlékhelyen az üldözött, megalázott és kifosztott hazai kulákok emlékére. A 2014. június 22-én megtartott avatőnnepségen beszédet mondott Jakab István, a Magyar Országgyűlés alelnöke, a Magosz elnöke és Tóth Judit levéltáros. Közreműködött Farkas Márton és Szórádi Károly énekművész.

- Történelmünk egyik sötét fejezetére, a magyar középparaszttság kommunizmus alatti kálváriájára hívja fel a figyelmet a *Kulák volt az apám* című alkotás. Kabay Barna és Petényi Katalin dokumentumfilmjét 2014. június 27-én, a kuláküldözés emléknapján mutatták be Nagykőrösön.

NAGY KRISZTINA: A SZIKVIZES. A könyv arra vállalkozik, hogy bemutassa a hazai szikvizes mesterség átfogó és részletes történetét a 19. század elejétől napjainkig. Megismerhetjük a szakmai élet sokszínűségét, a mesterség munkamenetét, a szódavíz fogyasztásának kultúráját, beépülését a mindennapokba. (Mesterség Tár 1. Sorozatszerkesztő: Szulovszky János. Plusz Könyvek, Bp., 2014. 80 old.)

TANULMÁNYKÖTET BELLOSICS BÁLINT TISZTELETÉRE. A szlovéniai Lendván 2013. október 10-én konferenciát rendeztek, amelyen az előadók Bellosics Bálint pedagógus és etnográfus (1867–1916) életét és munkásságát mutatták be (részletesen lásd Székelyné Kőrösi Ilona beszámolóját a *Néprajzi Hírek* 2013. 4. számának 12–16. oldalain). A tudományos ülés előadásai *Bellosics Bálint tiszteletére* címmel, Halász Albert szerkesztésében Lendván jelentek meg 2014-ben.

VIGA GYULA KISGÉRES DÍSZPOLGÁRA. *Első írásos említésének 800. évfordulója alkalmából a 2014. június 28-án rendezett falunapi ünnepségen díszpolgárává avatta Viga Gyulát Kisgéres (Maly Hores), a szlovákiai Bodroghköz 1100 lakosú települése. Az elismerés indoklásában Viga Gyula két évtizedes bodroghközi kutatásai, elsősorban a 2000-ben Kisgéresről megjelent tanulmánykötet megszervezése és szerkesztése szerepelt (Kisgéres. Lokális és regionális monográfiák 1., Fórum Társadalomtudományi Intézet Etnológiai Központ–Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2000).*

*Viga Gyula átveszi a díszpolgári oklevelet
(Fotó: Asszonyi Eszter)*

VÍZ ALATTI JERUZSÁLEM. „Bevégeztetett az eltervezett rombolás – múlt vasárnap vízbe dőlt a bözdűjfalui római katolikus templom épülete. Ceausescu szelleme két és fél évtized után is hatni tud: a falu lakói annak idején hiába mentek Bukarestbe, hogy a diktátortól kegyelmet könyörögjenek az 1566-ban már létező településüknek, és most is megkésést a vízből kiálló templom megmentésére indult akció. Épphogy felmérték a tennivalókat, az épületcsonk a Küsmöd-patak által táplált mesterséges tóba omlott. A huszadik század ölte meg a falut, ahol a század elején még 619-en laktak. Lakóinak jó részét, a székely szombatosokat (akik önként tértek át a zsidó vallásra) a második világháború idején hurcolták el koncentrációs táborokba. A második, utolsó csapás a kommunistáktól jött: párthatározattal már 1975-ben építeni kezdték a víztározót. A munka két év múlva leállt, de 1988-ban elkezdődött újra. A kitelepítés korábban elkezdődött, de 1992-ben még 99 magyar, 23 cigány és négy román lakosa volt a falunak. Ahogy egyre magasabbra jött a víz, egyre többen voltak kénytelenek elmenni – mindössze tizenkét, dombra épült ház maradt meg, ezekben negyvenen lagnak” – így kezdődik Lukács Csaba Bözdűjfaluról szóló, fenti című cikke (*Magyar*

Nemzet 2014. júl. 5. 27. old.). A templom végleges pusztulásáról és annak tanulságairól közölt korábbi írása: *Templom a vízben* (*Uo.* 2014. júl. 2. 7. old.).

GYEPSORI PARASZTARCOK. *Az író-politikus Veres Péter 1940-ben állított emléket a faluközösségből kiszoruló és a hagyományos paraszti létformát egyre inkább maga mögött hagyó gyepsoriaknak. Molnár Edit fotóművész az 1970–80-as években rendszeresen visszatért Veres szűkebb pátriájába, Balmazújvárosba, hogy ott egy eltűnő kultúra arcait, a gyepsori paraszttarcokat rögzítse. A képeket Gyepsori emberek tegnap és ma címmel a budapesti Vigadó Galériában 2014. július közepétől szeptember közepéig tekinthették meg az érdeklődők.*

CSERI MIKLÓS AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMÁNAK HELYETTES ÁLLAMTITKÁRA. Hivatalosan is Cseri Miklós az Emberi Erőforrások Minisztériuma kultúráért felelős államtitkárságának új, helyettes államtitkára július 15-től. A szakember, aki kinevezéséig csaknem húsz éven át a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója volt, új beosztásában az államtitkárság szakmai munkájáért felel majd. Cseri Miklós 1957-ben, Miskolcon született. A sárospataki Rákóczi Gimnázium után Debrecenben tanult a Kossuth Lajos Tudományegyetem történelem–néprajz szakán. 1984-ben egyetemi doktorátusi, 1995-ben PhD-fokozatot nyert, 2010 óta címzetes egyetemi tanár. Pályafutását a miskolci Hermán Ottó Múzeumban kezdte 1987-ben, innen került a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumhoz, ahol muzeológusként, tudományos titkárként, főigazgató-helyettesként, 1994 óta pedig főigazgatóként dolgozott. Tucatnyi szakmai és civil szervezet, köztük az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága és Szellemi Kulturális Örökségvédelmi Szakbizottsága, az Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetsége, a Magyar Néprajzi Társaság választmánya, az MTA Néprajzi Szakbizottsága, valamint a Magyarországi Tájházak Szövetségének tagja. Több önálló kötet, valamint több mint száz cikk és tanulmány szerzője. Munkásságát többek között *Jankó János-díjjal* (1991), *Móra Ferenc-díjjal* (2002), *A Belga Királyi Lovagrend tisztikeresztjével* (2003), 2009-ben *A Magyar Köztársasági Erdemrend tisztikeresztjével*, 2011-ben *Pro Turismo Díjjal* ismerték el. (MTI)

ÚJ FOLYÓIRAT: MAGYAR KRÓNIKA. 2014. Június elején megjelent a Magyar Krónika című új, közéleti-kulturális folyóirat első száma. Főszerkesztője: Bencsik Gábor. A Magyar Krónika havonta 10 ezer példányban jelenik meg, amiből körülbelül 5800-at köz- és iskolai könyvtárakba, valamint a határon túli magyar intézményekbe küldenek ingyen, emellett háromszáz közintézmény-vezetőnek személyesen is eljuttatják.

KÖNYVEK A BÖRZSÖNYRŐL. A Börzsöny Múzeum Baráti Köre kiadásában, a *Börzsönyvidék* című kiadvány 5. köteteként, Hála József és Fésű József szerkesztésében megjelent *A Börzsöny erdői és vizei* címet viselő tudománykötet (Szob, 2014. 324 old.). A könyvben olvasható néprajzi dolgozatok az alábbiak. Koczó József: A folyóvizek energiájának hasznosítása az Alsó-Ipoly mentén. Adalékok Dél-Hont vízikerekeinek helyszínrajzához; Szilágyi Miklós: A dunai és ipolyi halászat legfőbb jellemzői; Zomborka Márta: A vizek és a vizen járók oltalmazója. A Nepomuki-kultúra eredete és terjedése a Börzsöny vidékén; Hála József: Vízilények Duna, Garam és Ipoly menti települések hiedelemvilágában. • „Jelen munkánkban az Alsó-Ipoly mentén, a Börzsöny vidékén élő, munkálkodó földműveseket, fuvarosokat, állattenyésztőket, favá-

gókat, bányászokat, halászokat, molnárokat, kovácsokat nem másodhegedüsi, hanem életfenntartó szerepkörükben kívánjuk bemutatni” – írja Koczó József *Börzsöny anyánk, Ipoly apánk – A határvidék környezet-, gazdálkodás- és életmódtörténete* című könyvének (Polski Fiat 125p Klub, Vámosmikola, 2013, 420 old.) című könyvének előszavában (10. old.)

BÁLINT SÁNDORRÓL. *Bálint Sándor (Szeged, 1904. augusztus 1.–Budapest, 1980. május 10.) magyar néprajzkutató és művészettörténész, „a legszögedibb szögedi”, a 20. századi magyar néprajz és folklorisztika egyik legnagyobb alakja főként az Alföld néprajzát, a vallási néphagyományokat és Szeged néprajzát kutatta. Tanítási engedélyét 1950 és 1956 között megvonták, 1965-ben rendszerellenes izgatás vádjával felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték. Mindkét időszakban őszinte vallásos meggyőződése miatt szenvedett üldöztetést. 1966-ban kényszerű nyugdíjba vonult. Gyulay Endre nyugalmazott püspök szentmisén emlékezett Bálint Sándorra születésének 110. évfordulója alkalmából 2014. augusztus 2-án a Szegedi Dómban. • „Már csak idő kérdése, hogy döntés szülessen Bálint Sándor néprajztudós, »a legszögedibb szögedi« boldoggá avatásáról. A szükséges legalább egy csoda debreceni orvosok szerint megtörtént, tulajdonképpen ezt kell elismernie az egyháznak is. A hazai vallási néprajz megteremtőjének boldoggá avatását annak ellenére kezdeményezték, hogy nem egyházi személy volt.” – így kezdődik Gidró Kriszta Még évekig tarthat, mire boldoggá avatják Bálint Sándort című cikke, amely a Magyar Nemzetben (2014. dec. 4. 6. old.) olvasható.*

NEMZETI JELKÉPEK A MAGYAR NÉPMŰVÉSZETBEN. E címmel jelent meg Selmeczi Kovács Attila legújabb könyve, amely a CSER Kiadó és a Néprajzi Múzeum együttműködése révén napvilágot látott kötetek számát is növeli. A kiadó még 2005-ben jelentette meg az első ilyen tematikájú és formájú könyvét (John Seymour: *Elfeledett mesterségek*), amelyben már részt vállalt Selmeczi Kovács Attila is, hiszen egy önálló, magyarországi vonatkozású fejezettel bővítette ezt ki. Később felkérték, hogy írja meg az *Elfeledett magyar mesterségek és népelet* című munkáját, amely 2009-ben jelent meg és nagy sikert aratott, majd Tasnádi Zsuzsannával közösen elkészítették a *Régi magyar mintakincs* című kiadványt (2012), amelynek anyaga szintúgy a Néprajzi Múzeum kollekción alapul, mint a most elkészült, nemzeti jelképeket részletesen bemutató impozáns kötet. (Bp., 2014. 302 old., színes képekkel illusztrált album.)

MESTERSÉGEK ÜNNEPE A BUDAI VÁRBAN. *2014-ben huszonnyolcadik alkalommal költöztek a népművészet mesterei a budai Várba, ahol augusztus 16-tól a 20-i tűzijátékig tartottak a programok. A sorozat ez évi kiemelt vendégei Törökországból érkeztek. Többféle színes népművészeti program mellett az oszmán korszak zenéjét, ruháit és világhírű könyvkötőművészetét ismerhették meg az érdeklődők.*

SÁGHI ATTILA A FORSTER–KÖZPONT ÚJ ELNÖKE. Komoly átalakításon megy keresztül a hazai örökségvédelem szakmai szervezete, a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ. A Miniszterelnökség alá tartozó intézmény feladatköre jelentősen kibővült, és új elnök került a létesítmény élére. Cselovszki Zoltánt Sági Attila váltotta, akitől a kormány azt várja, új lendületet visz az egy helyben toporgó műemléki felújítások ügyébe. A szakember 2014. augusztus 18-án vette át a Forster-központ vezetését.

MAGYAR ARANY ÉRDEMKERESZTET KAPOTT BOROSS MARIETTA. Állami kitüntetéseket és szakmai díjakat adott át augusztus 20-a alkalmából Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere 2014. augusztus 18-án a Pesti Vigadóban. „A magyarországi német és más nemzetiségek anyagi és szellemi kulturális örökségének feltárása érdekében végzett több évtizedes munkássága elismerésül” Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetésben részesült Boross Marietta néprajzkutató, nyugalmazott muzeológus.

A NÉPMŰVÉSZET IFJÚ MESTEREI ÉS A NÉPMŰVÉSZET MESTEREI, 2014. Kiemelkedő népművészeti alkotó- vagy előadóművészi teljesítménye elismerésképpen 2014-ben *A Népművészet Ifjú Mestere* díjban részesültek: Ágfalvi György és Hetényi-Kulcsár Klára, a Magyar Állami Népi Együttes táncművészei; Dénesi Ildikó kézműves, mézeskalácsütőfa-készítő, fafaragó; Dudás Dániel, a jászberényi Viganó Alapfokú Művészetoktatási Intézmény táncpedagógusa; Soós Csaba, a pomázi Teleki-Wattay Művészeti Iskola és az ürömi József Nádor Általános és Művészeti Iskola pedagógusa, népi hegedűs; Tóth Attila kovácmester; Vastag Richárd, az ajkai Apte Alapfokú Művészeti Intézmény, a magyarpolányi Alapfokú Művészeti Intézmény és a veszprémi Szilágyi Erzsébet Keresztény Iskola és Művészetoktatási Intézmény néptánc-pedagógusa, néprajzkutató. Hosszabb időszak alatt kifejtett munkásságukban kiemelkedő teljesítményt értek el a népművészet területén, ezért 2014-ben *A Népművészet Mestere* díjat vehette át: Csiszár Aladár, a magyarországi táncházak, táborok rendszeresen meghívott adatközlője, napjainkig a jobbágytelki Marosszéki Népzene- és Néptánc-tábor hegedűoktatója; Fodor János, az erdélyi Mezőség tánckultúráját és néphagyományait kiválóan ismerő táncos, énekes és tanítómester; Gaál János, a Néprajzi Múzeum Egyházi és Bútorgyűjteményének restaurátora, famennyezet-készítő; Holecz Ferencné Gyepes Ilona énekes, a nyitra-vidéki Zoboralja magyar nyelvsziget helyi népdalkincseinek, különösen balladáinak gyűjtője és megőrzője; Horváth Elek, a magyar népzene egyik meghatározó adatközlője, a reneszánsz korig visszanyúló magyar zenei hagyomány őrzője, előadója és terjesztője; Kanalas János kosárfonó népi iparművész, oktató; Porkoláb Ferenc szűrrátét-készítő népi iparművész; Reszeginé Nagy Mária szalmafonó népi iparművész; Sebestyén István bukovinai székely mesemondó, népdalénekes; Szabó Ferencné Balázs Róza, a választúti magyar, román, cigány néptánc- és népdalkincs ápolója, megőrzője.

MOJZER MIKLÓS HALÁLA. 2014. augusztus 24-én, 83 éves korában meghalt Mojzer Miklós művészettörténész, muzeológus, a Szépművészeti Múzeum egykori főigazgatója (1989–2004). Kutatási területei a magyar barokk építészettörténet, az építészeti kronológia, európai és hazai késő gótikus és barokk festészet voltak.

FÜLEMILE ÁGNES KITÜNTETÉSE. Tíz tudósaknak adott át 2014. augusztus 25-én állami kitüntetéseket augusztus 20. alkalmából Lovász László, az Akadémia elnöke. Kimagasló munkájáért, valamint a 2013-as washingtoni Smithsonian Folklife Festivalon Magyarország díszvendégsége kuratori feladatainak kiemelkedő ellátásáért és a fesztivál minden korábbit meghaladó sikere érdekében végzett tevékenységéért *A Magyar Érdemrend tisztikeresztje* kitüntetést vehette át Fülemile Ágnes, az MTA BTK néprajztudományi Intézetének tudományos főmunkatársa.

TÁNCHÁZMOZGALOM. Közönségtalálkozóval egybekötve rendezték meg 2014. szeptember 5–6-án a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban A Kárpát-medencei Népzeneészek I. Találkozóját. 6-án az egyik tájegység minden portájánál másik zenekar muzsikált, az egész napos nyílt programot 5-én zárt szakmai továbbképzés előzte meg. Részletesebben lásd Kiss Eszter Veronika: *Népzene szól a szentendrei skanzenben.* Magyar Nemzet 2014. szept. 4. 10. old.; Uő: *A visszafordíthatatlan folyamat.* Uo. szept. 8. 10. old.; Záhó: *I. Kárpát-medencei Táncházenészek Találkozója.* Folkmagazin XXI. 2014. 5. sz. 22. • Halálának tizedik évfordulóján kiállítással, filmvetítéssel és táncházzal idézték meg 2014. október 25-én a Fonó Budai Zenészházban Fodor Sándor Netit, azt a hegedűst, akinek játéka és személyisége a leginkább befolyásolta a táncházmozgalmat fejlődési irányát. Alig akad ugyanis olyan táncházas primás ma Magyarországon vagy Erdélyben, aki közvetve vagy közvetlenül ne tanult volna tőle, akit a belőle áradó muzsika ne varázsolt volna el. A kalotaszegi zene egyértelműen neki köszönheti szinte aránytalan népszerűségét a táncházasok körében, az ő virtuozitása pedig hihetetlen távlatokat nyitott a népi hegedűjáték terén. • A budapesti Kosuth Kiadó gondozásában 2014-ben jelent meg Jávorszky Béla Szilárd Muzsikás 40 című, a világhírű együttes négy évtizedét hitelesen és érdekesen bemutató könyve.

TABAJD ANNO... E címmel jelent meg 2014-ben Zsohár Melinda albuma (kiadó: Tabajd Község Önkormányzata), amely – a recenzió szerint – „Nem néprajzi gyűjtemény ez a könyv a »kicsi, ám nagylelkű faluról«, nem szakmai monográfia, hanem végtelenül rokonszenves és személyes lelki, családi bedekker ahhoz a bizonyos tabajdisághoz. Ami egyszerre nagyon helyhez kötött, mégis egyetemesen magyar. Egy korszaknak a lenyomata, amikor a magyar falu még nem köztés, sehová nem tartozó létforma volt, hanem önazonos, rátarti hagyományvilágú, őseire és hőseire büszke közösség, amelyhez tartozni biztonságot jelentett, és kemény kötelezettségeket is.” (Margittai Gábor: Fekete menyegző. A láthatatlan Tabajd. *Magyar Nemzet* 2014. szept. 6. 35. old.)

A MAGYAR NÉPDAL NAPJA. „Mindig megtalálja a helyét a tiszta és egyenes gondolat” – fogalmazott Novák Péter A Magyar Népdal Napja kapcsán, amely Martonvásáron a néhány éve indult és azóta egyre népszerűbb A Magyar Dal Napjának önálló tematikus helyszíne volt. A szeptember 14-én rendezett országos programsorozatban eddig is megjelent az autentikus népzene, mostantól önálló rendezvényei lesznek: a műfaj Martonvásár megújult főterén, az Emlékezés terén és a város gyönyörű angolparkjának szigetén talált otthonra. Az ötlet a Csik zenekar brácsásától, a Martonvásáron élő Kunos Tamástól származik, aki régóta szerette volna városát feltenni az ország fesztiváltérképére, s akinek elképzelései találkoztak A Magyar Dal Napja ötletgazdájának, Presser Gábornak a terveivel.

JANKÓ JÁNOS-DÍJASOK TALÁLKOZÓJA BALATONALMÁDIBAN. 2014. szeptember 27-én tartották a Magyar Néprajzi Társaság által alapított Jankó János-díjjal kitüntetettek hagyományos baráti találkozójukat Balatonalmádiban. A találkozók kezdeményezőjének és szervezőjének, az idén 70 éves Gráfik Imrének köszöntésére is kiváló alkalom volt a sikeres összejövétel. A különböző generációkhoz tartozó szakemberek közötti kötetlen eszmecsere és a specializálódott szaktudomány más és más területein, intézményeiben dolgozók közötti kapcsolatápolásra kiváló alkalmat kínál a Jankó János-díjasok rendszeres találkozója. A házigazda bőséges vendéglátását

a távoli vidékekről érkezők saját készítésű ételei és italai is kiegészítették, tovább javítva az együttlét hangulatát. Természetesen nem maradt el a kiadványok, különnyomatok cseréje sem. A magyar néprajztudomány szakemberei számára egyértelműen fontos és a szak aktuális feladataival, kihívásaival kapcsolatban kimondottan szerencsés a *Jankó János-díjas* kollégák informális találkozásainak hagyománya. Köszönet illeti a házigazda szervező Gráfik Imrét a találkozó megvalósításáért! (Kemecci Lajos)

*A Jankó János-díjas néprajzkutatók találkozásának résztvevői
(Fotó: Vargyas Gábor)*

KUNT ENRŐ EMLÉKEZETE. Kulturális antropológiai horizontok, Miskolc – Kunt Ernő öröksége címmel rendezett konferenciát a tanszékalapító emlékére a Miskolci Egyetem BTK Kulturális és Virtuális Antropológiai Intézete 2014. szeptember 24-én a Miskolci Galériában. Ugyanott a konferencia napján nyitották meg a Kunt Ernő-emlékkiállítást.

ERDAL ÖZ: KORKUT APÓ TÖRTÉNETEI (MAGYAR NAPLÓ, BP., 2014). „Korkut apó könyve az oguzok vándorlásának, harcainak és hódításainak évszázadokon át szóban örökített, majd a 14. század végén lejegyzett, nemzeti eposzá formálódott története. A 2006-ban elhunyt jeles török író, Erdal Öz Korkut apó tizenkét történetéből hatot ültetett át mai török nyelvre, átdolgozásában híven követve az eredeti előadásmódot. Korkut apó hogy valóban élt-e, nem tudjuk. Az oguz népek igriceként tűnik fel Tasnádi Edit remek műfordításában – a próza és a gondolatritmusra építő vers háttéréből szinte kihallatszik a történeteket kísérő koboz hangja. Oláh Katalin Kinga finom mívű illusztrációja a regös és sámán alakját mintázza, aki a vitézi beava-

tás próbája után nevet ad a fiatal hősnek, pártfogolja és megáldja közössége tagjait: »Sötét hegyeid le ne omoljanak, / Széles árnyékú fáidra fejszék ne csapjanak, / Folyó szép vizeid ki ne száradjanak, / Isten a gazoktól megóvjon! / Hó homlokodon őt szent szóval / Mondott ima meghallgattasson. / Adjon egészséget magadnak, / Erőt birodalmadnak, / Az a magasságos Isten / Barátod, segítőd legyen.« A moldvai csángó újévköszöntő urálás és apokrif imádságok sorai visszhangoznak az eposz egyes részleteiben, másutt a magyar népmesék vagy a vadászatot és harcot kedvelő lovas őseink világa elevenedik meg, sőt a bikával küzdő Toldi Miklós alakja is fölrémlik az énekekben.” (Tóth Ida: *Őseposzaink. Magyar Nemzet* 2014. júl. 12. 35. old.)

VARGYAS LAJOS-EMLÉKÜLÉS. *Az MTA I. Osztálya, az MTA BTK Néprajztudományi Intézet és az MTA BTK Zenetudományi Intézet emlékkonferenciát rendezett 2014. szeptember 29-én az MTA Székházának Felolvasótermében Vargyas Lajos születésének centenáriuma alkalmából. A rá emlékező és a tudományos előadások mellett bemutatták a Folkmagazin különszámát (2014. szeptember; „Akarjuk-e, hogy éljen a népdal?” Vargyas Lajos művelődéspolitikai írásai; Szerk.: Vargyas Gábor) és a róla készült filmet (rendezte: Csorba Judit, InterMap Kft. 2000–Hagyományok Háza, 2004).*

ELHUNYT KÉZDI-KOVÁCS ZSOLT FILMRENDEZŐ. 2014 szeptemberében, 78 éves korában elhunyt Kézdi-Kovács Zsolt filmrendező. Változatos és gazdag munkásságáról az alábbi, néprajzi szempontból is fontos munkáját emeljük ki. A 90-es évek elején kezdte forgatni „legnagyobb lélegzetű vállalkozását”, az *Erdély leírása* című dokumentumfilm-sorozatot Orbán Balázs *A Székelyföld leírása* című könyve nyomán. Erdélyt végigjárva mintegy 156 órányi anyagot forgatott stábjával, de végül a sorozatból csak néhány rész készült el. A leforgatott anyag a kelet-közép-európai multikulturális társadalom páratlan kordokumentuma. Utolsó éveiben az anyag rendszerezésén és megformálásán dolgozott.

NEVEINK VILÁGA – HAJDÚ MIHÁLY-EMLÉKÜLÉS. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság és az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete Neveink világa – A magyar névkutatás helyzete és feladatai – Hajdú Mihály emlékére címmel konferenciát rendezett 2014. szeptember 29-én az ELTE BTK Kari Tanácsstermében. A konferencia célja volt a tulajdonnevek állományát, történetét, jellemzőit, kulturális és társadalmi jelentőségét vizsgáló magyar névtani kutatások szakmai körülményeinek és eredményeinek, illetve jövőbeli feladatainak áttekintése. A tudományos ülés egyúttal tisztelgés volt a magyar névkutatás közelmúltban elhunyt meghatározó alakjának, Hajdú Mihály professzornak az emléke előtt.*

MÍTOSZ, VALLÁS ÉS EGYHÁZ LATIN-AMERIKÁBAN. E címmel rendezett 2014. október 3-án a Néprajzi Múzeum Vajda László Termében egész napos Boglár Lajos-emlékkonferenciát a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kara és a Néprajzi Múzeum.

FEKETE GYÖRGY FOLYTATJA AZ MMA ÉLÉN. *A 2014. október 15-én megtartott közgyűlésén újraválasztotta a Magyar Művészeti Akadémia Fekete György belső-építésszt, a köztestület korábbi, első elnökét, aki így további három évig töltheti be a tisztséget.*

ELHUNYT PRIBOJSZKY MÁTYÁS. 83 éves korában, 2014. október 17-én elhunyt Pribojszky Mátyás citeraművész, aki az ősi népi hangszert a hangversenypódiumra emelte – közölte szombaton a tatai önkormányzat. A zenész munkássága során kifejlesztette és széles körben tanította az ujjal való citerajátékot, amely ma már kizárólagos technika a citerások körében. A nyolcvanas évek közepétől komolyzenét is játszott a hangszeren, ami forradalmi megoldásnak számított. (MTI)

NAGY LÁSZLÓ-SZOBOR SZÓFIÁBAN. *A bolgár népköltészet és számos bolgár poéta fordítója, Nagy László (1925–1978) Kossuth-díjas költő, műfordító 1976 óta a bulgáriai Szmoljan város díszpolgára, múzeum is őrzi az emlékét ott. Szófiában 2014. október 22-én, a magyar nemzeti ünnep alkalmából avatták fel a költő bronz mellszobrát, Georgi Csapkanov szobrászművész munkáját. Megjelenik bolgáru a Műveld a csodát, ne magyarázd című Nagy László-verseskötet is.*

KIÜRÍTIK A BARTÓK ARCHÍVUMOT. 2014 őszén elkezdte a Bartók Archívum kiürítését Vásárhelyi Gábor Bartók-jogörökös, a Zenetudományi Intézetben található Bartók-letét tulajdonosa. Ennek oka az, hogy a Magyar Tudományos Akadémia májusi közgyűlésén bejelentették: új társadalomtudományi kutatóház megépítését határozták el, és ebbe az épületbe költöztetik a Zenetudományi Intézetet is. Az épület adottságai, paraméterei azonban nem teszik lehetővé, hogy a fontos kutatási eredményekkel büszkélkedő intézet integritása megmaradjon, és a kutatások alapjait jelentő gyűjteményeket is itt, a mostanihoz hasonló méltó körülmények között helyezhessék el. Bár a Bartók-jogok jövőre lejárnak, a tulajdonjogok nem évülnek el, így a Bartók-letét továbbra is a jogörökös tulajdonában marad.

NYISZTOR TINKA: HÉTKÖZNAPOK ÉS ÜNNEPNAPOK *Ahogy a könyv alcíme – A moldvai magyarok táplálkozásának etnográfija – is mutatja, újabb fontos kiadvánnyal bővült a moldvai magyarok kutatásáról, illetve a táplálkozástudományról szóló munkák száma, amelyben – egyebek mellett – a pusztinai lakodalmi étrendről, a halotti torról, speciális ételekről, receptekről stb. olvashatunk (Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 2013. 245 old.)*

A NEMZET MŰVÉSZEI, 2014. A Nemzet Művésze díjat az Országgyűlés alapította 2013-ban. A magas elismerést azok a 65. életév feletti, *Kossuth-díjas* alkotóművészek kapják, „akik saját művészeti területükön jelentős értéket hoztak létre”. A díjat a Magyar Művészeti Akadémia elnöke adományozza minden év november 5-én, az akadémia megalapításának évfordulóján egy *Kossuth-díjasokból* álló 11 tagú bizottság döntése alapján. Az elismerést először 2014-ben 69 kiemelkedő művész kapta, mások mellett a következő személyiségek. Filmművészet: Jankovics Marcell; Fotóművészet: Korniss Péter; Népművészet: Erdélyi Zsuzsanna, Kallós Zoltán és Sebő Ferenc; Táncművészet: Novák Ferenc és Tímár Sándor.

KUBASSEK JÁNOS: A HIMALÁJA MAGYAR REMETÉJE. *E címmel és a Körösi Csoma Sándor életútja alcímmel harmadik, átdolgozott és bővített kiadásban jelent meg 2014-ben (Panoráma, Budapest) a Kubassek János által írt biográfia. Múltunk legendás alakja, Körösi Csoma Sándor pályafutását követi nyomon a szerző. A székelek szentjeként tisztelt világjáró utazásait és munkásságát idézi fel a bölcsőhelytől, a háromszéki Csomakőröstől a sírig, az indiai Dardzsilingig. A könyvben megele-*

nedik a 18. századi Erdély, Nagyenyed, a Bethlen Kollégium diákélete, Göttingen és az ázsiai vándorlás számos állomása. Az életrajzi monográfia negyedszázados kutatómunka gyümölcse. Kubassek János, a geográfus-tudománytörténész szerző, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója bejárta azokat a távoli tájakat, amelyek hajdan az őshazakutatási tervektől ösztönzött vándor munkálkodásának színterei voltak. A tibetológia atyjaként emlegetett Csoma munkásságának legfontosabb helyszíneit, Zangla és Phouktal távoli kolostorait gyalogszerrel kereste fel a Nyugati-Himalája könyörtelen sziklabirodalmában.

CSELOVSZKI ZOLTÁN AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM ÉLÉN. Cselovszki Zoltán, a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ korábbi vezetője 2014. november 10-től a budapesti Iparművészeti Múzeum főigazgatója. Megbízott főigazgatói címe határozatlan időre szól, legfontosabb feladatai: a budapesti Iparművészeti Múzeum „újraalapítása”, vagyis a 21. századi, versenyképes múzeumi működés megalapozása és az épület rekonstrukciós tervének felülvizsgálata.

BETHLEN GÁBOR-DÍJAT KAPOTT EGYED ÁKOS. A budapesti Uránia Nemzeti Filmszínház dísztermében adták át a Bethlen Gábor Alapítvány 2014. évi elismeréseit november 16-án. Bethlen Gábor-díjjal azokat ismerik el, akik sokat tettek nemzetünk értékeinek megőrzése, gyarapítása, Közép-Európa népeinek békés együttélése érdekében. E díjat kapta (mások mellett) Egyed Ákos történettudós, az Erdélyi Múzeum-Egyesület volt elnöke.

„AHOGY GONDOZZA, ÚGY VESZI HASZNÁT”. E címmel és a *Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben* alcímmel adott ki könyvet Babai Dániel, Molnár Ábel és Molnár Zsolt (MTA BTK Néprajztudományi Intézet–MTA Ökológiai Kutatóközpont Ökológiai és Botanikai Intézet, Budapest–Vácrátót, 2014. 174 old.). A gazdagon illusztrált kötetet, amelynek bemutatója 2014. november 18-án, *A Magyar Tudomány Ünnepe* keretében volt az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének könyvtárában, a szerzők szavaival ajánljuk olvasóink figyelmébe: „A gyimesi táj gyönyörű, különösen nyáron, amikor az erdei kaszálók, mezők virágokkal, vadvirággal teli vannak, ráadásul ilyenkor nem lehet elmondani, menyi szép színű virág van, egyik szebb a másiknál. A hegyi széna és szépség azonban nem magától terem, ember és természet együttműködésének nagyszerű eredménye. Mindennek kell a kúrálás – tartják a gyimesiek. Extenzív gazdálkodásuk így fordította termőre, és tartja fenn a bő szénát adó, de közben természeti kincsekben is gazdag, emellett nagy kulturális értéket is jelentő gyimesi tájat.”

A KERÉKGYÁRTÓ MESTERSÉG MÚLTJA MAGYARORSZÁGON Ezzel a címmel jelent meg könyv formában Cseh Fruzsina PhD-disszertációjának anyaga, amelyet az MTA BTK Néprajztudományi Intézete adott ki. (*Életmód és Tradíció* 13., Bp., 251 old.)

RENDAHAGYÓ KIÁLLÍTÁS NYÍLT FEJŐS ZOLTÁN SZÜLETÉSNAPJÁRA. *Múzeumháló – Kiállítás Fejős Zoltán 60. születésnapjára* címen nyílt rendhagyó tárlat 2014. november 20-án a Néprajzi Múzeum külső, „kísérleti” kiállító helyszínének számító MaDok LABOR-ban, egy évek óta üresen álló Lövölde téri épületben. Frazon Zsófia és Wilhelm Gábor kurátorok így írtak e vállalkozásról: „A kiállítás a Néprajzi

Múzeum elmúlt 15 évének szakmai áttekintésére vállalkozik – néhány meghatározó tartalmi és módszertani sűrűsödési pont fragmentált bemutatásával. A *Múzeumháló* Fejős Zoltán 60. születésnapjára készült, és szakmai tevékenységének értelmező áttekintésére vállalkozik. A mű tehát egy tárgyakkal, képekkel és szövegekkel elmondott történet arról, mit tanulhattunk meg az elmúlt évtizedekben múzeumról, kiállításról, tárgyról, képről, gyűjteményről, turizmusról és népművészetről. Az egyéni reflexiók médiuma: egy tárgy/kép és egy ehhez készített szöveg. Sokszerzős mű. Az előzetes koncepció kidolgozói kialakítottak egy struktúrát, amely Fejős Zoltán tudományos írásain és kiállításain alapul, azok áttekintésével és újraolvasásával jött létre. A teljes életműből a múzeumi gondolkodásmódhoz és a múzeumtudományhoz kapcsolódó fogalmak, koncepciók, elemzések és alkotások kerültek előtérbe. Ez alapján jött létre a hat témából álló szerkezet: a legfontosabb idézetek, címkefelhőként a fogalmak és a résztvevők tárgyai és tárgyszövegei. Kiállítás, jelenkor, gyűjtemény, népművészet, turizmus, kép: ez a hatosfogat a mű alapszerkezete; a durva szövésű háló. Ezek a fogalmak adják azt a tartalmi és fogalmi rácsrendszert, amelyből kibomlik a sokszereplős, diszkurzív és reflexív kiállítási tér és online archívum. A kiállításban együttműködő szakemberek a hat téma valamelyikéhez csatlakoztak, választottak egy-egy tárgyat és írtak értelmező szöveget: így finomodott az értelmezési háló.” A kiállításban együttműködő szakemberek: A. Gergely András, Bakó Boglárka, Bali János, Bárkányi Ildikó, Bata Tímea, Beke László, Berényi Marianna, Béres István, Biczó Gábor, Bódi Jenő, Cs. Plank Ibolya, Danó Orsolya, E. Csorba Csilla, Ébli Gábor, Eperjesi Ágnes, Farkas Zsuzsa, Fisli Éva, Fogarasi Klára, Frazon Zsófia, Fülöp Hajnalka, Gerhes Gábor, Granasztói György, Granasztói Péter, Hauptman Gyöngyi, Havasréti József, Hofer Tamás, Ildikó Lehtinen, Illés Péter, Ilyés Zoltán, K. Horváth Zsolt, Kelényi Béla, Kemecsi Lajos, Keményfi Róbert, Keserü Katalin, Keszeg Anna, Keszeg Vilmos, Kiss Imre, Kovács Éva, Kuti Klára, Lackner Mónika, Lajos Veronika, Lakner Lajos, Magyarai Márta, Matskási István, Medve Zsuzsi, Mélyi József, Mészáros Veronika, Mód László, Molnár Mária, Nagy Ilona, Nagy Károly Zsolt, Nagy Zoltán, Nagyné Batári Zsuzsanna, Peternák Miklós, Prékopa Ágnes, Pusztai Bertalan, Régi Tamás, Róka Enikő, Sári Zsolt, Schleicher Vera, Sedlmayr Krisztina, Simonovics Ildikó, Sz. Kristóf Ildikó, Szabó Magdolna, Szabó Sarolta, Szarvas Zsuzsa, Szijártó Zsolt, Szojka Emese, Szuhay Péter, Tasnádi Zsuzsanna, Toronyi Zsuzsanna, Varga Benedek, Vass Erika, Verebélyi Kincső, Vida Gabriella, Voigt Vilmos, Vörös Gabriella, Vörös Júlia, Wilhelm Gábor, Zentai Tünde. A tárlat 2015. január 15-ig látogatható.

ÚJ FŐIGAZGATÓ A BALASSI INTÉZETBEN. *Hammerstein Judit* vezeti 2014. december 1-jétől főigazgatóként a magyar kultúra külföldi bemutatásáért felelős Balassi Intézetet. A korábbi főigazgató, *Hatos Pál* kinevezését november 14-én vonták vissza. Az új főigazgató 1969-ben Nagykanizsán született. Egyetemi tanulmányait a pécsi *Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, Hollandiában és Franciaországban, doktori tanulmányait az Andrássy Gyula Német Nyelvű Egyetemen* folytatta. Az első Orbán-kormány idején a miniszterelnök, 2002 és 2006 között a Fidesz parlamenti frakciójának sajtófőnöke, 2006-tól a Polgári Magyarországért Alapítvány külügyi igazgatója, 2007-től a *Budapest Analysis* külpolitikai elemzőműhely szerkesztője, 2011 februárjától 2014 júliusáig kultúráért felelős helyettes államtitkár, majd a Miniszterelnökség főtanácsadója volt.

PRIMA PRIMISSIMA, 2014. Tizenkettedik alkalommal vehették át a *Prima Primissima Díjakat* a magyar szellemi élet, a művészet, a tudomány és a sport jeles képviselői a budapesti Művészetek Palotájában 2014. december 5-én megtartott gálaesten. A díjat a magyar népművészet és közművelődés kategóriában Sárosi Bálint népzenekutató kapta meg, a kategóriában *Prima Díjas* a Hagyományok Háza és a Jászsági Népi Együttes lett. Az utóbbi társulat a közönségdíjat is átvehette.

PATAY PÁL SZÁZÉVES. 2014-ben százéves lett Patay Pál, a kiváló régész és történész. A tudós születésnapja alkalmából december 8-án életmű-kiállítás nyílt a Magyar Nemzeti Múzeum Disztermében, ahol a családtagok és a barátok mellett kollégái és tisztelői köszöntötték Patay Pált. Munkásságát Cseri Miklós, az Emberi Erőforrások Minisztériumának helyettes államtitkára méltatta. Az Orbán Viktor miniszterelnök jókívánságait tolmácsoló emléklapot Sántha Péterné, Józsefváros alpolgármestere nyújtotta át az ünnepeltnek. Meglepetésként a Kossuth Rádió Déli harangszó című műsora élő adásban köszöntötte az elismert harangkutatóként is számon tartott Patay Pált.

HÁLA JÓZSEF IPOLYSÁG DÍSZPOLGÁRA. Hála Józsefnek „néprajzi munkásságáért, mellyel jelentős mértékben hozzájárult nem csak az egykori Hont megye, hanem az egész Ipoly mente kulturális örökségének és értékeinek megőrzéséhez, gyarapodásához, Ipolyság jó hírnevének öregbítéséhez” Ipolyság város díszpolgári címet adományozott. A néprajzkutató az ezt igazoló oklevelet a felvidéki település képviselő-testületének ünnepi ülésén 2014. december 11-én vette át.

R. VÁRKONYI ÁGNES HALÁLA. Életének 87. évében, 2014. december 13-án elhunyt R. Várkonyi Ágnes történész, művelődéstörténész, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Középkori és Kora Újkori Magyar Történelmi Tanszékének professor emeritusa. R. Várkonyi Ágnes a Rákóczi-szabadságharc, a Zrínyi-mozgalom kiemelkedő kutatója, és a hazai történelmi ökológia megteremtője volt. Történelmi munkásságáért 2003-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjével tüntették ki, 2000-ben pedig Széchenyi-díjat kapott. (MTI) • Temetése 2015. január 9-én volt a budapesti Farkasréti temetőben.

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF
MÁTÉ GYÖRGY

Vizuális dokumentumok gyűjtése

Tisztelt Tagtársak, Kedves Barátaink!

A Magyar Néprajzi Társaság megalapításának 125. évfordulója jó alkalmat ad arra, hogy összegyűjtsük a Társaság történetével, életével kapcsolatos vizuális dokumentumokat, archív fénykép- és filmfelvételeket.

Kérjük a Tisztelt Tagtársakat és más olvasóinkat, hogy akik ilyen témájú (közgyűlések, vándorgyűlések, könyvbemutatók, ünnepek és egyéb rendezvények, portrék stb.) fényképekkel, esetleg film- vagy videófelvételekkel rendelkeznek, szíveskedjenek a Magyar Néprajzi Társasággal vagy a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumával felvenni a kapcsolatot, és a felvételeket adatokkal (készítő, szereplők, a készítés helye, ideje, alkalom) együtt az Archívumba eljuttatni.

Lehetőség szerint eredeti felvételeket vagy nagy felbontásban digitalizált képeket várunk.

Kapcsolat:

Kalina Veronika, neprajzitarsasag@gmail.com, tel.: 2691272

Csorba Judit, csorba@neprajz.hu, tel.: 4732415

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.